

INSTYTUT BADAŃ KOŚCIELNYCH W ŁUCKU

ІНСТИТУТ ЦЕРКОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЛУЦЬКУ

MATERIAŁY DO WOŁYŃSKIEGO SŁOWNIKA BIOGRAFICZNEGO

MATERIAŁY
DO WOŁYŃSKIEGO
SŁOWNIKA BIOGRAFICZNEGO

INSTYTUT BADAŃ KOŚCIELNYCH W ŁUCKU

ІНСТИТУТ ЦЕРКОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЛУЦЬКУ

MATERIAŁY DO WOŁYŃSKIEGO SŁOWNIKA BIOGRAFICZNEGO

pod red.
ks. Witolda Józefa Kowalowa

„WOŁANIE Z WOŁYNIA”
BIAŁY DUNAJEC–OSTRÓG 2012

© Copyright by Ośrodek „Wołanie z Wołynia”,
Biały Dunajec 2012

Redaktor serii i opracowanie
Ks. Witold Józef Kowalów

ISBN 978-83-88863-55-X

**Ośrodek „Wołanie z Wołynia”
skrytka pocztowa 9
34-520 Poronin, Polska**

~~~~~

**“Воляння з Волині”
вул. Кардашевича, 1
35800 м. Остріг, Рівненська обл.
Україна**

 Drukarnia Akcydensowa
orosz Andrzej
✧ Wydawnictwo ✧
Tel. (12) 636-96-66 – Kraków

AUTORZY TEGO ZESZYTU

Irena Dejneka
ks. Roman Dzwonkowski SAC
ks. Tadeusz Isakowicz Zaleski
ks. Witold Józef Kowalów
Jan Kowalczyk
Michał Kowaluk
Tadeusz Łaszczewski
Wojciech Piotrowski
Krzysztof Rafał Prokop
Inna Szostak

SPIS SKRÓTÓW

AMG – Akademia Medyczna w Gdańsku
BN – Biblioteka Narodowa w Warszawie
EDL – „*Elenchus Ecclesiarum et Cleri saecularis et regularis Dioecesis Luceoriensis pro Anno Domini...*”
GPU – Państwowy Zarząd Polityczny – radziecki organ bezpieczeństwa
KG MO – Komenda Główna Milicji Obywatelskiej
KK – Kodeks Karny
MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych
NKWD – Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRS
opr. – opracował, opracowanie
PCK – Polski Czerwony Krzyż
POW – Polska Organizacja Wojskowa
PSB – „Polski Słownik Biograficzny”
Rkp. – Rękopis
RP – Rzeczpospolita Polska
SAC – Societatis Apostolica Catholica, Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego, Księża Pallotyni
USA – Stany Zjednoczone Ameryki Północnej
UKG – Ukraiński Kościół Grekokatolicki
WSB – „Wołyński Słownik Biograficzny”
ZSRS – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
HAH – Національна Академія Наук (України)

WSTĘP

O konieczności pisania słowników biograficznych i biobibliograficznych wiele pisano. Zacytuję tutaj znaną wypowiedź Emanuela Mateusza Rostworowskiego: *„Można traktować słownik nie tylko jako stóg siana, z którego od czasu do czasu wyciąga się źdźbło, lecz również jako zbiór informacji o charakterze masowym i nadającym się do socjologiczno-kwantytatywnego opracowania”*¹.

Ufam, iż zebrane materiały okażą się pomocą dla badaczy przeszłości i teraźniejszości Wołynia. Biografistyka jest nauką pomocniczą historii.

Do opublikowania tych materiałów zachęciły mnie trzy fakty. Pracując od ponad 20 lat na Wołyniu gromadzę różne materiały na temat tego szczególnego regionu. Widząc nieuchronny upływ czasu pragnę, by zebrane materiały były także pożytkiem dla innych. Poświęcając wiele sił i starań w popularyzowaniu biografii księży pracujących na Wołyniu – zwłaszcza Sług Bożych ks. Władysława Bukowińskiego i o. Serafina Kaszuby OFMCap. – upewniłem się, że biografia jednostek jest nader ważna. Nie tylko tych jednostek, które możemy zaliczyć do elity intelektualnej, ale także osób które odgrywały pewną rolę w społecznościach lokalnych lub brały udział w ważnych wydarzeniach.

Drugim faktem, który mnie zachęcił do podjęcia pracy nad „Wołyńskim Słownikiem Biograficznym” jest to, że pani Maria Kalczyńska opublikowała szkic biograficzny poświęcony mnie niegodnemu². Jako że trafiłem na karty biografistyki polonijnej, to publikując niniejsze materiały chcę oddać

---

¹ Zob.: Emanuel Rostworowski, *Biografia, biogram, historia grup i pokoleń*, „Kwartalnik Historyczny” 1973, z. 2, s. 356.

² Zob.: Maria Kalczyńska, *Ksiądz Witold Józef Kowalów – niezłomny «gazda» diecezji łuckiej, proboszcz z Ostroga na Ukrainie, naukowiec i historyk*, [w:] „Podhalanie w świecie. Historia i współczesność”, red. Agata Judycka, Zbigniew Judycki i Henryk W. Żaliński, Kraków 2005, s. 88–96.

swego rodzaju dług wobec minionych pokoleń, które żyły na Wołyniu.

Niemale znaczenie mają też liczne zachęty płynące od różnych osób z Ukrainy, Polski i Zagranicy oraz Współpracowników by nadal wytrwale pracować dla prezentacji przeszłości i dni dzisiejszych ziem, z którymi łączą nas więzi rodzinne i historia narodów tutaj żyjących.

ks. Witold Józef Kowalów

Ostróg nad Horyniem, 28 czerwca 2012 r.

W Wigilię uroczystości Św. Apostołów Piotra i Pawła

AARON SAMUEL BEN NAFTALI HERTZ HA-KOHEN (1740–1814), chasydzki rabin w Ostrogu, Jampolu i Białej Cerkwi. Był uczniem Dow Bera z Międzyrzecza i Pinchasa Szapiry z Korca. Przyjaciół i kolegą szkolny Zeewa Wolfa z Żytomierza. Wybór wypowiedzi swoich nauczycieli zebrał Aaron Samuel ben Naftali Hertz ha-Kohen w dziele „*Kodesz Hillulim*” (hebr. „הלולים קדש”, „Święte pieśni pochwalne”, wyd. Lwów 1864). Był także autorem komentarza „*Kore me-Rosz*” (1811) do „*Midrasz Raba*”, oraz testamentu etycznego „*We-ziwwa ha-kohhen*”, który przetłumaczył dla swoich dzieci.

Zob. „*Polski Słownik Judaistyczny. Dzieje – Kultura – Religia – Ludzie*”, oprac. Zofia Borzymińska i Rafał Żebrowski t. 1, Warszawa 2003, s. 27; Aaron Samuel Ben Naftali, „*Ve-tshivah ha-kohen*”, [w:] 296.671.1 – Hassidic literature – to 1815 // <http://www.hebrewbooks.org/3727>

Harry M. Rabinowicz, „*Hasidism: The Movement and Its Masters*”, p. 52.

Michał Kowaluk

AARON Z ŻYTOMIERZA (? – 1816 [1817]), cadyk i rabin z Żytomierza. Uczeń Lewiego Icchaka Ben Meira z Berdyczowa. Po śmierci Zeewa Wolfa z Żytomierza przez kilka lat był kaznodzieją i rabinem tej społeczności. Jego kazania dotyczące świąt i Halachy zostały zebrane przez jego ucznia rabiego Lewiego z Żytomierza i opublikowane w Berdyczowie w 1817 r. pt. „*Toldot Aharon*” (hebr., „*Dzieje [Potomstwo] Aarona*”). Inne jego pisma zebrano w wyborze „*Pisganim kadiszin*” (Ostróg 1891). Cadyk Aaron z Żytomierza nauczał, iż tylko poprzez studiowanie Tory można dotrzeć do prawdziwego pojmowania Boga. W nauczaniu kładł szczególnie nacisk na dewekut (hebr. przylgnięcie), główny cel mistyki żydowskiej, znalezienie się duszy w bliskości Boga i uzgodnienie własnej woli z wolą Bożą – odpowiednik chrześcijańskiej unio mistica. W tradycji chasydzkiej rabbiemu Aaronowi z Żytomierza przypisuje się interpretację świec chanukowych, które zostały powiązane z kosmicznym światłem, spadającym na ziemię w ciągu najciemniejszych dni.

Zob. „*Polski Słownik Judaistyczny. Dzieje – Kultura – Religia – Ludzie*”, oprac. Zofia Borzymińska i Rafał Żebrowski t. 1, Warszawa

2003, s. 27; „Chanuka – święto światła – święto wiedzy”, [w:] „Księga święt żydowskich” // <http://www.peszer.darmowefora.pl/index.php?topic=127.0;wap2>

Michał Kowaluk

ABAZA Ołena (ur. 19**), ukraińska piosenkarka i prezenterka telewizyjna. Urodziła się 12 marca 19** w Łucku. Ukończyła szkołę muzyczną w klasie fortepianu. Wstąpiła do Łuckiego Uniwersytetu Technicznego (wydział ekonomiki i menadżerstwa, specjalność menadżer organizacji. Ucząc się aktywnie koncertowała i brała udział w festiwalach i konkursach. Od 2002 r. prezenterka telewizji w Łucku. Od 2003 pracuje w Kijowie na „5 kanale” od pierwszych dni jego założenia w projekcie „5 element”. Prezentuje „Pogodę w świecie”. Do jej repertuaru należą piosenki: „Zapomnij mnie” («Забудь мене»), „Powróć” («Повернись»), „Cień” («Тінь») i „Jesień” («Осінь»).

Zob.: „5 канал. Ведучі” // <http://5.ua/ved/120/0/11/>

“Вічна лучанка Олена Абаза” // CITY LIFE. – 2005. – Грудень // <http://www.citylife.com.ua/index.php?art=297&id=18&tid=223>

ks. Witold Józef Kowalów

ABCZUK Awraam (Abraham) (1897–1937), żydowski pisarz. Urodził się w Łucku w rodzinie drobnego urzędnika. Ukończył cheder, na pół religijną szkołę podstawową w Łucku. Kontynuować nauki w gimnazjum nie mógł z uwagi na cenzus ilościowy, który ograniczał dzieciom żydowskim dostęp do szkół w carskiej Rosji. W wieku trzynastu lat opuścił dom rodzinny. Mieszkał i tworzył w Kijowie. Pisał nowele i szkice. Ukończył kijowski Instytut Oświaty Ludowej. Został jednym z pierwszych współpracowników nowopowstałego Instytutu Kultury Żydowskiej przy Akademii Nauk Ukrainy. W 1933 r. wydał powieść „Herszl Szamaj”. W 1934 r. brał udział w pracach I Wszechzwiązkowego Zjazdu Literatów. 27 września 1937 r. został aresztowany na jednej z ulic kijowskich przez agentów NKWD. Został oskarżony o działalność wywrotową i szpiegostwo na rzecz jednego z państw zagranicznych. 10 października 1937 r. został rozstrzelany przez NKWD. Rehabilitowany pośmiertnie w dniu 13 października 1956 roku. W procesie przywrócenia mu dobrego imienia znaczną rolę odegrał W. Sosiura i M. Rylski.

Zob. "Аврам АБЧУК. Біографія" // <http://www.ukrlib.com.ua/bio/printout.php?id=1>

Петро Андрухов. "600 імен в історії Великої Волині". – Остріг, 1993. – С. 3.

ks. Witold Józef Kowalów

ABDULLAJEW Elbrus Forman-ogły (ur. 1948), kolejarz, dyżurny ruchu stacji Równe w Równeiński oddziale Kolei Lwowskich. Urodził się 1 listopada 1948 r. w Woroszyłówce, rej. Chańlarski, Azerbejdżan. Syn Forman-ogły Abdullajewa (1916–1977) i Majisy Abdulchamy kizi Abdullajewy (1926–1983). W latach 1966–1971 studiował w Dniepropietrowskim Instytucie Inżynierów Transportu Kolejowego i po jego ukończeniu został inżynierem eksploatacji szlaków połączeń kolejowych. W latach 1971–1972 dyżurny stacji, w 1972 r. – dyżurny stacji Stryj w Kolejach Lwowskich. W latach 1972–1975 zastępca naczelnika stacji Drohobycz w Kolejach Lwowskich. W latach 1975–1977 naczelnik stacji Skniłów w Kolejach Lwowskich. W 1977 r. dyspozytor pociągów, zastępca naczelnika oddziału ruchu. W latach 1977–1979 – naczelnik lwowskiego oddziału towarowego Kolei Lwowskich. W latach 1979–1982 zastępca naczelnika, a w latach 1982–1984 naczelnik rówieńskiego oddziału w Kolejach Lwowskich. W latach 1984–1986 słuchacz Akademii Gospodarstwa Narodowego w Moskwie. W latach 1986–1988 zastępca naczelnika Kolei Lwowskich. W latach 1988–1992 naczelnik Kolei Azerbejdżańskich. W latach 1992–1993 wiceprezydent Administracji Państwowej Transportu Kolejowego Ukrainy. W latach 1993–1995 dyrektor departamentu transportu kolejowego w Ministerstwie Transportu Ukrainy. Od września 1998 r. pierwszy zastępca przewodniczącego Rówieńskiej Administracji Obwodowej. Deputowany rówieńskiej rady obwodowej. Od 17 maja 2002 r. sekretarz państwowy Ministerstwa Transportu Ukrainy. Generalny dyrektor Towarzystwa „Zjednoczony Transportowy Holding” (United Transport Holding).

Zob. „Who is who in Ukraine” // <http://who-is-who.com.ua/book-maket/ukrinvest2009/7/183.html>

informacje własne

ks. Witold Józef Kowalów

ABRAMOWICZ Antoni (1918–1984), nauczyciel, działacz społeczno-oświatowy i poeta ludowy. Urodził się w 24 października 1918 roku w Turzysku na Wołyniu, w rodzinie Michała i Anny. W rodzinnej miejscowości ukończył szkołę powszechną. Walczył w wojnie obronnej 1939. 17 września dostał się do niewoli niemieckiej w Hrubieszowie. Z początku przebywał w obozie jenieckim w Eberdorf koło Chemontz, a od 1940 roku – aż do wyzwolenia przez armię amerykańską – w Berlinie. W latach 1945–1946 odbył przeszkolenie zawodowe w Szkole Szeregowych KG MO, kończąc je w stopniu plutonowego. Od 1 września 1949 do 31 sierpnia 1958 roku, w powiecie bartoszyckim, z polecenia władz oświatowych, wspólnie z żoną Janiną organizował szkoły podstawowe w Żydowie, Płędznie, Sybitach i Skitnie. W latach 1949–1950 był nauczycielem w Żydowie, w latach 1951–1953 w Sybitach, a w latach 1953–1958 był kierownikiem szkoły w Płędznie. W 1951 roku w Lidzbarku Warmińskim ukończył Technikum Pedagogiczne i zdał maturę. 1 września 1958 roku podjął pracę w Szkole Podstawowej dla Pracujących w Barczewie jako nauczyciel, a w 1961 roku został kierownikiem w przywiesziennej Szkole Podstawowej dla Pracujących. Organizował i promował naukę zawodu w przywieszienym przedsiębiorstwie. Prowadził także działalność społeczno-oświatową i organizował kursy zawodowe. W 1968 roku nauczał też w Szkole Podstawowej w Marunach. Przez dwie kadencje był ławnikiem Sądu Wojewódzkiego w Olsztynie. Po przejściu na rentę inwalidzką w 1975 roku pracował przez dwa lata na pół etatu w Metalowej Spółdzielni Inwalidów w Barczewie. Za swą działalność społeczno-oświatową był wielokrotnie wyróżniany i nagradzany. W opinii społeczności barczewskiej zyskał uznanie także jako poeta ludowy, którego wiersze publikowano w lokalnej prasie. Odznaczony m.in. Złotym Krzyżem Zasługi i medalem „*Za udział w Wojnie Obronnej*”. Zmarł 3 stycznia 1984 roku w Barczewie.

Zob. Rynkiewicz T., *Praca magisterska*, 1986, mps; „Nowiny Barczewskie”, 1991, nr 2, s. 6; Piórkowska Elżbieta, archiwum rodzinne; Informacje w zbiorach autora 26. V. 2001.

Ludzie Ziemi Barczewskiej. Słownik Biograficzny

ABRAMOWICZ Dmytro Iwanowycz (1873–1955). Urodził się 26 lipca (7 sierpnia) 1873 r. w Hulewiczach w powiecie łuckim w guberni wołyńskiej. W 1897 r. ukończył Petersburską Akademię Duchowną (1897). Profesor Uniwersytetu Leningradzkiego i Smoleńskiego Uniwersytetu Pedagogicznego (1939–1941). Po wojnie pracuje w Uniwersytecie Wileńskim. Badał historię literatury ukraińskiej i literaturę Słowian wschodnich od czasów Rusi Kijowskiej do XIX wieku. Jego główna praca *„Исследование о Киево-Печерском патерике как историко-литературном памятнике”* (Sankt Petersburg 1901–1902), wg oceny I. Franka (1903) *„jawi się bardzo ważnym i starannym zebraniem wszystkiego tego, co dotąd zostało zrobione dla wyjaśnienia historii literackiej i historycznej wartości Kijowsko-Pieczorskiego Pateryka”*. Jest autorem także pracy *„К вопросу об объеме и характере литературной деятельности Нестора Летописца”* (1902). Mimo pobytu poza Ukrainą ochoczo współpracował z Ogólnoukraińską Akademią Nauk. Zmarł 4 marca 1955 r. w Wilnie.

Zob. *„Pateryk Kijowsko-Pieczerski czyli opowieść o świętych ojcach w pieczarach kijowskich położonych”*, oprac. i przeł. na język polski Ludmiła Nodzyńska, Wrocław 1993, passim (tam: inne dzieła Abramowicza).

ks. Witold Józef Kowalów

ABRAMOWICZ Joachim, prezes sądu guberni wołyńskiej.

Zob.: Tadeusz Bobrowski, *„Pamiętnik mojego życia”*, t. 1, Warszawa 1979, s. 241, 498.

Redakcja WSB

ABRAMOWICZ-BURCZAK W. ziemianin, właściciel majątku Stawek na Wołyniu o powierzchni 108 ha.

Zob.: Tadeusz Epsztein, Sławomir Górczyński [oprac.], *„Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930”*, Warszawa 1996, s. 37.

Redakcja WSB

ABRAMOWYCZ Josyp (1922–1943), syn Iwana. Cywilny mieszkaniec wioski Mydśk Mały w powiecie kostopolskim. Wiosną 1943 r. aresztowany przez Niemców i Polaków – zakatowany w miasteczku Stepań (powiat Sarny).

Zob.: Рівненський краєзнавчий музей. Особистий архів О. Денищука, спр. Зош. Р. 41–42; Олександр Денищук. *«Злочин польських шовіністів на Волині. Книга перша: Рівненська обл.»* – Рівне, 2003. – С. 206.

Redakcja WSB

ABRAMOWYCZ Maksym. Cywilny mieszkaniec wioski Mydśk Mały w powiecie kostopolskim. Wiosną 1943 r. aresztowany przez Niemców i Polaków – zakatowany w miasteczku Stepań (powiat Sarny).

Zob.: Рівненський краєзнавчий музей. Особистий архів О. Денищука, спр. Зош. Р. 41–42; Олександр Денищук. *«Злочин польських шовіністів на Волині. Книга перша: Рівненська обл.»* – Рівне, 2003. – С. 206.

Redakcja WSB

ABRAMOWYCZ N. Autor pracy poświęconej zabytkom architektury Wołynia.

Zob.: Н. АБРАМОВИЧ, *„Волинська старовина: опис пам'яток старовинної архітектури на Волині за Г. Лукомським”*. – Жт.: 1918 р.

Redakcja WSB

ADAMCZUK Józef s. Franciszka, Polak, mieszkaniec Lubomla, zmobilizowany w 1944 r. do Armii Czerwonej, szeregowiec, poległ 8 maja 1945 r., pochowany w miejscowości Belten, Niemcy.

Zob.: Władysław Siemaszko, *„Spis Polaków mieszkańców Wołynia, poległych w armii czerwonej w latach 1944–45 (dalszy ciąg)”*, [w:] „Biuletyn Informacyjny 27 Dywizji Wołyńskiej AK” nr 3 (71) z lipca–września 2001 r., s. 26–33., 26.

Redakcja WSB

ADAMCZYK Antoni (ok. 1925–1942), sportowiec. Uczeń Zakładu Naukowo-Wychowawczego OO. Jezuitów w Chyrowie w l. 1935–1939 (kl. IV powszechna – I gimnazjalna). Słownik Biograficzny „Chyrowiaczy” podaje za Wadiuszem Kieszem enigmatyczną informację: *„ur. ok. 1925 r. w Zakopanem lub jego*

okolicach". Na początku II wojny światowej przebywał w Łucku. Zapalony sportowiec. Zmarł jesienią 1942 r. na gruźlicę płuc w Zakopanem.

Zob.: „Chyrowiaczy. Słownik biograficzny wychowanków Zakładu Naukowo-Wychowawczego OO. Jezuitów w Chyrowie, 1886–1939”, oprac. L. Grzebień, J. Kochanowicz, J. Niemiec, Kraków 2000, s. 18; Wadiusz Kiesz, „Od Boremla do Chicago”, Starachowice 1999, s. 233.

ks. Witold Józef Kowalów

ADAMICKI Wojciech (1729–1777), ksiądz z zakonu jezuitów. Urodził się 24 marca 1729 r. w Małopolsce. Do jezuitów wstąpił jako ksiądz 20 sierpnia 1758 r. w Ostrogu. Profesor retoryki dla eksternów w Żytomierzu w l. 1764–1765 i Krzemieńcu w l. 1766–1769 oraz dla kleryków jezuickich w Ostrogu w l. 1769–1773. W l. 1765–1766 był w Krzemieńcu kapłanem dworskim. Po kasacie zakonu pracował jako profesor języka francuskiego w szkole wojewódzkiej Komisji Edukacji Narodowej w Łucku w l. 1774–1775. Zmarł w styczniu 1777 r. w Łucku na Wołyniu.

Zob.: „Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564–1995”, opracował Ludwik Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków 1996, s. 2. // <http://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=OSTROGU&f=3>

Redakcja WSB

ADAMCZYK Teofil (1901–1931), kapłan diecezji łucko-żytomierskiej, później łuckiej. Urodził się w 1901 roku. Święcenia kapłańskie przyjął w 1925 roku. Wikariusz w Korcu oraz katecheta gimnazjum i szkół elementarnych w tym mieście (1926, 1927). Proboszcz parafii Noworodczyce w dek. ostrońskim (1929). Zmarł 12 kwietnia 1931 roku.

Zob. EDL 1926, d. 25, 41; EDL 1927, s. 21, 36; EDL 1929, s. 51; EDL 1932, s. 111; Leon Popek, „Świątynie Wołynia”, t. I, Lublin 1997, s. 158.

ks. Witold Józef Kowalów

ADAMKIEWICZ Jan († 1944), pseud. „Zemsta”, żołnierz oddziału (baonu) „Korda” 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty Armii Krajowej. Zmarł 7 marca 1944 r. w wiosce Zamłynie w wyniku

wypadku z bronią. Pochowany na katolickim cmentarzu w Bindudze.

Zob.: Zenon Wira, *„Cmentarz katolicki w Bindudze na Wołyniu. Kto uzupełni ten wykaz?”*, [w:] *„Biuletyn Informacyjny 27 Dywizji Wołyńskiej AK”* nr 3 (75) z lipca–września 2002 r., s. 35–38, s. 36; *„Żołnierze Wołynia. Działalność powojenna żołnierzy 27. Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK”*, Warszawa 2002, s. 206, 224.

ks. Witold Józef Kowalów

ADAMKIEWICZ Tomasz (1864–1950), kapłan diecezji łucko-żytomierskiej, potem łuckiej. Urodził się w 1864 roku. Święcenia kapłańskie przyjął w 1887 roku. Jako emeryt był administratorem parafii Annowola w dekanacie kostopolskim (do 1937 r.). Administrator parafii Złoczówka (1938). Proboszcz parafii Łysin (od 1939 r.). Wołyń opuścił w 1945 roku. Zmarł 8 marca 1950 r. jako kapelan SS. Pasterek w diecezji chełmińskiej. Kanonik Honorowy Kapituły Kolegiackiej w Ołyce.

Zob. EDL 1929, s. 43, 65; EDL 1932, s. 57, 92; EDL 1933, s. 13, 57, 92; EDL 1937, s. 13, 61, 96; EDL 1938, s. 13, 34, 96.

ks. Witold Józef Kowalów

ADAMKIEWICZ Wiktor, komisarz kontroli skarbowej. Pracownik Urzędu Skarbowego Akc. Monop. Państw. w Równem (do 1931 r.) oraz takiego samego urzędu w Łucku (od 10 kwietnia 1931 r.).

Zob.: *„Wołyński Dziennik Wojewódzki”* nr 12 z 6 sierpnia 1931 r., s. 263.

Michał Kowaluk

ADAMOWICZ Stefan (1893–1965), kapłan diecezji łuckiej. Urodził się w 1893 roku. Święcenia kapłańskie przyjął w 1923 roku. Proboszcz parafii Chołoniewiczze w dekanacie rówieńskim (1929). Wikariusz parafii katedralnej w Łucku (1932). Proboszcz parafii Złoczówka w dekanacie beresteckim (1937). Proboszcz parafii Annowola w dekanacie kostopolskim (1938). Po pogromie banderowskim w 1943 r. przez pewien czas przebywał w Kostopolu (1943–1944). We wrześniu 1943 r. przez dziekana rówieńskiego ks. Ludwika Syrewicza przekazał list do kurii biskupiej w Łucku. W 1944 r. wraz ze siostrą wyjechał do

Równego, gdzie współpracował z ks. Feliksem Sawickim. Diecezję łucką opuścił w 1945 r. i udał się do diecezji chełmińskiej. Zmarł 16 listopada 1965 r. w Sumowie k. Brodnicy.

Zob.: EDL 1929, s. 53. EDL 1932, s. 26. EDL 1933, s. 26; EDL 1937, s. 35; EDL 1938, s. 61; „*Materiały do dziejów diecezji łuckiej...*”, s. 96, 97, 131, 155, 156, 171; Leon Popek, „*Świątynie Wołynia*”, t. I, Lublin 1997, s. 88.

ks. Witold Józef Kowalów

ADAMSKI Michał, mieszkaniec Włodzimierza Wołyńskiego. Udekorowany Srebrnym Krzyżem Zasługi w dniu 11 listopada 1938 r. przez wojewodę wołyńskiego Aleksandra Hauke-Nowaka.

Zob.: „*Wołyński Dziennik Wojewódzki*”, nr 22 z 1 grudnia 1938 r., s. 254. // <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=9167&dirids=1>

Redakcja WSB

AFANASJEW Fedir Iljicz (1854–?), architekt. W latach 1871–1876 studiował w petersburskim Studium Budowlanym i uzyskał tytuł inżyniera cywilnego i stopień X klasy. Po odbyciu służby w guberni grodzieńskiej pracował w wydziale budowlanym gubernium wołyńskiego, a następnie na posadzie architekta miejscowej eparchii prawosławnej. Zbudował wiele świątyń i innych budowli na Wołyniu.

Zob.: „*Найвідоміші архітектори України та їх творіння*” // http://www.grad.kiev.ua/zodchi/bio_a/af_4.htm
<http://ua.textreferat.com/referat-1921-2.html>

Michał Kowaluk

AHNERT Kurt (1904–1944), jeden z żołnierzy Wehrmachtu pochowany na Cmentarzu Bazylińskim w Krzemieńcu.

Zob.: Beata Marcisz i Szczepan Rudka, (oprac.), „*Krzemieńskie Nekropolie. Cmentarz Polski oraz polskie zabytki sztuki nagrobnej w Krzemieńcu*”, Warszawa 1999, s. 28.

Redakcja WSB

AHORN Andrzej (1703 – po 1780), ks., kapłan zakonu oo. jezuیتów. Urodził się 28 listopada 1703 r. w Chełmnie. Syn mieszczan Kazimierza i Rozalii. Do zakonu wstąpił 7 sierpnia 1721 r.

w Krakowie. Świecenia kapłańskie przyjął w 1734 r. w Lublinie. W l. 1737–1748 pracował w Piotrkowie, gdzie ozdobił freskami odbudowany po pożarze kościół Św. Franciszka Ksawerego. W l. 1748–1752 pracował w duszpasterstwie w Łęczycy, a następnie w Ostrogu (1752–1755) i we wsi Godów należącej do kolegium w Lublinie (1755–1756). Przydzielony do kolegium w Łucku pracował w l. 1756–1763 jako misjonarz w Porycku. W tym czasie opracował plan budowy kościoła, następnie wybudował go z fundacji Konstancji i Michała Czackich oraz ozdobił freskami. Potem przebywał we wsi Okniny (1763–1764) i w Owruczu (1764–1766), gdzie był prefektem szkół i pomocnikiem prefekta budowy. W l. 1766–1773 kapelan nadworny Jerzego Marcina Lubomirskiego w Połonnem. Wg katalogu zakonnego zmarł w 1772, ale jak słusznie zauważa o. Ludwik Grzebień, jest to wiadomość błędna. Po kasacie zakonu, 1 grudnia 1780 r., KEN przyznała mu pensję dożywotnią.

Zob.: „*Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564–1995*”, opracował Ludwik Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków 1996, s. 3. // <http://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=OSTROGU&f=3&p=1>

Zbigniew Rewski, „*Zabytki artystyczne Łucka*”, [w:] „*Ziemia*” 27 (1937) nr 11–12 s. 241–243.

Redakcja WSB

AJKER Motil († 1942), Żyd, cywilny mieszkaniec miasteczka Demidówka w obwodzie rówieńskim. Rozstrzelany razem z żoną – Braha – i synem – Mendel – w październiku 1942 r. przez faszystów niemieckich. Pochowani w Demidówce.

Zob.: „*Книга скорботи України: Рівненська область*” / т. 2: Демидівський, Дубровицький, Здолбунівський райони. – Рівне, 2003. – С. 20.

Redakcja WSB

AJZEN Bejreł († 1942), Żyd, cywilny mieszkaniec miasteczka Demidówka w obwodzie rówieńskim. Rozstrzelany razem z dziećmi – Jakow, Hacgel, Fajbysz, Fejga – w październiku 1942 r. przez faszystów niemieckich. Pochowani w Demidówce.

Zob. "Книга скорботи України: Рівненська область" / т. 2: Демидівський, Дубровицький, Здолбунівський райони. – Рівне, 2003. – С. 20.

Redakcja WSB

AKCYZZ Bazyli (XVIII w.), właściciel dóbr Zalisiec w województwie wołyńskim. W 1756 r. sprzedał je Mochlińskiemu (Gr. Łuckie). Zaślubił Maryannę z Jaworskich, z którą miał synów: Piotra – generalny administrator dóbr Wiszniowieckich – oraz Jana i Jakóba, wylegitymowanych ze szlachectwa w guberni podolskiej 1802 r. (z Teki I. Poraja).

Zob.: Grzegorz Maciejewski, „Akcyzzowie” // <http://www.ornatowski.com/names/maciejewski.htm>

Adam Boniecki, „Herbarz Polski”, t. 17, Warszawa 1913, s. 26.

Redakcja WSB

AKCYZZ Dominik (1787-?), adwokat sądu powiatowego dubieńskiego. Urodził się w 1787 r. w Wiśniowcu. Zaślubił Eleonorę Maciejewską i z nią miał synów: Kazimierza Karola Juliana, ur. w Dubnie 1831 r. i Bolesława Erazma, ur. tamże w 1833 r. Obaj legitymowali się ze szlachectwa w guberni podolskiej 1847 r.

Zob.: Grzegorz Maciejewski, „Akcyzzowie” // <http://www.ornatowski.com/names/maciejewski.htm>

Adam Boniecki, „Herbarz Polski”, t. 17, Warszawa 1913, s. 26.

Redakcja WSB

AKCYZZ Onufry (XVIII w.), właściciel dóbr Zalisiec w województwie wołyńskim (od 1712 r.). Onufry Akcyzz, wprowadzony został 1712 r. do dóbr Zalisiec w województwie wołyńskim, po śmierci ojca swego Grzegorza, chorążego wojsk koronnych. Po śmierci Onufrego, wprowadzony został do tychże dóbr w 1727 r. syn jego Nicety.

Zob.: Grzegorz Maciejewski, „Akcyzzowie” // <http://www.ornatowski.com/names/maciejewski.htm>

Adam Boniecki, „Herbarz Polski”, t. 17, Warszawa 1913, s. 26.

Redakcja WSB

AKCYZZ Piotr (ur. 1767-?), generalny administrator dóbr Wiszniowieckich. Syn Bazylego i Maryanny z Jaworskich, ur. 1767 r. (metr. w Klewaniu). W 1786 r. zaślubił w Wiszniowcu Urszulę Wierzbowską. Ze związku tego oprócz córek: Maryanny i Ludwiki, pozostawił syna Dominika, adwokata sądu powiatowego dubieńskiego.

Zob.: Grzegorz Maciejewski, „Akcyzzowie” // <http://www.ornatowski.com/names/maciejewski.htm>

Adam Boniecki, „Herbarz Polski”, t. 17, Warszawa 1913, s. 26.

Redakcja WSB

AKSAK Gabriel († 1655), syn Stefana, sędziego ziemskiego kijowskiego, starosty ostrońskiego i bobrownickiego, dzielnego rycerza, i Zofii z Łożków, marszałkówny mozyrskiej. W bitwie pod Konstantynowem 25 lipca 1648 r. walczył pod Wiśniowieckim jako *«młody pacholek, mając z sobą 300 koni swoich»*. Pierwszy uderzył na Kozaków i odznaczył się męstwem. Podczas elekcji 17 listopada 1648 r. głosował z województwem kijowskim na Jana Kazimierza. Należał wraz z bratem swoim, Janem, który się również odznaczył w walkach z Kozakami, późniejszym stolnikiem kijowskim i rotmistrzem królewskim, na czele własnej chorągwi pancernej, do obrońców Zbaraża 1649 r. Następnie zastępował stryja na stanowisku porucznika i dowodził kwarcianą chorągwią pancerną. Od 1652 roku przewodził już własnej chorągwi. Zginął trzy lata później w 1655 r. podczas wyprawy przeciwko Kozakom (lub Szwedom). Mniej więcej w tym samym czasie na polu bitwy zginął też jego starszy brat. Obaj bracia Aksakowie, skrzywdzeni majątkowo z poduszczenia macochy, Katarzyny z Czołhańskich, najechali dobra ojcowskie, wskutek czego wydziedziczeni zostali przez ojca. W r. 1651 prawowali się z macochą o spadek. Gabriel Aksak jest pierwowzorem *«młodego lwiego pacholęcia, pana Aksaka, tego samego, który pod Konstantynowem nieśmiertelną okrył się sławą»*, kilkakrotnie wspomnianego w «Ogniem i Mieczem» Henryka Sienkiewicza. Wg powieści zginął podczas generalnego szturm Zbaraża 13 lipca 1649 roku, z ręki pułkownika kozackiego Burłaja, którego z kolei na tamten świat miał wyprawić Zagłoba. Losy prawdziwego Aksaka były jednak odmienne. W rzeczywistości pod Zbarażem został tylko ranny.

Zob.: Zygmunt Lasocki, „*Aksak Gabriel*”, [w:] PSB, t. I, Warszawa 1935, s. 38; Marceli Kosman, „*Lwie pacholę Pana Henryka*”, [w:] „*Mówią Wieki*”, 1965, nr 8 // http://www.wilanow-palac.pl/lwie_pachole_pana_henryka.html

Michał Kowaluk

AKSAK Iwan (Jan), przedstawiciel pańskiego rodu na Wołyniu i Kijowszczyźnie, podwojewodzi kijowski, sędzia ziemski. Właściciel miasteczka Sudyłków i okolicznych wiosek: Białokrynica, Berezna, Łęczyczna i Krasnosiółka. Właściciel połowy włości noryńskiej (Noryńsk) w powiecie owruckim. Związany był z wojewodą kijowskim Konstantym Ostrogskim, który mianował go podwojewodzim. Funkcję tę pełnił w latach 1592–1600. Miał polecenie od wojewody kijowskiego księcia Konstantego Wasyla Ostrońskiego, czynnie popierać kolonizację nowego Kijowa (list Konstantego Ostrońskiego do Jana Aksaka w r. 1595, w zbiorze Konstantego Swidzińskiego). Osiedlenie nowego Kijowa szło jednak z oporem. W 1594 r. otrzymał w dożywocie królewską Hulaniki (Motowidłówka) w starostwie białocerkiewskim. Iwan (Jan) Aksak był jednym z elektów szlachty na podkomorstwo kijowskie w roku 1602 i marszałkiem kijowskiego sejmiku rokoszowego w 1607 roku. Synowie Jana Aksaka w 1670 r. podzielili się sporą fortuną ojcowską w ten sposób, że dobra na Wołyniu – miasteczko Sudyłków i wsie Białokrynica, Berezna, Łęczyczna i Krasnosiółka – jak też duży obszar ziemi na Ukrainie, dostały się młodszemu z nich, Michałowi.

Zob.: Roman Aftanazy, „*Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*”, t. 5: „*Województwo wołyńskie*”, Wrocław 1994, s. 487; „*Kijów*”, [w:] „*Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*”, t. 4, pod red. F. Sulimirskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, Warszawa 1883, s. 61–94, s. 81; Henryk Litwin, „*Rody pańskie Kijowszczyzny 156–1648. Status majątkowy*”, [w:] „*Przegląd Wschodni*” (Warszawa) t. VIII, z. 2 (30), s. 235–292, s. 247–248.

Michał Kowaluk

AKSAK Kajetan (1763 – po 1797), h. własnego, szambelan królewski, poseł drugiej kadencji z terenu Wołynia, przeciwnik Konstytucji 3 maja 1791 roku. Syn Jana, starosty rawickiego, i Marianny Wessłówny, która w niespełna rok po śmierci męża wyszła za Jana Kajetana Ilińskiego, starostę żytomierskiego.

Powtórne małżeństwo matki spowodowało proces między nią a jej synem, w 1. 1778–1779, o niewielką fortunę, na którą składała się połowa wsi Ławrowa w woj. wołyńskim. Ponieważ przegranie sprawy *«ostatnią groziło mu mizerją»*, A. szukał dróg przez księdza Portalupiego i kasztelana małogoskiego, Popiela, do generała Komarzewskiego, aby tenże wstawił się za nim u króla. A. figuruje w r. 1787 w spisach wolnomularstwa, jako członek loży *«Polak dobroczynny na wschodzie Dubna»*, w stopniu mówcy. Członek Sejmu Wielkiego: 7 października 1788 r. – 16 grudnia 1790 roku. Z królem pozostawał A. w dobrych i stałych stosunkach i otrzymał od niego godność szambelańską; przed sejmikami listopadowymi 1790 r. król informował go o swoich zamysłach, a nawet umieścił go *«w liczbę zaleconych do funkcji poselskich»*. Jednakowoż A. zawiódł zaufanie królewskie, ulegając w zupełności hasłom sejmiku wołyńskiego, godzącym w pierwszym rzędzie w sukcesję tronu. W ciągu obrad sejmowych A. solidaryzował się ciągle z innymi posłami wołyńskimi. W dyskusji 3 stycznia 1791 r. nad zaprzysiężeniem sejmujących, iż pieniędzy z zagranicy nie brali i brać nie będą, wypowiedział A. mowę, w której sprzeciwił się stanowczo ustanawianiu za to kary, żądał jej natomiast na intrygantów, którzy wysługują się w kraju państwom obcym. Nieprzejednaną postawę malkontenta zachował A. wobec nowo uchwalonej konstytucji 3 Maja. Nazajutrz po przewrocie podpisał wraz z posłami wołyńskimi i innymi nielicznymi protestację, którą wniesiono do grodu warszawskiego. W dniach następnych, gdy wielu z opozycji przechodziło na stronę królewską, A., zdaniem przyjaciół *«światły chłopiec, obywatel jaki tylko być może najlepszy»*, należał z nieliczną garstką do *«nieporuszonych»* i rozesłał opis przewrotu do wołyńskich komisji cywilno-wojskowych. Był jednym z pierwszych, którzy wybrali się za granicę, aby skontaktować z przebywającym w Wiedniu Szczęsnym Potockim. W jesieni 1792 r. przebywał we Włoszech. Z Wenecji przyjechał do Ferrary w towarzystwie generał-lejtnanta Józefa Miączyńskiego i Adama Ponińskiego i razem z nimi występował ostro przeciw nowej konstytucji ku wielkiemu zgorszeniu Włochów. W r. 1793 A. zjawił się nad Bosforem, w roku zaś następnym został zamianowany razem z Piotrem Kruttą, byłym drogmanem za poselstwa Piotra Potockiego, agentem polskim w Kon-

stantynopolu. Tutaj wykazał A. dużą ruchliwość, starając się zbliżyć do ministerium ottomańskiego a przede wszystkim do republikanów francuskich. Nawiązał bliskie stosunki z szczerze oddanym sprawie polskiej Emilem Gaudin, a zwłaszcza z agentem Komitetu Ocalenia Publicznego, Descorches'em. Wkrótce jednak zaczęto podejrzewać A. o stosunki z ambasadą rosyjską. W sierpniu 1794 r. określa go Descorches w liście do Ignacego Potockiego jako niebezpiecznego udawacza, a w rok potem instrukcje patriotów polskich, przesłane Ogińskiemu z Paryża, ostrzegają go wyraźnie przed A. z powodu jego związków z poselstwem moskiewskim. Ile w tym prawdy – nie wiadomo, tym bardziej że wkrótce potem A. pozostawał znowu w dobrych stosunkach z nowymi przedstawicielami Republiki Francuskiej w Turcji. Porta uznawała cały czas A. za urzędowego reprezentanta Rzeczypospolitej, co, według raportu gen. Harnoncourta, głównodowodzącego wojsk austriackich w Galicji, mogło być dla Rosjan jednym z motywów do wypowiedzenia wojny Porcie. O dalszych losach A. wiadomo jeszcze tyle, że zarządzał opuszczonym i zniszczonym pałacem ambasady polskiej w Perze i po klęsce bukowińskiej Deniski w czerwcu 1797 r. udzielał w nim na krótko przytułku wychodźcom-rodakom. Postać A. jest symbolem samozwańczego polskiego szambelana, który żyjąc w Turcji poczuł się po rozbiorach Polski reprezentantem nie istniejącej Rzeczypospolitej i przez kilkanaście lat reprezentował Polskę będąc bardzo szanowanym przez władze Turcji.

Zob.: Helena Waniczkówna, *„Aksak Kajetan”*, [w:] PSB, t. I, Warszawa 1935, s. 38–39; Adam Boniecki, *Herbarz Polski*; Michał Ogiński, *„Pamiętniki”*, Poznań 1870–73, t. II, s. 83, 110; Kazimierz Waliszewski, *„Ostatni poseł Polski do Porty Ottomańskiej”*, Paris 1894, s. 165; Stanisław Małachowski-Lempicki, *„Wykaz Łóż Wolnomularskich”*, Kraków 1929, s. 57; *„Diarjusz sejmu ordynaryjnego... zgromadzonego w Warszawie od dnia 16 XII 1790”*, Warszawa, sesja 7, 28 XII, sesja 10, 3 I 1790; Marian Kukiel, *„Próby powstańcze”*, Kraków 1904; Czesław Nanke, *„Szlachta wołyńska wobec Konstytucji Trzeciego Maja”*, [w:] *„Archiwum Naukowe”*. Wydawnictwo Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej we Lwowie, Dział I, historyczno-filologiczny, t. 3, z. 4, Lwów 1907, ss. 93 [s. 461–553]; Władysław Smoleński, *„Ostatni rok sejmu”*, Kraków 1896; Rkp. Muzeum Ks. Czartoryskich, nr 654, 655, 722, 799, 3473; *„Aksak Kajetan (ur. 1763) szambelan”* // <http://www.wielcy.pl/psb/AKSAK/Kajetan/109.shtml>

Michał Kowaluk

AKSAMITOWSKI Wincenty, (1760–1828) h. Gryf, generał brygady. Syn Ignacego i Tekli z Wittów. Urodził się 15 września 1760 r. w Nagórze k. Kamieńca Podolskiego. Służbę rozpoczął w 1774 r., jako kadet w szkole artylerii koronnej, z której 25 sierpnia 1775 r. przeszedł do służby liniowej artylerzysty w stopniu «stükjunkra». 5 kwietnia 1781 r. awansował na podporucznika, 24 czerwca 1783 r. na porucznika, 31 lipca 1788 r. na kapitana. W tym stopniu odbył kampanię 1792 r. przeciw Rosji na Wołyniu, walcząc pod Zieleńcami i Ostrogiem, gdzie został ranny. Po zajęciu Kamieńca Podolskiego przez Rosjan chwilowo wstąpił do wojska rosyjskiego, gdzie zyskuje rangę majora, jednak z chwilą wybuchu insurekcji kościuszkowskiej 1794 r. staje w szeregach narodowych jako kapitan, 13 sierpnia awansuje na majora i walczy pod Kamienną oraz w obronie Warszawy, w dywizji gen. Dąbrowskiego. Po upadku powstania chroni się do Lwowa, niebawem wszakże podąża do Włoch, gdzie zgłasza się do dyspozycji gen. Dąbrowskiego, ofiarowując swoje usługi. Przedstawił mu projekt utworzenia przy legionie artylerii polskiej, a 15 maja 1797 r. wstąpił do legionów w stopniu szefa batalionu. Jako zdolny artylerzysta, położył duże zasługi w dziedzinie organizacji artylerii legionowej. Odbył kampanie włoskie od 1797 do 1800 r., walcząc przy przejściu Minicio, oraz w oblężonej Mantui, po której kapitulacji 30 lipca 1799 r. dostał się do niewoli austriackiej. Niebawem uwolniony, wraca do służby i 10 marca 1801 r. awansuje na szefa brygady, a 10 listopada t.r. zostaje pułkownikiem z przydzieleniem do dyrekcji artylerii w Mediolanie. Mianowany 1802 r. dowódcą drugiej półbrygady, wpadł latem na ślad spisku w legjonach, inspirowanego przez rząd włoski, przez co naraził wielu oficerów na przykre śledztwo. Skutkiem tego ściągnął niechęć i liczne zarzuty rodaków, a z drugiej strony przyczynił się do decyzji wysłania owej półbrygady, wtedy już 114-ej liniowej, na San Domingo. Przy końcu stycznia 1803 r. jego półbrygada wypłynęła z Genui na zatraconą placówkę, on sam jednak pozostał w Europie pod pretekstem uformowania zakładów z pozostałych na kontynencie legionistów. Tragiczne losy Polaków na San Domingo sprawiły, że w nim właśnie upatrywano jednego z głównych sprawców nieszczęsnej ekspedycji. To wpłynęło, iż usunął się od formacji polskich, będąc czynnym w armii francuskiej. 12

października 1805 r. zostaje mianowany adiutantem-komendantem w sztabie generalnym wojsk francuskich. W tym charakterze bierze udział w bitwie pod Jeną. 4 listopada 1806 r. mianowany komendantem miasta Poznania, przechodzi do służby w armii Księstwa Warszawskiego. 13 listopada t.r. awansowany na generała brygady, a za wojny dotychczasowe otrzymuje krzyże kawalerskie Legii Honorowej i Virtuti Militari. 20 stycznia 1807 r. w Poznaniu, jako komendant Wojska Polskiego w departamencie poznańskim, wydał odezwę w sprawie ofiarności na cele narodowe. Od 28 IX 1807 r. organizuje korpus artylerii i inżynierii. W jesieni 1808 r. minister wojny Poniatowski z powodu wykroczeń przeciw dyscyplinie wojskowej i nienadawania się na stanowisko szefa dyrekcji artylerii, oddał go do dyspozycji marszałka Dayouta, który go wysłał do Francji. W rok później, dzięki prośbom, zanoszonym do Poniatowskiego, został z powrotem umieszczony w wojsku polskim. W 1812 r. 4 czerwca zostaje gubernatorem Poznania, a 13 czerwca podszefem sztabu generalnego jazdy przy królu neapolitańskim. W tym charakterze wziął udział w kampanii moskiewskiej, walcząc pod Ostrowem, Smoleńskiem, Możajskiem, gdzie był ranny, Krasnem, Jarosławczykiem i nad Berezyną. W sierpniu t. r. otrzymał krzyż oficerski Legii Honorowej. 2 marca 1813 r. mianowany dowódcą jazdy w dywizji gen. Dąbrowskiego, bierze udział w bitwach pod Jüterbogiem, Hanau i Lipskiem, oraz w potyczkach pod Oranienbaum i Dessau. Po upadku Napoleona wraca do kraju, wstępuje do armii Królestwa Polskiego i zostaje komendantem departamentu siedleckiego. W kwietniu 1816 r. przeszedł do rezerwy ze względu na stan zdrowia. Rozkazem 24 lipca 1816 r. umieszczony w wojsku a la suite. Poza swoją działalnością wojskową brał wybitny udział w pracach masonerii – w Paryżu od 1802 był adeptem 33. stopnia obrządku szkockiego loży masońskiej stopni wyższych. Był mistrzem katedry w loży wolnomularskiej Bracia Polscy Zjednoczeni, założonej przez gen. Aleksandra Roźnieckiego. Zmarł 13 stycznia 1828 r. w Warszawie. Autor pracy pt. *„Historia artylerii polskiej w Legionach we Włoszech”*.

Zob.: Robert Bielecki, *„Encyklopedia wojen napoleońskich”*, Warszawa 2001; Stan służby wraz z dokumentami: Akta Komisji Rządowej Wojny 2000, w Archiwum Głównym w Warszawie; Askenazy, *„Napoleon a Polska”*, Warszawa 1929, indeks; Jan Pachonński, *„Oficerowie Legionów*

Polskich 1796–1807”, część II: „*Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich 1796–1807*”, do druku przygotowali Kamil Stepan i Adam Roliński, Kraków 1998–2003, s. 4–6; Stefan Pomarański, „*Aksamitowski Wincenty*”, [w:] PSB, t. I, s. 39–40; Skałkowski, „*O kokardę legjonów*”, Lw. 1912, 255–6; Marek Tarczyński, „*Generalicja powstania listopadowego*”, Warszawa 1980, s. 60; „*Korespondencja ks. J. Poniatowskiego z Francją*”, t. 1, 141–3, 169; Archiwum Państwowe Leszno, Akta miasta Leszno, sygn. 1167, s. 104. – Odezwa generała Wincentego Aksamitowskiego w sprawie ofiarności na cele narodowe z 20 I 1807 roku.

Michał Kowaluk

ALEKSANDER I Pawłowicz ROMANOW (1777–1825), syn cara Pawła I, od 1801 car Rosji, od 1815 król Polski (Królestwo Polskie). Do władzy doszedł w wyniku przewrotu pałacowego i zabójstwa jego ojca (prawdopodobnie uczestniczył w spisku). W początkach panowania przeprowadził liberalne reformy (popierał działalność M. M. Spieranskiego), zreorganizował szkolnictwo, otwierał uniwersytety, unowocześnił administrację, zreformował sądownictwo, złagodził nadzór policyjny. 1801 inkorporował Gruzję. W latach 1805–1807 uczestniczył w III i IV koalicji antyfrancuskiej (wojny napoleońskie), jednak po podpisaniu niekorzystnego traktatu tyłżyckiego (1807) przystąpił do blokady kontynentalnej Wielkiej Brytanii. Jednocześnie prowadził wojny z Turcją (1806–1812), Szwecją (1808–1809) i Persją (1806–1813), w wyniku których przyłączył do imperium Finlandię (1809), Besarabię (1812) i Azerbejdżan (1813). Klęska kampanii moskiewskiej Napoleona I w Rosji (1812) przyczyniła się do wzrostu prestiżu cara i wzmocnienia jego pozycji na arenie międzynarodowej. W 1814 na czele wojsk sojuszniczych wkroczył do Paryża. Jeden z głównych inicjatorów zwołania kongresu wiedeńskiego 1814–1815 oraz utworzenia Świętego Przymierza. W polityce wewnętrznej przeszedł wówczas na pozycje reakcyjne, oddając rządy w ręce A. A. Arakczewewa, co spowodowało niezadowolenie społeczne (powstanie chłopskie nad Donem 1818–1820, bunt pułku siemionowskiego w Petersburgu 1820, uaktywnienie tajnych organizacji, m.in. dekabrystów). Doprowadził do utworzenia Królestwa Polskiego i nadania mu konstytucji, której nie przestrzegał. W końcowym okresie panowania popadł w mistycyzm. Oficjalnie uważa się, że car zmarł w listopadzie 1825 r. w trakcie

jednej ze swych licznych podróży po kraju, gdy spędzał wakacje z żoną na Krymie. Istnieje kontrowersyjna hipoteza głosząca, że śmierć Aleksandra I została przez niego samego sfingowana. Zgodnie z legendą odsunął się od władzy i wyjechał na Syberię gdzie, jako mnich Fiodor Kuźmicz, żył aż do 1864 roku. Wielu zwracało uwagę na zagadkowe podobieństwo mnicha do cara. Mnich ten posiadał też znajomość szczegółów kampanii rosyjskiej (moskiewskiej) z 1812 i zagadnień wojskowości. W 1984 r. Rosyjska Cerkiew Prawosławna mnicha Fiodora Kuźmicza ogłosiła świętym. Aleksander I wielokrotnie przebywał na Wołyniu – w 1818 roku przebywał w Starokonstantynowie, a w 1823 r. odwiedził Ostróg. XIX wieku rosyjskie władze i car Aleksander I stworzył bardzo dogodne warunki do kupowania ziemi na terenach Wołynia dla emigrantów z Czech, co stało się przyczyną kolonizacji czeskiej, m.in. w okolicach Dubna, Równego, Zdobunowa i Ostroga. Aby wzmocnić kolonialną administrację na Ukrainie skasował wybieralność na posady sądowe i administracyjne, wzmocnił rusyfikację szkolnictwa. Aleksander I udzielał poparcia hierarchii kościelnej w Królestwie Polskim, która niezadowolona była z laickich dążeń niektórych polityków. Przywrócono między innymi dla katolików obowiązek zawierania ślubów kościelnych i zakaz rozwodów. Kajetan Koźmian pisał z przekonaniem: *„Wierzę, że ten cesarz w duszy jest katolikiem i Bóg jak go ręką prowadził do chwały ziemskiej, tak go prowadzi do niebieskiej”*. Car Aleksander I obiecywał poszerzenie Królestwa Polskiego. Po wielu latach arcybiskup Zygmunt Szczęśny Feliński wspominał, że księża byli przywiązani do Aleksandra jako wskrzesiciela Polski i władcy przychylnego katolicyzmowi.

Zob.: Natan Ejdelman, *„Paweł I czyli śmierć tyrana”*, Warszawa 1990, passim; Zygmunt Szczęśny Feliński, *„Pamiętniki”*, oprac. E. Koźłowski, Warszawa 1986, s. 401; Fiodorow W., *„Aleksander I”*, [w:] Dynastia Romanowów, pod red. A. Iskenderowa, Warszawa 1993; Gołemberski W., *„Aleksander I wobec sprawy polskiej na Kongresie Wiedeńskim”*, [w:] *„Przegląd Polski”*, r. 1, z. 2, Kraków 1866; Kajetan Koźmian, *„Pamiętniki”*, t. 3, Warszawa 1972, s. 85; Dariusz Izwantowski, *„Aleksander w opiniach współczesnych mu polskich pamiętnikarzy”*, cz. 2: *„Anioł czy tyran (1820–1825)”* // <http://histmag.org/?id=5103>

Tenże, *„Polacy kochali rosyjskich carów”* // <http://dariuszizwantowski.salon24.pl/263157,polacy-kochali-rosyjskich-carow>

Michał Kowaluk

ALEKSANDROWA Julia, ziemianka. Właścicielka majątku Ryszczów na Wołyniu o powierzchni 821 ha (1930 r.).

Zob.: Tadeusz Epsztejn, Sławomir Górczyński [oprac.], *„Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930”*, Warszawa 1996, s. 37.

Redakcja WSB

ALEKSANDROWICZ Andrzej (?-?), nauczyciel fizyki, matematyki i przyrody. Kształcił się w Ołyce, Krzemieńcu i Uniwersytecie Wileńskim (dyplom otrzymał 6 czerwca 1812 r.). Po studiach przeszedł na nauczyciela fizyki i matematyki do Baru, gdzie pracował do roku 1814. Następnie był nauczycielem fizyki i historii naturalnej w Owruczu – od 24 sierpnia 1817 r. do 1819 roku. Po sześciu latach w obowiązkach (pracy) odszedł ze szkolnictwa.

Zob.: Rkp. BN II. 7861, L. Janowski, *„Notatki bibliograficzne osób z kresów wschodnich dawnej Rzeczypospolitej”*, t. I, A–B.

Wojciech Piotrowski

ALEKSANDROWICZ Dymitr, starosta żytomierski (1501).

Zob.: Adam Boniecki, *„Poczet rodów”*, s. LXIII; J. Krz. *„Żytomierz”*, [w:] *„Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich”*, t. 14, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walawskiego, Warszawa 1895, s. 911.

Redakcja WSB

ALEKSANDROWICZ Józef (1869–1943), kapłan diecezji łucko-żytomierskiej, a nast. łuckiej. Urodził się w 1869 r. w Kochanowicach koło Witebska. Absolwent seminarium duch. w Żytomierzu. Świecenia kapłańskie przyjął w 1893 roku. Wikariusz par. katedralnej w Żytomierzu (1893), administrator par. Chabne w dek. Radomyśl w gub. kijowskiej (1902–1910). Administrator par. Zasław (1914), a później proboszcz par. Sławuta w dek. zasławskim na Wołyniu. Uwięziony w 1919, przebywał w Nowo-Spaskim Łagierze w Moskwie (dawny klasztor prawosławny z grobami antenatów rodziny Romanowów, zamieniony na więzienie), a nast. w więzieniu moskiewskim na Butyrkach (w 1923). W 1924, dzięki wymianie więźniów politycznych, znalazł się w Polsce i rozpoczął pracę w diecezji łuckiej – wikariusz w Kowlu (1925–1926), a następnie proboszcz

parafii Potasznia w dek. Kostopol (1927). W latach 1930–1935 pracował na stanowisku proboszcza par. Niewirków (dek. Równe). Proboszczem par. Zabłotce (1936–1939) i administratorem par. Litowiż w dek. Włodzimierz Wołyński. Został zamordowany 11 lub 15 lipca 1943 przez oddział UPA w kościele przy ołtarzu. Był kanonikiem honor. kapituły ołyckiej, godność tę otrzymał z okazji jubileuszu 50. lecia kapłaństwa ordynariusza diecezji łuckiej bpa Adolfa Piotra Szelażka.

Zob.: Maria Dębowska, Leon Popek, *„Duchowieństwo diecezji łuckiej. Ofiary wojny i represji okupantów 1939–1945”*, Lublin 2010, s. 34–35; *„Słownik biograficzny duchowieństwa metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego ofiar II wojny światowej 1939–1945”*, red. ks. Józef Krętosz, Maria Pawłowiczowa, Opole 2007, s. 25; Maria Dębowska, *„Kościół katolicki na Wołyniu w warunkach okupacji 1939–1945”*, Rzeszów 2008, s. 125, 127, 146, 157, 261, 416, 419; Jerzy Filipowicz, *„Album kapłanów diecezji Łucko-Żytomierskiej i Kamienieckiej”*, Kijów 1917 (reprint: Lublin 1995), s. 14; Czaplicki i Osipowa, s. 11–12; ks. Roman Dzwonkowski SAC, *„Losy duchowieństwa katolickiego w ZSSR 1917–1939. Martyrologium”*, Lublin 1998, s. 136–137; Tadeusz Madała, *„Polscy księżą katolicy w więzieniach i łagrach sowieckich od 1918 r.”*, Lublin 1996, s. 18 (nic nie pisze o śmierci, podając: *„Dalsze losy nieznanne”*); Ks. Wiktor Jacewicz, ks. Jan Woś, *„Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymsko-katolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945”*, z. IV, s. 253; Ks. Władysław Szoldrski, *„Martyrologium duchowieństwa polskiego pod okupacją niemiecką w latach 1939–1945”*, [w:] *„Sacrum Poloniae Millennium”*, Rzym 1965 r., t. XI, s. 42; Ks. Zdzisław Aleksander J. Peszkowski, Stanisław Zygmunt M. Zdrowjewski, *„Katolicy duchowni w Golgocie Wschodu...”*, s. 1050–1051; ks. Marian Tokarzewski, *„Przyczynek do historii męczeństwa Kościoła rzymsko-katolickiego w diecezjach kamienieckiej i łucko-żytomierskiej 1863–1930”*, Łuck 1933, s. 33; EDL 1938 r. s. 104; KDŁc – gdzie data śmierci 11 VII 1943 r.; Kobyłecki: WKŁc (podaje, że zamordowany w czasie odprawiania Mszy św.).

ks. Witold Józef Kowalów

ALEKSANDROWICZ Józef, ziemianin. Właściciel majątku Żawrów w gminie Hoszcza w powiecie rówieńskim o powierzchni 61 ha.

Zob.: Tadeusz Epsztein, Sławomir Górczyński [oprac.], *„Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930”*, Warszawa 1996, s. 37.

Redakcja WSB

ALEKSANDROWSKI Jan (1782 – po 1831), pedagog. Od 1807 roku nauczyciel języka i literatury rosyjskiej w gimnazjum i liceum wołyńskim w Krzemieńcu. Pracował nad rosyjskim przekładem pracy „*O Sławiańszczyźnie przed chrześcijaństwem*” Zorian Dołęgi Chodakowskiego (Adama Czarnockiego).

Zob.: Ryszard W. Wołoszyński, „*Polacy w Rosji 1801–1830*”, Warszawa 1984, s. 193, 270.

Redakcja WSB

ALEKSANDROWYCZ Wołodymyr (ur. 1956), ukraiński historyk sztuki. Urodził się 9 marca 1956 r. w wiosce Cykiw, rejon buski, obwód lwowski. Ukończył wydział historyczny Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. I. Franka. W 1995 r. uzyskał stopień kandydata nauk za pracę „*Malarze w życiu społeczno-politycznym i kulturalnym Ukrainy w XVI–XVII wieku (Z doświadczeń badania źródeł piśmiennych do historii sztuki ukraińskiej)*” («*Малери у суспільно-політичному та культурному житті України XVI–XVII століть (З досвіду вивчення письмових джерел до історії українського мистецтва)*»). W 2001 roku uzyskał stopień doktora nauk historycznych przedstawiając pracę „*Malarze zachodnioukraińscy XVI wieku. Drogi rozwoju środowiska zawodowego*” («*Західноукраїнські малярі XVI століття. Шляхи розвитку професійного середовища*»). Pracował we Lwowskiej Galerii Obrazów w jej oddziale: Muzeum-rezerwat „Zamek Oleski” (1976–1987), W Instytucie „Ukrzachidproektrestawracija” we Lwowie (1987–1992), w Instytucie Ukrainoznawstwa Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (1992–1996), Lwowskim Uniwersytecie Narodowym im. I. Franka (1996–2002), od 2002 r. jest starszym naukowym współpracownikiem Wydziału Historii Wieków Średnich Instytutu Ukrainoznawstwa Narodowej Akademii Nauk Ukrainy. Mieszka we Lwowie. Jego sferą zainteresowań naukowych jest historia sztuki ukraińskiej końca XV–XVIII wieku, historia kultury ukraińskiej. Publikuje od 1981 r. – bibliografia jego prac obejmuje ok. 500 pozycji wydanych w Ukrainie, Białorusi, Armenii, Litwie, Niemczech, Polsce, Rosji, USA i Czechach. Zajmuje się historią malarstwa sakralnego na Wołyniu. Jest autorem szeregu prac na ten temat. W pracy „*Słownik malarzy Wołynia XV–*

–XVI в.” (*“Словник малярів Волині XVI–XVII ст.”* // *“Волинська ікона”*, Луцьк, 1998 р., с. 45–68) przedstawił biogramy 59 malarzy wołyńskich, 17 malarzy pochodzenia niewołyńskiego (2 osoby zostały pomyłkowo uznane za malarzy).

Zob.: Александрович В. *«Ансамбль ікон передвітарної огорожі середньовічних храмів Волині»* // *«Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть»* : наук. зб. – Вип. 7. Матеріали VII Міжнар. наук. конф. з волин. іконопису, м. Луцьк, 27–28 листопада 2000 р. – Луцьк: [б. в.], 2000. – С. 26–34; Александрович В. *«Волинська іконографія Спаса в славі»* // *“Волинська ікона: дослідження та реставрація”*, наук. зб. – Вип. 17. Матеріали XVII Міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 21–22 жовтня 2010 р. – Луцьк, 2010 р., с. 12–39; Александрович В. *«Волинська середньовічна іконографія намісного образу Спаса»* // *«Волинська ікона: дослідження та реставрація»*: наук. зб. – Вип. 15. Матеріали XV Міжнар. наук. конф.; м. Луцьк; 25–26 вересня 2008 р. – Луцьк: [б. в.], 2008. – С. 18–30; Александрович В. *“Волинські контакти львівських малярів 2 п. 16 ст.”* // *“Минуле і сучасне Волині”*, Луцьк, 1988 р., т. 1, с. 145–147; Александрович В. *“«Готичний епізод» історії волинського малярства п. XVI ст.”* – *“Сакральне мистецтво Волині”*, 2002 р., т. 9, с. 22–25; Александрович В. С. *“Джерела до історії монументального малярства та іконопису Волині XII–XVI ст.”* // *“Родовід”*, 1994 р., ч. 8, с. 20–26; Александрович В. *«Ікона Богородиці Страстної з церкви апостола Луки в Доросині»* // *Волинська ікона: дослідження та реставрація*. – Луцьк, 2003. – Вип. 10: Матеріали X міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 17–19 вересня 2003 року. – С. 27–35; Александрович В. *«Ікона Богородиці початку XVI століття у церкві Різдва Богородиці в Камені-Каширському»* // *«Волинська ікона: дослідження та реставрація»* наук. зб. – Вип. 11: Матеріали XI Міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 3–4 листопада. 2004 р. – Луцьк: [б. в.], 2004. – С. 61–68; Александрович В. *“Легенда Йова Кондзелевича: вступ до студій над творчістю майстра на Волині”*. // *“Волинська ікона”*, Луцьк, 1997 р., с. 6–23; Александрович В. *“Малярі та система малярських осередків Волині 16 ст.”* // *“Остріг на порозі 900-ліття”*, Остріг, 1993 р., с. 5–7; Александрович В. *“Малярі та мережа малярських осередків Волині 16 ст.”* // *“Волинська ікона”*, Луцьк, 1996 р., с. 5–13; Александрович В. *«Малярське середовище Луцька та навколишніх монастирів біля перелому XVII–XVIII ст.»* // *«Волинська ікона: питання історії, вивчення, дослідження та реставрації. Тези та матеріали наукової конференції, присвяченої 90-річчю П. М. Жолтовського»*. – Луцьк, 1994; Александрович В. *“Початки музейного колекціонування іконопису Волині”*. // *“З історії колекціонування в Україні”*, Жт., 1994 р., с. 15–16; Александрович В. *“Словник малярів Волині XVI–XVII ст.”* // *“Волинська ікона”*, Луцьк, 1998 р., с. 45–68; Александрович В. *“Традиції мистецької культури княжої доби у волин-*

ських іконах XVI ст.” – “Пам’ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть”, Луцьк, Надстир’я, 1999 р., с. 36–43, 8 іл.; Александрович В. “Три волинські малярі к. XVI – п. XVII ст.: з неопублікованих рукописних матеріалів”. – “Рукописна україніка у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та проблеми створення інформаційного банку даних”, Львів, 1999 р., с. 363–374; Александрович В. “У колі сподвижників: Йов Кондзелевич у релігійному малярстві Волині к. XVII – 1 п. XVIII ст.” – “Пам’ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть”, Луцьк, Надстир’я, 2001 р., т. 8, с. 24–29, 4 іл.; «Інститут українознавства імені Івана Крип’якевича Національної Академії Наук України: наукова діяльність, структура, працівники». – Львів, 2001. С. 152; «Володимир Александрович. Бібліографічний покажчик. До 50-річчя від дня народження». – Київ; Львів, 2006.

ks. Witold Józef Kowalów

ALEKSIJCZUK Dmytro (zm. 1943), Ukrainianec. Mieszkaniec Kostopola. Współpracownik UPA. Wiosną 1943 r. aresztowany przez Niemców w wyniku donosu miejscowych Polaków. Rozstrzelany k. Kostopola.

Zob.: Рівненський краєзнавчий музей. Особистий архів О. Денищука, спр. 539 РК; Олександр Денищук. «Злочин польських шовіністів на Волині. Книга перша: Рівненська обл.» – Рівне, 2003. – С. 203–204.

Redakcja WSB

ALEKSIJCZUK Stepan (zm. 1943), Ukrainianec. Mieszkaniec Kostopola. Współpracownik UPA. Wiosną 1943 r. aresztowany przez Niemców (ponoć) w wyniku donosu miejscowych Polaków. Rozstrzelany niedaleko od miasta.

Zob.: Рівненський краєзнавчий музей. Особистий архів О. Денищука, спр. 539 РК; Олександр Денищук. «Злочин польських шовіністів на Волині. Книга перша: Рівненська обл.» – Рівне, 2003. – С. 203–204.

Redakcja WSB

ALEKSIJCZUK Wenedykt (ur. 1943), Ukrainianec, zakonnik z Zakonu OO. Studytów, ihumen Ławry Swjatouspeńskiej w Unio-wie (OO. Studyci), bp pomocniczy archieparchii lwowskiej Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego (UKG). Urodził się 16 stycznia 1968 r. w Borszczówce, rejon kostopolski, obwód ró-

wieński. W latach 1975–1983 uczył się w szkole ośmioletniej w Borszczówce. W latach 1983–1987 uczył się w Rówieńskim Studium Medycznym i po jego ukończeniu został felczerem. Pracował na stacji pogotowia ratunkowego. Od maja 1987 r. do maja 1989 r. odbył służbę wojskową. Następnie przez rok pracował jako felczer w sanatorium w Truskawcu. W latach 1990–1993 uczył się w seminarium duchownym w Drohobyczu. Świecenia kapłańskie przyjął w dniu 29 marca 1992 roku. Został duszpasterzem parafii Bystrzyca (Bystrycia) w dekanacie drohobyckim oraz pracował przy cerkwi pw. św. Trójcy w Drohobyczu. W latach 1992–1994 pracował w Patriarszej Komisji Katechetycznej, odpowiadając za organizację pracy misyjnej na wschodzie Ukrainy. 13 maja 1993 r. został przyjęty do Ławry Swjatouspeńskiej w Uniowie. Postrzyżyny mnisze otrzymał 13 października 1993 roku. 31 grudnia 1995 r. otrzymał małą schymę. Od lipca 1994 r. duszpasterzował w nowoutworzonym Monastyrze Świętych Borysa i Hliba w Połocku. Jednocześnie pracował na parafiach w Witebsku, Mohylowie, Homlu, Brześciu. Był kapłanem młodzieżowej organizacji chrześcijańskiej w Mińsku. W 1996 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim obronił pracę magisterską pt. *„Duchowość chrześcijańska wg św. Joana z Krontszatu”*. Od grudnia 1996 r. przebywał w mieście St. Catherines w Kanadzie w celu założenia w nim nowego klasztoru. Z Kanady powrócił w kwietniu 1999 r., ponieważ został wybrany ihumenem Ławry Swjatouspeńskiej w Uniowie. W maju 2000 roku został powtórnie wybrany ihumenem, a w maju 2005 r. wybrany na kolejną kadencję. Od 2004 r. jest członkiem Patriarszej Komisji ds. Życia Zakonnego UKG. W październiku 2004 r. rozpoczął studia doktoranckie na KUL. W 2006 roku uzyskał licencjat we wspomnianej uczelni z teologii duchowości. W maju 2007 r. stanął na czele Rady Liturgicznej. W sierpniu 2007 r. został wybrany przewodniczącym Rady Wyższych Przełożonych Męskich Instytutów Życia Konsekrowanego UKG. 18 kwietnia 2008 r. na KUL obronił pracę doktorską nt. *„Przełożony jako ojciec duchowny. Badania w świetle dzieł św. Teodora Studyty”*. Od 3 sierpnia 2010 r. jest biskupem pomocniczym archieparchii lwowskiej Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego. Chirotonię (sakrę biskupią) otrzymał 5 września 2010 r. z rąk abpa lwowskiego Ihora Woźniaka

w soborze św. Jura we Lwowie. Współkonsekratorami byli bp samborsko-drohobycki Julijan Woronowski i bp stemfordzki Pawło Chomnyckij.

Zob.: Biogram w Wikipedii // „Венедикт (Алексійчук)” / Релігійно-інформаційна служба України // http://risu.org.ua/article_print.php?id=36932&name=persons&lang=ua&

„Іеромонах Венедикт (Алексійчук) призначений єпископом-помічником Львівської архієпархії УГКЦ” // ЗІК, 30 серпня 2010 // <http://zik.com.ua/ua/print/2010/08/30/242533>

ks. Witold Józef Kowalów

ALEKSIIUK Marija (1888–1944), Ukrainka. Cywilna mieszkanka wioski Ożenin w powiecie zdołbunowskim. Rozstrzelana 18 stycznia 1944 r. przez Niemców z Polakami.

Zob.: Рівненський краєзнавчий музей. Особистий архів О. Денищука, спр. 2127 РО; Олександр Денищук. «Злочин польських шовіністів на Волині. Книга перша: Рівненська обл.» – Рівне, 2003. – С. 253–254.

Redakcja WSB

ALEKSY I Michajłowicz (Romanow) (1629–1676), car Rosji w latach 1645–1676, używał tytułu cara Litwy, Białej Rusi, Wołynia i Podola. Urodził się 19 lub 29 marca 1629 r. w Moskwie. Syn Michała (1613–1645) i Eudoksji Streszniewej. Władzę w Rosji objął w 16. roku życia. W spadku po poprzednim carze otrzymał pusty skarbiec i kraj zniszczony przez wojny. Próby pozyskania pieniędzy poprzez wprowadzenie nowych podatków, które najbardziej gnębiły najbiedniejszych, wywołały bunt, które trwały ponad dwa lata. W 1648 r. pojął za żonę Marię Miłosławską. W 1649 r. dokonał kodyfikacji prawa rosyjskiego – „*Ułożenije cara Aleksego Michajłowicza*”, które recypowało w dość szerokim zakresie instytucje i rozwiązania III Statutu litewskiego. W 1653 r. przyjął pod swoje panowanie Kozaków zaporoskich zawierając w Perejśławiu ugodę z Bohdanem Chmielnickim. Car Aleksey I Michajłowicz, żądny rewanżu za straty terytorialne poniesione w trakcie poprzednich wojen z Rzeczpospolitą, ujrzał w tej ugodzie sposobność do wyrównania rachunków. Już w październiku 1653 r. sobór ziemski powziął uchwałę o przyłączeniu Ukrainy do Rosji. Ludność ukra-

ińska bowiem (z wyjątkiem części starszyny kozackiej, niektórych przedstawicieli szlachty oraz grupy wyższego duchowieństwa) widziała w Rosji państwo bliskie jej wyznaniem i językiem; do polskiej strony stracono zaś zaufanie. W 1654 r. Aleksy I przyłączył Ukrainę do Rosji co stało się powodem do wojny z Polską. Wojska rosyjskie zajęły wtedy Smoleńsk, całą Białoruś i część Litwy – 10 sierpnia 1655 r. Aleksy I triumfalnie wjechał do niedawno zdobytego Wilna. 13 września nadał sobie tytuł cara Litwy, Białej Rusi, Wołynia i Podola. Polski historyk Paweł Jasienica w czasach „Polski Ludowej” odważył się stwierdzić, iż w Perejasławiu wcale nie nastąpiło zjednoczenie Ukrainy z Moskwą. *„W rzeczywistości zaczynała się praktyka dzielenia Ukrainy pomiędzy Polskę a Rosję”*. W grudniu 1655 r. pełni chwały Aleksy I powrócił do Moskwy. Panująca w Rosji zaraza i napaść Szwecji na Rzeczypospolitą spowodowały wstrzymanie walk – rozejm w Niemieży. 17 maja 1656 r. wypowiedział wojnę Szwecji, w której wziął udział osobiście. Dowodził między innymi oblężeniem Rygi, której nie zdobył. W 1660 r. przedłużająca się wojna z Polską oczyściła królewski skarbiec. To z kolei spowodowało wzrost podatków i co za tym idzie ubóstwo, głód, choroby i ogólne niezadowolenie w kraju. Car zaczął bić miedziane monety, które nominalnie warte były tyle samo co srebrne a faktycznie ich wartość była znikoma. Tych pieniędzy nie chciało przyjmować społeczeństwo. To doprowadziło w lipcu 1662 roku do *„buntu miedzianego”*, który był manifestem niezadowolenia społeczeństwa z polityki pieniężnej i fiskalnej cara. Wystąpienie to zostało krwawo stłumione. Po odejściu Szwedów z Rzeczypospolitej i uznaniu przez hetmana Iwana Wyhowskiego jej zwierzchnictwa nad Ukrainą, car Aleksy I wznowił wojnę z Polską. Zakończył ją dopiero rozejm andruszowski w 1667 r., w którym ostatecznie przyznane zostały Rosji ziemie smoleńskie, czernichowskie i siewierskie oraz cała Ukraina Zadnieprzańska wraz z Kijowem. Za jego panowania patriarcha Nikon wprowadził reformę kościelną (1666), co wywołało rozłam w łonie moskiewskiego Kościoła Prawosławnego (wyniknęli wówczas staroobrzędowcy) i okrutne walki na tle religijnym. W 1670 r. wybuchła wojna chłopska na czele, której stanął Stiepan Razin. W 1671 r. po śmierci pierwszej małżonki ożenił się z Natalią Naryszkiną.

Zmarł w Moskwie 29 stycznia lub 8 lutego 1676 roku. Po jego śmierci rządu w Rosji przejął jego najstarszy spośród żyjących synów, Fiodor III (1676–1682).

Zob.: Ludwik Bazylow, *„Historia nowożytniej kultury rosyjskiej”*, Warszawa 1986; Paweł Jasienica, *„Rzeczpospolita Obojga Narodów”*, t. 2 *„Calamitatis regnum”*, Warszawa 1992; Jerzy Kowalski, *„Konstytucja Federacji Rosyjskiej a rosyjska i europejska tradycja konstytucyjna”*, Warszawa–Poznań 2009.

Michał Kowaluk

ALEKSY Z WOŁYNIA (XVI w.), duchowny prawosławny. Mnich Ławry Kijowsko-Pieczerskiej. Na jego zamówienie w latach 1553–1554 kopista diaczek Nestereć z Sokala przepisał *„Pateryk Kijowsko Pieczerski”*.

Zob.: *„Pateryk Kijowsko-Pieczerski czyli opowieść o świętych ojcach w pieczarach kijowskich położonych”*, oprac. i przeł. na język polski Ludmiła Nodzyńska, Wrocław 1993, s. 140.

Redakcja WSB

ALIPIJ (w świecie: Antonij CHOTOWYĆKYJ) **(1901–1977)**, prawosławny arcybiskup winnicki i braclawski. Urodził się 17 listopada 1901 r. w rodzinie kapłana prawosławnego Antoniego Chotowickiego w wiosce Dorosyn (obecnie rejon Rożyszcze, obwód wołyński). Ukończył Studium Duchowne w Mylczach (obecnie rejon starowżyrowski w obwodzie chmielnickim). W 1922 r. został wyświęcony na kapłana przez św. Awerkija, biskupa i męczennika, biskupa wołyńskiego i żytomierskiego. Pracował w różnych świątyniach eparchii żytomierskiej. Za działalność patriotyczną w czasie Wielkiej Wojny Ojczyźnianej otrzymał medal *„Za dzielną pracę w latach Wielkiej Wojny Ojczyźnianej 1941–1945)”*. W czasie wojny zginął na froncie jego jedyny syn. Po wojnie owdowiał. Pracował wówczas w różnych świątyniach Żytomierza i był sekretarzem eparchii żytomierskiej. Zgodnie z decyzją Świętego Synodu, po złożeniu ślubów zakonnych i przyjęciu imienia Alipij został 14 czerwca 1958 r. wyświęcony na biskupa połtawskiego i kremienczuckiego. W czasie swej pracy pasterskiej kierował także eparchią dnepropietrowską, znowu połtawską, winnicką, kijowską i znów winnicką. W 1975 r. w związku z chorobą przeszedł na emery-

turę i wyjechał do Swiato-Uspieńskiego monasteru męskiego w Odessie. Zmarł 30 maja 1977 roku.

Zob.: Архієпископ Варфоломій. "Мілецький Свято-Миколаївський монастир". – Рівне, 2002. – С. 130–131.

ks. Witold Józef Kowalów

ALSZANIWSKI Kuźma (1918–1943), Polak, partyzant radziecki. Urodził się w 1918 r. w wiosce Miakoty (powiat ostrogski), syn Kazimierza. Partyzant w oddziale I. O. Muzalowa. Zginął w walce w listopadzie 1943 roku.

Zob.: «Книга пам'яті України. Історико-меморіальне багатотомне видання. Хмельницька область» т. 4. – Хмельницький, 1995. – С. 14.

Redakcja WSB

ALTERKOP Lejbysz Wolkowycz (ur. 1900), Żyd, ofiara represji stalinowskich na Ukrainie. Urodził się w 1910 r. w Sławucie na Wołyniu. Przez trójkę kijowskiego obwodowego zarządu NKWD Ukraińskiej SRR, protokół nr 294 z 28 września 1938 r. został skazany na śmierć przez rozstrzelanie. Rozstrzelany został w Kijowie w dniu 2 października 1938 roku.

Zob.: «Україна: жертвы сталинских репрессий» // <http://www.srpo.ru/forum/index.php?topic=4955.0;wap2>

Redakcja WSB

ALTERKOP Leonid Hryhorowycz (ur. 1917), Żyd, żołnierz Armii Radzieckiej. Urodził się 10 maja 1917 r. w Sławucie. Służył w 356 pułku strzelców Armii Radzieckiej. Brał udział w walkach w Berlinie. Miał stopień „starszyna” (odpowiednik starszego sierżanta). 30 marca 1979 r. repatriował się do Izraela. Członek Związku Żołnierzy i Partyzantów Inwalidów Wojny z nazistami.

Zob.: <http://gallery.disabled-eterans.org.il/gallery.php?select=&linkalpha=link001&page=32>

Redakcja WSB

ALTHAUSEN Ernst (1862–1946), niemiecki pastor ewangelicki (luterański), autor prac poświęconych Niemcom na Wołyniu, misjonarz wśród Żydów. Urodził się 13 marca 1862 r. w Kutu-

seki na Kaukazie jako syn lekarza wojskowego Adolfa Sigismunda Althausena i Anny Kathariny Thaltroze. Ukończył gimnazjum państwowe w Mitawie (od 1917 r. Jełgawa). W latach 1882–1887 studiował teologię w Dorpacie. Od stycznia do lipca 1888 r. wikariusz – pomocnik pastora Georga Friedricha Kerna w Rożyszczach na Wołyniu. 31 lipca 1888 r. (wg innych danych 14 czerwca 1888 r.) ordynowany na pastora w Rożyszczach. W latach 1888–1902 stały adiunkt w Tucznynie, adiunkt parafii w Żytomierzu. W latach 1902–1908 stały adiunkt w Równem, adiunkt parafii w Tucznynie. W 1908 r. wyjechał z Wołynia do Prus Wschodnich. W l. 1908–1910 był współpracownikiem organizacji Fürsorgevereins für Rückwanderer (Asocjacja Dla Powrotu Emigrantów) w Berlinie. Począwszy od 1910 r. współpracuje z organizacją „Fürsorgevereins deutscher Rückwanderer” (Pomoc Społeczna dla Niemieckich Repatriantów) w Berlinie, która opiekowała się uchodźcami, bezdomnymi, chorymi, starszymi i dziećmi. W latach 1910–1921 był pastorem w Raszkowie k. Ostrowa. W 1923 r. jest pastorem repatriantów we Frankfurcie nad Odrą. W 1923 r. jest wikariuszem w Zechliner Hütte i w Brüssow/Mark, przedstawiciel parafii Brüssow, Uckermark. W latach 1925–1932 jest pastorem parafii Söllenthin, Prignitz, Brandenburg. 1 kwietnia 1932 r. przeszedł na emeryturę i udał się Dallgow-Döberitz koło Berlina. W 1940 r. jest kierownikiem jedynej żydowskiej organizacji chrześcijańskiej w Berlinie. W 1941 r. chrzci Żydów w Berlinie. W 1942 r. otrzymał całkowity zakaz swobody słowa. Zmarł 22 marca 1946 r. w Dallgow-Döberitz koło Berlina

Zob.: ALTHAUSEN, Ernst: *„Die Deutschen in Wolhynien”*. Berlin, Verein für das Deutschtum im Ausland, 1919. 12 Seiten (Schriftenreihe der Kommission für ostdeutsche Volkskunde in der deutschen Gesellschaft für Volkskunde e.V., Bd. 33 u. 41); ALTHAUSEN, Ernst *„Lebenserinnerungen aus Wolhynien, der Provinz Posen und aus Deutschland. Besuchsreise 1928 nach Rowno und Tutschin”*, [w:] *„Wolhynische Hefte”* Folge 12, s. 33–52; ALTHAUSEN, Ernst *„Reisebeschreibung aus Wolhynien und Canada – Tagebuchblätter”*; Deutsche Buchhandlung, Winnipeg, Man., Kanada, 1921; ARNDT, Nikolaus, *„Umsiedlung wolhyniendeutscher Kolonisten ins Baltikum 1907–1913”*, [w:] *„Wolhynische Hefte”*, Folge 5, s. 116; HENNIG, Martin, *„Die evangelisch-lutherische Kirche in Polnisch-Wolhynien: ihre Geschichte, die Form ihres Dienstes und die Äußerungen ihrer Frömmigkeit”*, Zentralkanzlei des Gustav-Adolf-Vereins, Leipzig 1933; s. 114; notacje księża <http://stowaw.wolhynien.de/books.htm>

ks. Witold Józef Kowalów

ALTMAN Henryk (1897–1974), polski prawnik, działacz polityczny (komunista), historyk stalinowski, naczelny dyrektor Archiwów Państwowych. W 1939 r. opuścił Warszawę i na Wołyniu pracował jako naczelnik działu w Obwodowym Wydziale Oświaty Ludowej w Łucku. Po czerwcu 1941 r. był dwukrotnie ewakuowany do Byłowa (obwód stalingradzki), gdzie pracował jako inspektor szkolny i do Krasnojarska (obwód mołotowski), gdzie uczył literatury w szkole średniej (1942–1943). W latach 1952–1965 stał na czele Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (NDAP), organu zarządzającego archiwami państwowymi w Polsce. 1 stycznia 1953 r. Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych Henryk Altman powierzył pełnienie obowiązków dyrektora nowo powstającego WAP w Białymstoku dr. Stefanowi Sobańcowi, który przybył do Białegostoku z Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Jest autorem artykułów pisanych pod pseudonimem w prasie międzywojennej, które po wojnie były opublikowane w pracy zbiorowej pt. *„Polska lewica społeczna wobec oświaty w latach 1919–1939 wybór materiałów”* (Warszawa 1960).

Zob.: N. O. [Henryk Altman], „Szkolnictwo mniejszości narodowych”, [w:] „Miesięcznik Nauczycielski” nr 11–12 (119) z września–października 1935 r.; Henryk Adamski [Henryk Altman], „Katastrofa szkolnictwa powszechnego”, [w:] „Głos Współczesny”, nr 1 (122) ze stycznia 1936 r.; Michał Wąsowicz, „Altman Henryk”, [w:] *„Słownik biograficzny archiwistów polskich”*, t. I 1918–1984, Warszawa–Łódź 1988, s. 22–23; *„Polska lewica społeczna wobec oświaty w latach 1919–1939 wybór materiałów”*, praca zbiorowa, Warszawa 1960.

Michał Kowaluk

AŁASZEJEW Leon (1889–1940), lekarz. Urodził się 15 września 1889 r. w Zasławiu na Wołyniu. Syn Maksymiliana. Lekarz. Podpułkownik Wojska Polskiego. Dr med., absolwent Wojskowej Akademii Medycznej w Petersburgu (1913). Uczestnik I wojny światowej w armii ros. i wojny polsko-bolszewickiej 1918–1921. Po wojnie w szpitalach wojskowych w Baranowi-

czach i Tarnopolu, w Szefostwie San. OK X, w 6 p. uł. jako naczelny lekarz. Od 1930 r. w stanie spoczynku. Związany z Łodzią. Mjr. służby zdrowia (od 01 czerwca 1931 r.). W czasie Kampanii Wrześniowej 1939 r. otrzymał przydział: 4 szp. okr., bdd. Dostał się do niewoli sowieckiej. Zginął w kwietniu 1940 r. w Katyniu i tamże pochowany. Na jego cześć posadzono już dęb pamięci – adres: ul. Gminna 6 (Urząd Gminy Czosnów).

Zob.: „*Lekarze pochowani na cmentarzu w Katyniu*”, [w:] „*Gazeta Lekarska*” 2000 // <http://www.nil.org.pl/xml/nil/gazeta/numery/n2000/n200009/n20000916>

<http://www.katedrapolowa.pl>; <http://www.radaopwim.gov.pl>; CAW, AP 7417, 2200; MiD WIH, L.W. 032/1 z 14 IV 1940; AM 3278; Wykaz p. Zygmunta Gaula ze Stowarzyszenia „Rodzina Katyńska w Łodzi” zamieszczony w książce: Jan Fijałek i Janusz Indulski pt. „*Opieka zdrowotna w Łodzi do roku 1945*”, Łódź 1990; „*Leon Ałaszejew*” // <http://www.ogrodywspomnien.pl/index/showp/649>

Michał Kowaluk

AŁMAZOW (Ałmaziw) Ołeksij (1870–1937), ukraiński działacz wojskowy. Generał-chorąży Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej, do której przeszedł dobrowolnie na samym początku jej istnienia. Przeszedł z nią cały szlak bojowy. W 1917 roku zorganizował w Kijowie Dywizję Armatnią, która później weszła w skład 1 Dywizji Zaporoskiej. W styczniu 1918 r. brał udział w walkach z bolszewikami pod Kijowem. Pod koniec marca 1918 r. w Charkowie dywizję przeformował w Zaporoski Konno-Górski Dywizjon Armatni – popularna nazwa „ałmazowcy”. Brał udział w pierwszej Zimowej Wyprawie w 1919–1920 roku. Internowany w obozie w Wadowicach. Po I wojnie światowej, od 1921 roku na emigracji w Czecho-Słowacji i Polsce. Ukończył Akademię Gospodarczą w Podiebradach. Następnie pracował w Łucku jako technik budowlany w wydziale ziemskim. Brał aktywny udział w ukraińskim ruchu narodowym. Był przewodniczącym Komitetu Pomocy dla Głodujących w Ukraińskiej SRR. Zmarł i pochowany w Łucku.

Zob.: Петро Андрухов. „*600 імен Великої Влдині*”. Острів, 1993. – С. 3; „*Довідник з історії України: А-Я*”. Київ, 2001. – С. 2.

Michał Kowaluk

AMBROZIAK Mieczysław (1927–1943), cywilny mieszkaniec polsko-niemieckiej osady Kisielówka w gminie Kisielin w powiecie horochowskim. Zamordowany w dniu 21 sierpnia 1943 r. razem z co najmniej 92 osobami w czasie napadu UPA.

Zob.: Władysław Siemaszko, Ewa Siemaszko, *„Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939–1945”*, t. I, Warszawa 2000, s. 163.

Redakcja WSB

AMEŻENKO N. (?-?), badacz historii okresu II wojny światowej na Wołyniu, ze szczególnym uwzględnieniem Łucka.

Zob.: Амеженко Н.О., Ревуха Г. М. «Велика Вітчизняна війна в документах розсекречених фондів держархіву Волинської області» // «Волинь у Другій світовій війні та перші повоєнні роки: Матеріали наук. історико-краєзнавчої конф., присвяч. 50-й річниці перемоги над фашизмом 19–20 квітня 1995 р.» – Луцьк, 1995; Амеженко Н.О. Фонд Р-392 «„Картотека колишніх радянських військовополонених” в Держархіві Волинської області – важливе джерело до історії краю Другої світовій війні» // «Волинь у Другій світовій війні та перші повоєнні роки: Матеріали наук. історико-краєзнавчої конф., присвяч. 50-й річниці перемоги над фашизмом 19–20 квітня 1995 р.» – Луцьк, 1995.

Redakcja WSB

AMTYLOCHIU SZ (ukr. Амтилохій) (? – 1122), prawosławny biskup włodzimiersko-wołyński, święty (prepodobnyj) Kościoła Prawosławnego. Według latopisu otrzymał sakrę biskupią z rąk metropolity Nikifora 27 sierpnia 1105 roku jako drugi (lub trzeci) z rządu prawosławny biskup włodzimierski. Po 17 latach posługi biskupiej w 1122 r. usunął się do Ławry Kijowsko-Pieczorskiej. Według innych źródeł godził pokłóconych książąt, w wyniku czego musiał zbiec i ukrywać się w Ławrze Kijowsko-Pieczorskiej. Przyczynił się do rozwoju kultu św. Teodozego Peczerskiego. Kanonizowany przez Kościół Prawosławny – jego wspomnienie obchodzone jest razem z innymi świętymi wołyńskimi 10 (23) października w dzień powrotu Ławry Poczajowskiej do prawosławia (1831).

Zob.: «История Лавры [Почаевской]» // http://www.pochaev.org.ua/?p=history/history_15

Н. Д[урново]. «Девятисотлетие русской иерархии 988–1888. Епархии и архиереи». – М., 1888, с. 26; Левицький Юрій-Мирослав. «Святі Київської Церкви». – Київ, 2000. – С. 72.

Андрій Петрик. «Бояри та Церква Галичини й Волині крізь призму літописних та археологічних досліджень» // «Дрогобицький Краєзнавчий Збірник». Вип. VII. – Дрогобич. 2003. – С. 80–102; Полянский Сергей Михайлович. «Богословско-философское наследие митрополита Никифора»: Дис.... канд. филос. наук. – Москва, 2003; «Православная богословская энциклопедия или Богословский энциклопедический словарь: в 12 т.» // Под ред. А. П. Лопухина и Н. Н. Глубоковского. – СПб., 1900–1911, т. 3, с. 767; Хойнацкий А. Ф., протоиерей. Православие на западе России в лице ближайших представителей или Патерик Почаево-Волынский. – М., 1888, с. 43–49; „Амфилохий епископ Владимиро-Волынский” // http://www.biografija.ru/show_bio.aspx?id=3137

«Святитель Амфилохий, епископ Владимиро-Волынский (†1122)» // <http://www.pravoslavie.uz/Jitiya/10/R10Amfiloxiy.htm>

ks. Witold Józef Kowalów

ANANIAN Ż. A., badacz zajmujący się historią Ormian na Ukrainie, w tym na Wołyniu. Współautor pracy poświęconej tej tematyce, w której jest mowa o założeniu Lwowa i pierwszych osiedlach ormiańskich na Podolu i Wołyniu w XIII wieku.

Zob.: Ананян Ж. А., Бархударян В. Б. “К вопросу об этапах заселения армянами территории УССР: 11 – 17 вв.” – “Проблеми історії та археології давнього населення України”, К., Наукова думка, 1989 р., с. 5–6; Ананян Ж. А. „Армянская колония Григориополь”. – Ереван, 1969.

Michał Kowaluk

ANDERS Tadeusz Konstanty (1902–1995), oficer sł. st. art. WP, kpt. [1933], instruktor w Szkole Podchorążych Rezerwy we Włodzimierzu Wołyńskim, PSZ, mjr/płk. Urodził się 12 czerwca 1902 r. w Błoniu pow. kutnowski, syn Alberta i Elżbiety z Tau-chertów. W 1918 działał w POW na terenie Mińska Litewskiego. Od września 1919 w Korpusie Kadetów Nr 2 w Modlinie. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 w szeregach 15 p. uł., a w V 1921 w III Powstaniu Śląskim. Po ukończeniu nauki 25 czerwca 1922 zdał egzamin maturalny i otrzymał świadectwo dojrzałości. Następnie w Oficerskiej Szkole Artylerii w Toruniu. Promowany na stopień ppor. sł. st. art. 1 lipca 1923 z przydziałem do 29 pal. Do stopnia por. awansowany 1 lipca 1925. Przeniesiony do 11 dak. W latach 1931–1934 był instruktorem w Szkole Podchorążych Rezerwy we Włodzimierzu Wo-

łyńskim. Awansowany do stopnia kpt. sł. st. art. 1 stycznia 1934. Następnie służy w 4 Dywizjonie Artylerii Konnej w Suwałkach na stanowisku adiutanta 4 dak. W szeregach tego dywizjonu bierze udział kampanii wrześniowej 1939. Uczestniczy w walkach z wrogiem na szlaku bojowym 4 dak od Suwałk aż na Lubelszczyznę, gdzie uczestniczy w walkach 4 dak w składzie Brygady Kawalerii „Edward”. Brał udział w walkach pod Kockiem. Po zakończeniu kampanii wrześniowej 1939 r. unika niewoli. Przedostał się do Francji i tam służył w WP. Następnie służy w II Korpusie Polskim. Przebył szlak II Korpusu Polskiego, gdzie był m. in. d-cą 7 pak. Po przemianowaniu 7 pak w grudniu 1944 r. na 7 pułk artylerii samobieżnej został jego dowódcą. Awansowany do stopnia mjr/ppłk. Po wojnie wraz z II korpusem znalazł się w Wlk. Brytanii, skąd wyjechał do Stanów Zjednoczonych gdzie osiadł na stałe. Zmarł 7 lipca 1995 r. w Nowym Jorku. Pochowany na cmentarzu Doyleston. Odznaczony: VM kl. 5, KN, KW3x, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Śląską Wstęgą Waleczności i Zasługi. Był bratem gen. Władysława Andersa i Karola Andersa.

Zob.: Tadeusz Łaszczewski, „*Tadeusz-Konstanty Anders*”, [w:] „*Suwałszczyzna 1939–1944*” // <http://www.stankiewiczze.com/index.php?kat=30&sub=411>

Tadeusz Łaszczewski

ANDERS WŁADYSŁAW (1892–1970), generał, polityk. Urodził się 11 lipca 1892 r. we wsi Błonie k. Kutna. W latach 1914–1917 porucznik kawalerii w armii carskiej. Od 1917 w I Korpusie Polskim w Rosji (pułk ułanów krechowieckich). Od 1918 w Wojsku Polskim. Uczestnik powstania wielkopolskiego 1918–1919 oraz wojny polsko-bolszewickiej 1919–1921. W 1923 r. ukończył Szkołę Wojenną w Paryżu. W maju 1926 r. (w czasie zamachu majowego Józefa Piłsudskiego) był szefem sztabu wojsk rządowych dowodzonych przez gen. J. Malczewskiego. Kierował obroną Belwederu, osłaniał odwrót władz do Wilanowa. Po zwycięstwie piłsudczyków nie znalazł się jednak wśród oficerów usuniętych z armii. Wydaje się, że na jego dalszej karierze zaważyła opinia wpływowego piłsudczyka gen. Gustawa Orlicz-Dreszera, który po manewrach na Wołyniu jesienią 1927 roku stwierdził, że Anders jest oficerem, przed któ-

rym w przyszłości powinny stać otworem wszystkie, nawet najwyższe, stanowiska w wojsku. W l. 1928–1937 był dowódcą 2 Samodzielnej Brygady Kawalerii w Brodach, którą w 1937 r. przemianowano na Kresową Brygadą Kawalerii „Równe” (niektóre publikacje mylnie podają, że był dowódcą Wołyńskiej Brygady Kawalerii). W 1934 r. został awansowany na generała brygady. Od 1937 r. (do 12 września 1939 r.) był dowódcą Nowogródzkiej Brygady Kawalerii, z którą wszedł w skład armii „Modlin” gen. E. Przedrzymirskiego-Krukowicza (wojna obronna Polski 1939). Od września 1939 w niewoli radzieckiej, więziony przez NKWD we Lwowie i w Moskwie. Zwolniony po podpisaniu 30 lipca 1941 układu polsko-radzieckiego, w l. 1941–1942 dowódca Armii Polskiej w ZSRR, w l. 1942–1943 Armii Polskiej na Wschodzie, następnie 1943–1946 II Korpusu Polskiego (Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie), z którym walczył m.in. pod Monte Cassino. W lutym 1945 r. ostro skrytykował ustalenia jałtańskie (konferencja jałtańska). Od lutego do maja 1945 r., wobec pozostawiania gen. Tadeusza Komorowskiego „Bora” w niewoli, pełnił obowiązki Naczelnego Wodza, po złożeniu urzędu objął ponownie dowództwo II Korpusu Polskiego. 27 września 1946 r. pozbawiony obywatelstwa polskiego przez Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej (pośmiertnie przywrócono mu obywatelstwo po upadku rządów komunistycznych). W latach 1946–1954 pełnił tytularną funkcję Wodza Naczelnego i Głównego Inspektora Sił Zbrojnych. Patronował powstaniu Skarbu Narodowego. 8 sierpnia 1954 r. wszedł do Rady Trzech. Współorganizator Zjazdu Polski Walczącej (1966), związanego z obchodami Millennium Chrztu Polski. Autor pracy: *„Bez ostatniego rozdziału. Wspomnienia z lat 1939–1946”* (Londyn, 1949). Zmarł 11 maja 1970 r. w Londynie. Pochowany na polskim cmentarzu wojennym na Monte Cassino.

Jedna ze skrajnych opinii głosi, że: *„do Rzezi Wołyńskiej by nie doszło gdyby Anders nie zdradził i wypełnił rozkazy Wodza Naczelnego. UPA zobaczyło, że u Polaków byle generałek robi co chce i wykorzystało to”*.

Zob.: Szymon Morawski, *„Generał na białym koniu”*, [w:] *„Mówią Wieki”* nr z 19 maja 2004 r.; Anna Anders-Nowakowska, *„Mój Ojciec Generał Anders”*, Warszawa 2007; *„Generał Władysław Anders żołnierz czasu pokoju i wojny”*, pod. red. A. Szczepaniak, Opole 2008, s. 65–66; Ewa Winnicka, *„Już ich tu nie ma. Rozmowa z Anną Marią Anders, córką*

gen. Andersa", [w:] „Polityka” nr 23 marca 2011 r. // <http://www.polityka.pl/forum/1079064>, rozmowa-z-anna-maria-anders-corka-gen-andersa.thread

Michał Kowaluk

ANDRAULT Dymitr (?-?), ziemianin. Właściciel majątku Derażne w powiecie kostopolskim o powierzchni 2862 ha.

Zob.: Tadeusz EPSZTEIN, Sławomir GÓRZYŃSKI [oprac.], *„Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930”*, Warszawa 1996, s. 37.

„Ziemianie – Wołyń – 1929 – Indeks nazwisk” // www.ornatowski.com/index/ziemianie_wolyn_1929.htm

Redakcja WSB

ANDRE Zofia (?-?), ziemianka. Właścicielka majątku Moszczanica Stara (gmina Buderaż, powiat Zdołbunów) o powierzchni 245 ha.

Zob. Tadeusz EPSZTEIN, Sławomir GÓRZYŃSKI [oprac.], *„Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930”*, Warszawa 1996, s. 37.

„Ziemianie – Wołyń – 1929 – Indeks nazwisk – Ornatowski. com” // http://www.ornatowski.com/index/ziemianie_wolyn_1929.htm

Redakcja WSB

ANDREJEW Helena (?-?), ziemianka. Właścicielka majątku Buszcza (gmina Buderaż, powiat Zdołbunów) o powierzchni 3278 ha.

Zob. Tadeusz EPSZTEIN, Sławomir GÓRZYŃSKI [oprac.], *„Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930”*, Warszawa 1996, s. 37.

„Ziemianie – Wołyń – 1929 – Indeks nazwisk – Ornatowski. com” // http://www.ornatowski.com/index/ziemianie_wolyn_1929.htm

Redakcja WSB

ANDREJEWA Tetjana (ukr. Тетяна Андрєєва) (ur. 19**), ukraiński muzealnik, współpracownik Wołyńskiego Muzeum Krajoznawczego w Łucku. Urodziła się w Nowogrodzie Siewierskim. W 1948 r. wstąpiła na Wydział filozoficzny Kijowskiego Uniwersytetu Państwowego im. Tarasa Szewczenki, po ukończeniu którego została mianowana starszym inspektorem ds. muzeów i ochrony zabytków kultury w Łucku. Współzałożycielka muzeów we Włodzimierzu Wołyńskim, Lubomlu, w wio-

sce Kołodziejne, Kortelisach, Łopatyniu, Łobnie i Maniewiczach. Od 1953 r. pracuje w placówkach kulturalnych obwodu wołyńskiego. Zgodnie z nakazem Ministra kultury 18 obrazów miała przekazać do Lwowa. Dzięki temu, że nie wykonała tego polecenia, zachowały się na miejscu cenne obrazy pochodzące z pałacu Radziwiłłów. Są to dzieła m.in. Joseph'a Ribera, Fran-ce'a Sneiders'a, Allesandra Magniasco, Francesco Londonio i Iwana Ajwazowskiego.

Zob.: „Наказ міністра не виконала” [інтерв'ю з Тетяною Ан-дреєвою]. розмовляла Валентина Штинько. // “Волинь” (Луцьк) ч. 134 (14313) від 22 листопада 2003 р., 3 стор.

Michał Kowaluk

ANDRIJCZUK Mychajło (ur. 1927), artysta grafik, zasłużony artysta Ukrainy, monumentalista, pedagog, malarz. Urodził się w 1927 r. na Żytomierszczyźnie. Specjalista w grafice kolorowej. Członek Spółki Artystów Ukrainy. Stworzył wiele litografii o różnej tematyce wg utworów Tarasa Szewczenki. Wystawiał swoje pracy ponad 80 razy, w tej liczbie miał 13 wystaw autor-skich i ponad 70 obwodowych, regionalnych, republikańskich, ogólnoukraińskich, wszechzwiązkowych i zagranicznych. Obra-zy artysty ozdabiają 20 muzeów na Ukrainie. Z okazji jubileuszu 75. lecia wyszedł tomik „Михайло Андрійчук”, który zainicjo-wał serię „Artystyczna elita Podola” („Мистецька еліта Поділ-ля”). Za wieloletnią działalność twórczą, wybitny wkład w roz-wój kultury został nagrodzony dyplomami uznania przewodni-czącego obwodowej administracji państwowej i przewodniczą-cego rady obwodowej w Chmielnickim. Jest laureatem Nagrody im. T. Szewczenki, Nagrody im. W. Rozwadowskiego oraz Na-grody Miejskiej im. B. Chmielnickiego.

Zob.: Петро Андрухов, „600 імен Великої Волині”. – Остріг, 1993. – С. 3; Олена Щегельська, „Життя з Україною в серці” // Хмель-ницька газета “Є!”, ч. 46 від 2002 р.

Irena Dejneka

ANDRIJCZUK Olha Andrijiwna (ur. 1947), Zbieraczka fol-kloru ukraińskiego. Urodziła się 3 kwietnia 1947 r. w wio-sce Łypky w rejonie hoszczańskim w obwodzie rówieńskim. W 1977 r. ukończyła Rówieński Instytut Pedagogiczny. Nauczy-

cielka języka i literatury ukraińskiej w szkole ogólnokształcącej. Zebrała, zapisała i uporządkowała zbiory rękopiśmienne „*Pieśni mojej babci*” („*Пісні моєї бабусі*”), „*Pieśni mojej wsi*” („*Пісні моєго села*”) i inne, które są przechowywane w szkolnym muzeum krajoznawczym.

Zob.: Богдан Столярчук. «*Фольклористи Рівненщини*». – Рівне, 1995. – С. 5.

Michał Kowaluk

ANDRIJEWŚKYJ W.P., autor paszkwilu opisującego działalność Kościoła Prawosławnego na Wołyniu na początku lat 60. XX wieku.

Zob.: [Андрієвський В.П.] Андриевский В.П. «Из истории анти-народной деятельности православной церкви на Волини: 16 – н. 60-х гг. 20 вв.» – Львів.: автореф.к.и.н., 1968 г. – 20 с. Шифр НPB: P35489; Андрієвський В. П., «Про Почаївську Лавру» – Київ, 1960.

Redakcja WSB

ANDRME Jewfimian (1924–1944), Czech, włościanin. Syn Franciszka Andrme. Urodził się w 1924 roku w wiosce Antonnówka k. Kuniowa. Partyzant zgrupowania S. A. Ołeksienka. Zginął w walce 25 maja 1944 roku.

Zob. «*Книга пам'яті України. Історико-меморіальне багатотомне видання. Хмельницька область*». Т. 4. – Хмельницький, 1995. – С. 15.

Redakcja WSB

ANDRONIUK Semen (?–1943), cywilny mieszkaniec kolonii wioski Bucharów w powiecie ostrogskim. Zginął na początku lipca 1943 r. w czasie pacyfikacji osiedla przez wojsko węgierskie i Polaków.

Zob.: Рівненський краєзнавчий музей. Особистий архів О. Денищука, спр. Зош. Р. 41 – 7-9; Олександр Денищук. «*Злочин польських шовіністів на Волині. Книга перша: Рівненська обл.*» – Рівне, 2003. – С. 122.

Redakcja WSB

ANDROSZCZUK Irena (ur. 1969), nauczycielka, pedagog, tłumacz. Urodziła się 25 maja 1969 r. w Zdołbunowie (obwód ró-

wieński). Córka Mikołaja i Alicji z d. Tarczyńskiej. Średnią Szkołę nr 1 im. Tarasa Prychod'ki ukończyła w 1986 roku. W 1991 r. ukończyła filologię rosyjską i ukraińską w Państwowym Instytucie Pedagogicznym im. Dmytra Manuilewskiego w Równem, natomiast w 1995 r. ukończyła nauczanie początkowe w tejże uczelni. W latach 1992–1996 pracowała jako nauczyciel języka i literatury rosyjskiej, a następnie nauczania początkowego w Szkole Średniej nr 1 w Zdołbunowie. W latach 1994–2009 współpracowała – przede wszystkim jako tłumacz – z czasopiśmie „Wołanie z Wołynia” (pseudonim Irena Moroz). Jest autorem przekładu z języka polskiego na ukraiński 4 książek wydanych w ramach Biblioteki „Wołania z Wołynia”: Ks. Jan Popiel, *„Rozmowy o modlitwie”* (О. Ян Попель. «Розмови про молитву» – Білий-Дунаєць, 1997); Ks. Edward Staniek, *„Pedagogiczne zasady Nauczyciela z Nazaretu”* (О. Едвард Станек. «Педагогічні принципи Вчителя з Назарету» – Білий-Дунаєць, 1998); S. Michalina Aleksa RM, *„Sługa Boży Arcybiskup Zygmunt Szczęśny Feliński (1822–1895). Syn Ziemi Wołyńskiej”* (С. Михайлина Алекса РМ. «Слуга Божий Архієпископ Зигмунт-Щенсний Фелінський (1822–1895). Син Волинської Землі». – Білий-Дунаєць, 1999); Ks. Andrzej Zwoliński, *„Jasiek”* (О. Андрій Зволінський, «Ясько». – Білий-Дунаєць, 1999). Od 1998 r. pracuje jako nauczyciel języka polskiego w Gimnazjum w Zdołbunowie. Od 2008 r. pracuje w Instytucie Podyplomowej Oświaty Pedagogicznej w Równem. Mąż: Wiktor – nauczyciel. Dzieci: Lubow (ur. 1988) i Roman-Szymon (ur. 1997).

Michał Kowaluk

ANDRUCHOW Anatolij Petrowycz (1939–), muzyk, działacz kulturalny. Urodził się 1 stycznia 1939 r. w wiosce Peremylówka k. Młynowa. W 1959 r. ukończył Szkołę Muzyczną w Dubnie, a w 1974 r. wydział muzyczno-pedagogiczny Rówieńskiego Instytutu Pedagogicznego. Członek Obwodowej Asocjacji Kompozytorów Ogólnoukraińskiego Związku Muzycznego. W latach 1980–1985 dyrektor Międzyorganizacyjnego Domu Twórczości Artystycznej Związków Zawodowych (Міжспілковий будинок художньої самодіяльності профспілок). Od 1985 r. zastępca dyrektora ds. pracy naukowo-twórczej Rówieńskiego Studium

Muzycznego. Laureat wielu konkursów i festiwali (m.in. w Moskwie w 1974 r.). Od 1981 r. stał na czele orkiestry instrumentów ludowych Rejonowego Domu Kultury w Ostrogu. Uzyskał tytuł „Zasłużony pracownik kultury Ukrainy” (1995). Napisał muzykę do sztuki Bohdana Łepkiego pt. „*Sotnikówna*” («*Сотниківна*»). Autor muzyki do następujących utworów: Колодій В. «*Гаївка*» // «*Зміна*». – Рівне. – 1972. – 4 липня; Томенко М. «*Рідне Рівне*» // «*Червоний прапор*». – Рівне, 1983. – 26 квітня; Орлов В. «*Коли на планеті – діти*» // «*Червоний прапор*». – 1982. – 12 грудня; Велесик П. «*Пісня про Горинь*» // «*Червоний прапор*». – 1986. – 31 серпня; Бабій С. «*Рівненська мелодія*» // «*Зміна*». – 1988. – 15 грудня; Богачук О. «*Заспівай мені, мамо*» // «*Червоний прапор*». – 1990. – 6 листопада; Учковська Ніна. «*Пісня вірності*» // «*Зоря*» [Млинів]. – 1976. – 24 січня; Титаренко Л. «*Дума про Дніпро*» // «*Райдуга*». – 1987. – № 6. – С. 124; Чорна М. «*Вже вечір ліг на косовицю*» // «*Райдуга*». – 1988. – № 12. – С. 115; Титаренко Л. «*Прощання*» // «*Райдуга*». – 1987. – № 12. – С. 171–175; Сингаївський М. «*Берега і калина*» // «*Сурмач*». – 1980. – № 5; Анатолій Андрухов. «*Млинівський вальс (для духового оркестру)*» // «*Музичні вечори*» [Музична Україна]. – 1984. – № 11; Муляр М. «*Вийди на хвилиночку*» // «*Кличе Україна*». – Рівне. – 1993. – С. 36–39. Jest autorem tomików: „*Moja rodzina – Ukraina*” (“*Моя родина – Україна*”. – Рівне, 1994) i „*Od Ikwy do Horynia*” (“*Від Ікви до Горині*”. – Рівне, 1996).

Zob.: Дем’янчук Г. «*З баяном щира розмова*» // «*Червоний прапор*». – 1969. – 24 серпня; Усачук Б. «*Свято пісні*» // «*Зміна*». – 1992. – 1 лютого; Столярчук Б. «*Пісні рідного краю*» // «*Мелодії душі*». – Рівне. – 1993. – С. 59–60.

Michał Kowaluk

ANDRUCHOW Petro Zotowycz (1924–1996), historyk, krajoznawca, pedagog, działacz oświatowy i społeczny. Urodził się w 1924 r. w rodzinie urzędnika. Ukończył szkołę powszechną przy Państwowym Liceum Pedagogicznym (Seminarium Nauczycielskie) w Ostrogu. W okresie okupacji niemieckiej, w 1942 r. uczył się w szkole rachmistrzów przy Zarządzie Miejskim w Ostrogu. W marcu 1944 r. został zmobilizowany do Armii Czerwonej. Wojnę ukończył pod Königsbergiem (Królew-

cem) jako dowódca oddziału. W marcu 1947 r. został demobilizowany. W latach 1949–1950 zaocznie ukończył pełny kurs w Ostrońskim Studium Pedagogicznym i otrzymał kwalifikację nauczyciela klas początkowych. W okresie powojennym pracował na niwie pedagogicznej w szkołach miasta Ostroga i rejonu ostrońskiego. W latach 1952–1957 studiował we Lwowskim Instytucie Pedagogicznym na oddziale zaocznym wydziału historyczno-filologicznego. Otrzymał specjalność nauczyciela historii w szkole średniej. Od sierpnia 1965 r. do kwietnia 1968 r. był dyrektorem Muzeum w Ostrogu. Dołożył wiele starań do odnowienia w 1994 r. Akademii Ostrońskiej. Dlatego było logicznym, że został pierwszym honorowym profesorem tej uczelni. Był kierownikiem Centrum Badania Dziedzictwa Akademii Ostrońskiej. Znacznych starań dołożył do rozwoju studiów krajoznawczych. W latach 1989–1996 wykonywał obowiązki przewodniczącego Ostrońskiego Towarzystwa Naukowo-Krajoznawczego „Spadszczyna” („Dziedzictwo”) im. Książąt Ostrońskich. Z jego inicjatywy w 1994 r. w 165. rocznicę śmierci Prymasa Królestwa Polskiego Jana Pawła Woronicza w Ostrońskim kościele parafialnym odsłonięto tablice pamiątkową. Dzięki jego staraniom niektórym ulicom w Ostrogu przywrócono stare nazwy oraz upamiętniono znane osoby z historii miasta i regionu (Stanisław Kardaszewicz, Józef Nowicki, Iwan Ohienko). Stał u źródeł i był jednym z członków ośrodka ostrońskiego Ukraińskiego Towarzystwa Historycznego im. M. Hruszewskiego (USA). Kawaler sześciu orderów i medali: „Za zasługi bojowe”, „Za odwagę”, „Za Zwycięstwo nad Niemcami”, „Wojna Ojczyzniana” II stopnia, „Zasłużony dla oświaty ludowej”. Za znaczny wkład w rozwój krajoznawstwa historycznego w 1992 r. Ukraińska Fundacja Kultury uhonorowała go nagrodą „Za odrodzenie Wołynia”. Autor szeregu artykułów i książek naukowo-popularnych: *„Ziemia Wołyńska (Równieyszczyna) z otchłani wieków do dzisiaj (mała tablica chronologiczna)”* („Волинська земля (Ровенщина) з глибини століть до сьогодні (мала хронологічна таблиця)”. – Ровно, 1991), *„600 imion historii Wielkiego Wołynia”* („600 імен історії Великої Волині”. – Острів, 1993), *„Ziemia Wołyńska (kronika-źródła-postacie)”* („Волинська земля (хроніка-джерела-постаті)”. – Сокаль, 1992), *„Wołyń w legendach i podaniach”* („Волинь в легендах і пере-

казах". – Острів, 1995), „Wołyń: wydarzenia, imiona, źródła” (“Волинь: події, імена, джерела”. – Острів, 1996).

Zob.: Андрухов Петро Зотович: [Некролог] // Вільне слово. – 1996. – 10 серпня; Кушнір М. Петро «Андрухов – просвітител ь Волини» // Острів на порозі 900-річчя: Матеріали VII–IX науково-краєзнавчих конференцій. – Острів, 2000. – С. 72–74; Кушнірук П. «Слово про людину, учителя, почесного професора» // Місто [Острів]. – 1997. – 24 липня; Кушнірук П. «Слово про людину, учителя, почесного професора новітнього українського ренесансу» // Острів на порозі 900-річчя: Матеріали VII–IX науково-краєзнавчих конференцій. – Острів, 2000. – С. 75–76; Пашук І. «Минушина – його любов» // Вільне слово. – 1993. – 7 серпня; Шустерук «О. Волинь моя, краса моя» // Місто [Острів]. – 1996. – 26 липня; Янковська Ж. «Краєзнавець П. З. Андрухов» // Слово молодим дослідникам: 36. матеріалів і тез міжвуз. наук.-теорет. конф. 1996. – Рівне, 1996. – С. 32–34.

Inna Szostak

Jan ANDRUSZEWICZ (Andruszowicz, Androszewicz) (zm. 1567), biskup łucki. Jest najmniej znaną postacią w gronie XVI-wiecznych pasterzy diecezji łuckiej. Pochodził z litewskiego rodu rycerskiego, pieczętującego się prawdopodobnie herbem Doliwa, i był być może synem cześnika litewskiego i starosty mielnickiego Mikołaja Sienkowicza Andruszewicza, a w takim razie bratem cześnika litewskiego Wojciecha († 1538), koniuszego litewskiego Mikołaja (młodsze go) († 1548) oraz dworzana królewskiego Stanisława Andruszewiczów. Nie wiemy dokładnie, gdzie się kształcił, ani jak przebiegała jego kariera kościelna. Wydaje się wysoce prawdopodobne, iż immatrykulowany w kwietniu 1526 r. w Akademii Krakowskiej „Ioannes Nicolai Androschewycz” jest z nim tożsamy. Dnia 28 marca 1537 został Jan Andruszewicz przyjęty do grona wileńskiej kapituły katedralnej, jednakowoż jako kanonik nadliczbowy, mający pobierać uposażenie z tzw. stołu biskupiego (canonicus ad mensam episcopalem). Z czasem (1538?) przeszedł tamże na którąś z kanonii gremialnych. Posiadał również probostwa w Mińsku (1537) i Lidzie (przed 1559). Poświadczane jest jego uczestnictwo w synodzie diecezji wileńskiej, zwołanym przez ordynariusza Pawła Algimunta Holszańskiego, jaki odbył się 19 maja 1538 w kościele św. Jana w Wilnie, a w którym uczestniczył

także ówczesny biskup łucki Jerzy Chwalczewski. Kolejne dokumenty, w których występuje osoba kanonika Jana Andruszewicza, pochodzą z 8 kwietnia 1542 i 25 lutego 1545. W tym drugim wymieniony jest on już jako nominat króla Zygmunta I Starego na biskupstwo kijowskie. Nominacja ta nastąpiła jeszcze przed 27 września 1544, wtedy to bowiem monarcha zwrócił się do Stolicy Apostolskiej o udzielenie mu kanonicznej prowizji. Papież Paweł III uczynił zadość królewskiej prośbie dopiero wszakże 27 sierpnia 1546. Konsekratorem nowego biskupa mógł być ówczesny ordynariusz wileński Paweł Holszański. Pasterzem peryferyjnej diecezji kijowskiej, niezbyt liczebnej gdy chodzi o parafie i wiernych, był Jan Andruszewicz przez dziesięć lat (1546–1556). Przebieg jego rządów tamże nie stał się jak dotąd przedmiotem źródłowej analizy – podobnie zresztą, jak i w odniesieniu do okresu zasiadania na biskupstwie łuckim. Imię Jana Andruszewicza widnieje na dokumencie tzw. II statutu litewskiego w r. 1563. Nadal też aktywny był on w tych latach jako członek wileńskiej kapituły katedralnej. M.in. w r. 1555 witał w Wilnie (gdzie zdaje się zwykle przebywał) przybywającego z wizytą nuncjusza papieskiego Alojzego Lippomano, który jednak nie wyrobił sobie o nim zbyt dobrej opinii i w swej relacji dla Stolicy Apostolskiej scharakteryzował go jako człowieka „*di poco valore*” (tj. mało wartościowego). Ordynariuszem łuckim został Jan Andruszewicz po translacji do Wilna Waleriana Protasewicza. Papież Paweł IV zatwierdził jego przenosiny 13 kwietnia 1556. W tymże samym roku, we wrześniu, odbył się w Łowiczu synod prowincjonalny z udziałem nuncjusza apostolskiego, na którym nowego pasterza diecezji łuckiej reprezentował archidiakon kapituły katedralnej Jan Rzeczycki. Zmarł Andruszewicz (po około jedenastoletnich rządach) na przełomie r. 1566/1567 – być może już w pierwszych dniach roku 1567, skoro w listach z 30 stycznia i 19 lutego t.r. król Zygmunt II August wspomina o nim jako o niedawno (w ostatnich dniach) zmarłym.

Zob.: Krzysztof Rafał Prokop, „*Sylwetki biskupów łuckich*”, Biały Dunajec–Ostróg 2001, s. 50–52; Krzysztof Rafał Prokop, „*Jan Andruszewicz 1556-1567*”, [w:] „*Wołanie z Wołynia*” nr 4 (89) z lipca-sierpnia 2009 r., s. 47-48.

Krzysztof Rafał Prokop

ANDRUSZEWICZ Franciszek (1880–1938), kapłan rzymskokatolicki. Syn Antoniego Andruszewicza, urodził się w 1880 roku we wsi Jabłonówka w powiecie łatyckim na Podolu. Należał do diecezji łucko-żytomierskiej i był absolwentem seminarium duchownego w Żytomierzu. Świecenia kapłańskie przyjął w 1906 roku. Bezpośrednio po święceniach kapłańskich (1906–1907) był administratorem parafii Czerniejowce (Czerńowiec Podolskie) w dekanacie Jampol. W latach 1910–1917 pracował jako administrator parafii Horbulów w dekanacie Radomyśl. Na przełomie 1917 i 1918 pozostawał bez stanowiska, a w latach następnych (1919–1920) był wikariuszem par. św. Aleksandra w Kijowie (liczyła wówczas ponad 17 tys. wiernych). W tym czasie był katechetą i nauczycielem dzieci z rodzin uciekinierów z Polski. W latach 1922–1925 pozostawał na stanowisku administratora parafii Fastów w dekanacie kijowskim, powiat Białą Cerkiew oraz *ad interim* parafii Motowidłówka w tym samym dekanacie. Był także czasowo administratorem par. Didowszczyzna w dek. Skwira. Po raz pierwszy na krótko aresztowany w Kijowie w sierpniu 1919 roku razem z kilkoma księżmi z tego miasta (Teofilem Skalskim, Franciszkiem Staniewiczem, Stanisławem Żukowskim i Piotrem Tuszyńskim), traktowanymi jako zakładnicy polscy. Wszyscy zostali wykupieni za 300 tys. rubli przez właścicielkę ziemską, Marię Mańkowską z Krasówka na Wołyniu. Swoje uwolnienie zawdzięczali jednak głównie temu, że armia polska nie dołączyła się do ofensywy gen. Denikina na bolszewików. Powtórnie aresztowany w Fastowie 19 lipca 1929 roku i wkrótce uwolniony. Kolejny raz aresztowany 20 listopada tr. (formalnie 1 grudnia) w Białej Cerkwi po kilkakrotnym uprzednim wzywaniu do GPU. Był jednym z 17 księży polskich aresztowanych na Ukrainie w okresie od 25 kwietnia 1929 do 24 lutego 1930 roku (wg informacji Konsulatu Polskiego w Kijowie dla MSZ, zawartej w piśmie z 24 lutego 1930 roku). Dnia 23 marca 1930 roku z oskarżenia na podstawie art. 54-3, 54-4, 54-6 i 54-10, 54-11 KK Ukraińskiej SRS (działalność kontrrewolucyjna, szpiegostwo itd.) został początkowo skazany na 3 lata więzienia i przebywał najpierw w więzieniu w Kijowie (kwiecień 1930), a następnie w Charkowie (lipiec 1930). Był tam ponownie sądzony w grupowym procesie 30 Polaków, w tym 11 księży polskich z Ukrainy, w dniach 21–27 czerwca 1930 roku. Dnia 27

czerwca 1930 roku na podstawie art. 54-2, 54-3, 54-4, 54-6 i 54-10 KK Ukraińskiej SRS został skazany na karę śmierci przez rozstrzelanie, zamienioną na 10 lat łagrów i 5 lat pozbawienia praw publicznych (art. 29 KK Ukraińskiej SRS). Polskie MSZ pismem z 30 lipca 1930 roku przekazało prymasowi Polski wiadomość o jego procesie i powyższym wyroku. W czasie trwającego niemal bez przerwy 32 dni śledztwa był bliski utraty rozumu. Zeznał w tym czasie, że w swojej parafii, wykorzystując autorytet duszpasterza, zorganizował rzekomo sieć szpiegowską, mającą na celu obalenie władzy sowieckiej. Wymienił przy tym nazwiska kilkudziesięciu osób, które jakoby zostały przez niego zwerbowane. Część z nich została skazana i aresztowana. 26 września tr. W grupie 10 księży omyłkowo wysłany do łagru w Kotłasie. Znalazł się tam 20 października 1930 roku. Po dwóch tygodniach wszyscy zostali przewiezieni najpierw do Kijowa, a następnie do „politzolatora” w Jarosławlu n. Wołgą (jednego z kilku tego rodzaju więzień w ZSRS). W roku następnym przebywał w więzieniu w Kijowie, a potem w Jarosławlu n. Wołgą. Dzięki wymianie więźniów politycznych 15 września 1932 znalazł się w Polsce w grupie 51 osób, w tym 18 księży. Od 1933 roku pracował w diecezji łuckiej w parafiach Przewały i Buceń. Zmarł nagle w Kowlu 11 stycznia 1938 roku i tam został pochowany. Jego dwaj bracia w 1932 roku żyli w Polsce: Kazimierz był pracownikiem PCK koło Poznania, Karol mieszkał w Kozienicach k. Radomska.

[Materiał przekazany dla „Wołania z Wołynia” bez bibliografii].

ks. Roman Dzwonkowski SAC

ANDRYSIAK Leokadia (ur. 19??), cywilna mieszkanka kol. Kamionka Nowa (gmina Stydyń, powiat Kostopol, województwo wołyńskie parafia Huta Stefańska) na Wołyniu. Zamordowana razem z dzieckiem w dniu 16/20 lipca 1943 r. w trakcie ucieczki z miejsca zamieszkania.

Zob.: „Lista zamordowanych na Wołyniu” // http://www.stankiewiczze.com/ludobojstwo/woylonskie_lista.html

Redakcja WSB

ANDRYSZCZUK Andrij (?-1943), cywilny mieszkaniec wioski Hołowin w powiecie kostopolskim. Zginął w czerwcu 1943 r.

w czasie pacyfikacji tej wioski przez Niemców i Polaków z Janowej Doliny (obecnie: Bazaltowe).

Zob.: Рівненський краєзнавчий музей. Особистий архів О. Денищука, спр. Зош. Р. 41-59, 60; Олександр Денищук. «Злочин польських шовіністів на Волині. Книга перша: Рівненська обл.» – Рівне, 2003. – С. 104.

Redakcja WSB

ANDRZEJ II vel ANDRZEJ HALICKI (ukr: Андрій Галицький) vel, ANDRZEJ JURIEWICZ (ukr. Андрій Юрієвич vel Андрій Юрійович), (? – 1323), książę halicko-włodzimierski (wg „Encyklopedii Ukrainoznawstwa” był ostatnim ruskim królem halicko-wołyńskim) w latach 1308–1323 (według innych źródeł, od 1315). Był synem Jerzego Halickiego (1252–1308), po którym miał odziedziczyć tron halicki. Po śmierci ojca panował wspólnie z bratem, Lwem II. Andrzej rezydował we Włodzimierzu Wołyńskim a Lew II w Haliczu.

Pierwszy wspólny list Andrzeja i Lwa II datowany jest na 9 sierpnia 1316 r., gdzie nazywają się oni „z bożej łaski, królowie wszystkich ziem (?), Halicza i Włodzimierza”. W tym liście odnawiają unię z Krzyżakami, którym obiecują obronę od Tatarów oraz „*innych najeźdźców*”. Pod tym terminem należy rozumieć Litwę, naruszającą nie tylko jedność ale i istnienie halickiego państwa.

Wiadomo, że w drugiej dekadzie XIV w. Litwini wzmocnili nacisk na Wołyń poprzez zdobycie Drohiczyna oraz opanowanie Brześcia. Lata panowania braci były stałą walką przeciwko Gedyminowi. Umocnił sojusz z polskim królem Władysławem Łokietkiem oraz Zakonem Teutońskim (Krzyżakami) oraz starał się zmniejszyć zależność od Złotej Ordy. Przez długi czas prowadził walki z Litwą i Tatarami (Mongolami). Według części historyków umarł razem z bratem Lwem II podczas walk z Tatarami (Mongolami) lub Litwinami w obronie Podlasia. W maju 1323, król polski Władysław Łokietek w liście do Papieża pisał z żalem: „*Dwaj ostatni Ruscy królowie, będący dla Polski twardą zasłoną od Tatarów opuścili ten świat i po ich śmierci Polska jest bezpośrednio pod tatarskim zagrożeniem*”. Ich śmierć zakończyła w prostej linii sukcesję po Romanie Mściśławowiczowi i państwo halickie zostało bez dynastii. Bojarzy haliccy próbowali

rządzić państwem samodzielnie. Być może Władysław Łokietek obawiał się, że uciekną się oni pod opiekę Tatarów. Wkrótce jednak element konserwatywny przeważył pośród bojarów i tron został oddany księciu mazowieckiemu Bolesławowi Trojdenowiczowi, spowinowaconemu z braćmi poprzez małżeństwo z ich siostrą Marią. Przyjął on imię Jerzego II Bolesława. Rządził on państwem w latach 1323–1338.

Zob.: Andrzej II Halicki (Andrzej Juriewicz) // [http://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_II_\(ksi%C4%85%C5%BC%C4%99_halicko-%C5%82_ozdimierski\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_II_(ksi%C4%85%C5%BC%C4%99_halicko-%C5%82_ozdimierski))

“Андрій Юрійович”. „Довідник з Історії України” За заг. ред. Ігоря Підкови та Романа Шуста. – Київ, 2001. – С. 24-25; Гайдай Л. “Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях”. – Луцьк, 2000.

Michał Kowaluk

ANDRZEJ II WĘGIERSKI (II Andras, 1176–1235), król węgierski (1205–1235) z dynastii Arpadów. Od 1206 r. król halicko-włodzimierski (łac. rex Galiciae et Lodomeriae). Młodszy syn króla Beli III i Agnieszki de Châtillon (córką Renalda z Châtillon i Konstancji z Antiochii). Młodszy brat króla Emeryka. Po śmierci Romana Mściśławowicza (1205) przejął władzę w królestwie (księstwie) halicko-włodzimierskim ogłaszając się jego królem (1206). W 1214 roku w Spiszu z księciem krakowskim Leszkiem Białym zawarł ugodę o podziale Ziemi Halicko-Włodzimierskiej (Rusi Halickiej) między Węgry i Polską (traktat spiski) gwarantem której był ślub Kolomana, syna Andrzeja II, z córką Leszka – Salomeą. Zakończyło to na pewien czas walkę o panowanie nad Rusią Halicką. Koloman zajmował tron halicko-włodzimierski w latach 1214–1219. Jednak niezadowoleni z węgierskiego panowania bojarzy halickcy rozpoczęli w 1216 r. powstanie, które zakończyło się wypędzeniem załóg węgierskich, a kniazem został Mściśław II Udały. W latach 1219–1227 trwała walka króla Kolomana z księciem Mściśławem II Udałym. W latach 1228–1233 pragnął osadzić na tronie halicko-włodzimierskim swego syna Andrzeja Andrzejowicza prowadził walkę z Danielem Romanowiczem Halickim, ale zaznał porażkę. W 1211 r. Andrzej II sprowadził do Siedmiogrodu krzyżaków, osadzając ich w Burzenlandzie z zadaniem obrony królestwa przed pogańskimi Połowcami. Jednak już po kilkunastu

latach, w 1225 roku wygnał ich z kraju, gdy zorientował się on, iż Krzyżacy bardziej zainteresowani są stworzeniem u niego własnego, odrębnego państwa niż walką z poganami. Wypędzając Krzyżaków z Siedmiogrodu przyznał liczne przywileje Sasom siedmiogrodzким (tzw. „*Diploma Andreanum*” z 1224 r.). Węgrzy nie byli zadowoleni z rządów króla, dlatego władca, chcąc pozyskać rycerstwo i możnych, wydał w 1222 r. „Złotą bullę” – przywilej zwalniający ich z podatków, a także gwarantujący im nietykalność osobistą, prawo wyboru urzędników ziemskich oraz kontrolę rządów przez sejm zwoływany raz do roku. Obiecał też nie rozdawać lenn i urzędów obcym. W latach 1217–1218 brał udział w V wyprawie krzyżowej, uczestniczył wówczas w obronie Akki.

Zob.: Andrzej II Węgierski // http://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_II

“Андрій II” // „Довідник з Історії України” За заг. ред. Ігоря Підкови та Романа Шуста. – Київ, 2001. – С. 24 // <http://history.franko.lviv.ua/la.htm>

Michał Kowaluk

ANDRZEJKOWICZ-BUTOWT Michał (2 poł. XVIII w. – 1861), h. Gryf, gubernator cywilny grodzieński i wołyński, uczestnik spisku Konarskiego. Urodził się w drugiej połowie XVIII w., syn Tadeusza, pisarza i podstarościego grodzieńskiego, został w r. 1804 sędzią grodzkim grodzieńskim, w r. 1807 asesorem, a w r. 1810 prezydentem drugiego departamentu grodzieńskiego sądu głównego. Szybkie wyniesienie się swoje zawdzięczał w pewnym stopniu protekcji generał-gubernatora Litwy, Benignsena, ożenionego z jego siostrą Katarzyną. W r. 1812 był marszałkiem powiatowym grodzieńskim i witał wkraczających do Grodna Francuzów. W r. 1813 zastępował czas jakiś nieobecnych: marszałka gubernialnego szlachty grodzieńskiej, oraz cywilnego gubernatora grodzieńskiego. Był później, podczas gubernatorstwa Stanisława Ursyna Niemcewicza, wicegubernatorem cywilnym grodzieńskim; po śmierci Niemcewicza w r. 1817 pełnił zastępczo obowiązki gubernatora aż do r. 1819, kiedy otrzymał nominację na to stanowisko. 30 października 1824 r. został przeniesiony na gubernatora cywilnego wołyńskiego. Był nim do 1827 r., kiedy został zdymisjonowany – znajdował się pod śledztwem z powodu zatargu z grodzieńskim

marszałkiem gubernialnym Grabowskim o niewłaściwe wydatkowanie sum ziemskich. Usunięty ze służby publicznej, umarł po r. 1830. W r. 1821 sprawował urząd mistrza katedry grodzieńskiej loży masońskiej *«Przyjaciele ludzkości»*. Przyczynił się do założenia w Grodnie Towarzystwa Dobroczynności. Wydał rozporządzenie na mocy którego Towarzystwo otrzymało swą siedzibę w gmachu byłego szpitala św. Ducha przy dawnej ulicy Wileńskiej czyli Dominikańskiej. W 1824 r. na mocy jego zarządzenia został sporządzony projekt przebudowy na wpół zniszczonego budynku szpitala na Dom Dobroczynności. W latach 30. XIX wieku zesłany został na Kaukaz. Należał do grupy zesłańców polskich piszących, zwanych „Szkołą Kaukaską”. Zbierał również materiały etnograficzne. W czasie wieloletniego pobytu na Kaukazie (był tam jeszcze w 1845) poznał dobrze Dagestan, Gruzję i Azerbejdżan. Najdłużej przebywał w Tbilisi i w Temir-Chan-Szura w pobliżu Morza Kaspijskiego. Napisał: *„Szkice Kaukazu”* („Athenaeum”, 1842, t. 2), *„Derbent”* („Athenaeum”, 1845, t. 2) i oddzielnie wydanie dwutomowe *„Szkice Kaukazu”* (Warszawa 1859). Autor słynnego zdania o bogactwie etnicznym Kaukazu: *„Jedziesz, zapalisz fajkę u ogniska jednego narodu, a nim ją skończysz, już miniesz kilka krajów i narodów”*. W 1845 r. Tadeusz Łada-Zabłocki dedykował mu (i trzem innym osobom) swój tomik pt. *„Poezje”*.

Zob.: Akta Archiwum Państwowego w Grodnie (obecnie: NAHB w Grodnie); Dworzecki-Bohdanowicz, Herbarz litewski, rkp. Archiwum Państwowe w Wilnie (obecnie: Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne w Wilnie); *„Wilenski Wremiennik”*, 1913, V; Janusz Iwaszkiewicz, *„Andrzejkowicz-Butowt Michał”*, [w:] PSB, t. 1, Kraków 1935, s. 111; biogram w Wikipedii // http://pl.wikipedia.org/wiki/Micha%C5%82_Andrzejkowicz-Butowt

„Dzieje Dobroczynności”, Wilno 1820, nr 1, s. 37; Leokadia Maluszewska, *„Twórczość poetycka Tadeusza Łady-Zabłockiego”*, Wilno 2005 // http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2005~D_20050614_133847-54945/DS.005.0.02.ETD

Michał Kowaluk

ANDRZEJOWSKI Aleksy, ks., duchowny unicki, a następnie prawosławny. Syn unickiego dziekana kaniowskiego (Bazylego?). Kształcił się u jezuitów w Żytomierzu, u bazylianów w Szarogrodzie oraz w ciągu dwóch lat w prawosławnej Akademii Kijowskiej. W latach 1763–1768 paroch unicki w dobrach

hr. Tarnowskiego. W 1768 r. przyjął prawosławie i powędrował do Perejaśławia w celu złożenia abjuraty. W latach 17??–1789 – prawosławny protopop fastowski. Od 1789 r. prawosławny protopop międzyrzecki. Aresztowany w maju 1789 r. na polecenie komisji porządkowej województwa kijowskiego.

Zob.: Aleksy Deruga, „*Kościół prawosławny a sprawa «buntu» w 1789 r. we wschodnich województwach Rzeczypospolitej*”, [w:] „*Ate-neum Wileńskie*” t. 13, nr 1–2 z 1938 roku.

Michał Kowaluk

ANDRZEJOWSKI Antoni, pseud. „Stary Detiuk” (1785–1868), botanik, z ubogiej rodziny szlacheckiej, wywodzącej się z Litwy. Urodził się w 1785 r. w Warkowiczach k. Dubna na Wołyniu, gdzie ojciec jego był kasjerem banku Antoniego Prota Potockiego. Syn Łukasza i Sobińskiej. Wychowywał się kolejno na dworze kasztelanowej Bierzyńskiej w Ludwipolu i woj. Walewskiego w Tuczynie, gdzie ojciec jego pełnił funkcje marszałka dworu. Nauki szkolne rozpoczął w Korcu, w Tuczynie kontynuował je pod kierunkiem Franc. Szopowicza, prof. Akademii Krakowskiej. Krótko uczęszczał do szkół pijarskich w Międzyrzeczu Koreckim. W 1801 r. został wysłany przez hr. Aleksandra Chodkiewicza do Wilna, gdzie studiował malarstwo (u Oleszkiewicza) i nauki przyrodnicze, zwłaszcza botanikę, pod kierunkiem Jędrzeja Śniadeckiego, który roztoczył nad nim opiekę. Po krótkim pobycie w Pekałowie u Chodkiewiczów znalazł się w Krzemieńcu i rozpoczął systematyczne studia botaniczne pod kierunkiem profesorów F. Scheidta i Wilibalda. Bessera. W r. 1809 był guwernerem dzieci Gadomskiego w Zawadyńcach. Po powrocie obejmuje stanowisko adiunkta katedry botaniki i zoologii w Gimnazjum Wołyńskim w Krzemieńcu (Liceum Krzemienieckie), staje się najbliższym współpracownikiem i pomocnikiem prof. Wilibalda Bessera. Uczy również rysunków w klasach niższych gimnazjum wołyńskiego. Bierze czynny udział w pracach «*Towarzystwa Młodzianów Gimnazjum Wołyńskiego, kształcących się w porządnym mówieniu i pisaniu*» w latach 1809–1813 i 1818–1823; jest ostatnim prezesem Towarzystwa. W «*Ćwiczeniach Naukowych*», czasopiśmie krzemieńczan, ogłasza artykuł o określonej i odkrytej przez siebie roślinie «Czackii». W r. 1821 zwiedza Warszawę. W latach

1816, 1818, 1822–5 i 1830 (z prof. Eichwaldem) zwiedza podczas podróży naukowych botanicznych Podole, Ukrainę i Pomorze Czarne. Podróże te odbył na koszt Liceum Wołyńskiego przy czynnej pomocy obywatelstwa wołyńskiego (Jabłonowskich, Platerów, Rzewuskich i Moszyńskich). Zbadał i opisał florę ziem, położonych między Bohem i Dniestrem, od Zbrucza do Morza Czarnego. Interesowały go przede wszystkim rośliny z rodziny krzyżowych (Cruciferae), których był niepoślednim znawcą. August P. de Candolle nazywa go «*cruciferarum indagator solertissimus*». Rezultaty naukowe ogłosił w szeregu prac, z których najważniejsza: „*Rys botaniczny krain... między Bohem i Dniestrem*” (2 wydania: Wilno 1823 i 1830 uzup.). W r. 1832–9, po likwidacji Liceum Krzemienieckiego, przenosi się do Kijowa, gdzie w Uniwersytecie św. Włodzimierza jest nadal asystentem prof. Bessera. W 1839 r. został zwolniony za ukrywanie spiskowca. W tym samym roku objął katedrę nauk przyrodniczych w Liceum Bezborodki w Nieżynie, gub. czernihowskiej. Był członkiem korespondentem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Towarzystwa Badaczy Natury w Moskwie. Około r. 1856, po przejściu na emeryturę, wrócił na Ukrainę, osiadł zrazu w Niemirowie u Boi. Potockiego, później – wraz z córką Hanną – w Stawiszczach u Aleksandra Branickiego. Zajął się zakładaniem ogrodów botanicznych w okolicy i pracą nad dziełem pt. „*Flora Ukrainy czyli opisanie roślin dziko rosnących w Ukrainie przeddnieprowej i w sąsiednich z nią okolicach Wołynia, Podola i guberni chersońskiej*” – część pierwsza, omawiająca rodzaje, wyszła w 1869 r., zaś część druga, omawiająca gatunki, cenniejsza, nie została opublikowana, pozostała w rękopisie i zaginęła. W tych pionierskich pracach opisał 51 nowych gatunków zwierząt kopalnych z fauny miocenu Wołynia. Faunistyką zajmował sporadycznie. Najbardziej interesowały go gady i płazy. W Stawiszczach, już jako starzec, opracował pamiętniki pt. „*Ramoty Starego Detiuka o Wołyniu*” (tomy 1–4, Wilno 1859, 1861–1862, przedtem w «Tece Wileńskiej»). Opublikował także dwie powieści historyczne: „*Synowie Władysława Hermana*” (jako t. 1 drugiej serii „*Ramoty Starego Detiuka o Wołyniu: powieści z dziejów ojczystych*”, Kraków 1866) i „*Dobysław*”. Używał pseudonimu «Stary Detiuk», od przydomka swej rodziny. Zmarł 12 (24) grudnia 1869 r. w Stawiszczach. Pocho-

wany na miejscowym cmentarzu. Znany jest powszechnie raczej jako pamiętnikarz, niż jako botanik. Wiarygodność pamiętników nasuwa jednak szereg zastrzeżeń; pisane były na starość, w wiele lat po opowiadanych wypadkach, chaotycznie, lecz żywo i barwnie, zwłaszcza w części, obrazującego życie bogatego obywatelstwa wołyńskiego w początkach XIX wieku. Znajdujemy tam wiele pochlebnych charakterystyk pedagogów Liceum Krzemienieckiego, np. historyka Józefa Jaroszewicza. Pamiętniki doprowadzone są do r. 1832, tj. do likwidacji Liceum Krzemienieckiego. Żona: Julia z Radziszewskich, zmarła w Niemirowie 21 listopada 1860 roku. Dzieci: syn zmarł na suchoty jako gimnazjalista; córka – Hanna, wyszła za mąż za Tytusa Mieleńskiego.

Zob. Antoni Andrzejowski i Willibald Besser, *„Słownik roślin Grekom starożytnym znanych i na polski język przełożonych”* [Odbitka z „Dziennika Wileńskiego” 1827]; Antoni Andrzejowski, *„Z dziejów Krzemienia z «Ramot starego Detiuka»*, [w:] *„Wieś Ilustrowana”*, nr 3 z 1913, s. 10–11; Maria Danilewiczowa, *„Andrzejowski Antoni”*, [w:] PSB t. 1, Kraków 1935, s. 111–112; biogram w Wikipedii // http://pl.wikipedia.org/wiki/Antoni_Andrzejowski

El. Berezowska, *„Antoni Andrzejowski”*, [w:] *„Ziemia”* r. IV nr 17 z 26 kwietnia 1913 r., s. 278–281; Piotr Bielawski, *„Ruskie Podlasie w twórczości bielskiego historyka Józefa Jaroszewicza”*, *„Nad Buhom i Narwoju”* // http://nadbuhom.free.ngo.pl/art_2498.html

Franciszek Rawita-Gawroński, *„Kilka słów o autorze i jego pamiętnikach”*, fragment przedmowy do: Antoni Andrzejowski, *„Ramoty Starego Detiuka o Wołyniu”*, t. 1, Wilno 1921 // <http://www.genealogia.okiem.pl/forum/viewtopic.php?f=146&t=11354>

Beata Marcisz i Szczepan Rudka, *„Krzemieńskie nekropolie. Cmentarz Polski oraz polskie zabytki sztuki nagrobnej w Krzemieńcu”*, Warszawa 1999, s. 19; Alina Skirgiełło, Henryk Bukowiecki, Krystyna Kowalska, *„Antoni Andrzejowski”*, [w:] *„Słownik biologów polskich”*, red. Stanisław Feliksiak, Warszawa 1987, s. 49–50;

Віктор Олексійович Жадько. *«Український Некрополь»*. – Київ, 2005. – С. 117; В. Ханас, Г. Чернихівський. *«Андрейовський Антон Лукіянович»* // *«Тернопільський енциклопедичний словник. Т. 1. – Тернопіль, 2004.*

Michał Kowaluk

ANGIELSKI Julian (1899–1940), st. post. Policji Państwowej. Urodził się 6 sierpnia 1899 r. w Suchowoli. Syn Józefa. Służył na posterunku w Lubomlu pow. kowelski woj. wołyńskie. Aresz-

towany przez UNKWD 10 października 1939 r. w m. zamieszkania i do grudnia więziony w Lubomlu, następnie wywieziony do Kowla, gdzie był więziony do marca 1940 roku. Jego nazwisko znajduje się na liście ukraińskiej (nr 043/1, nr poz. 69, nr sprawy 0031 – brak daty). Pochowany w Bykowni k. Kijowa. Miał żonę i syna. Jego syn o raz córka st. post. Szczepana Stradowskiego w dniu 13 kwietnia 2011 r. dokonali na skwerku przy ul. Witosa w Chmielniku (woj. świętokrzyskie, Polska) odsłonięcia tablicy upamiętniającej policjantów Policji Państwowej II RP związanych z tym miastem.

Zob.: Jan T. Banaśkiewicz, „Ofiary NKWD”, [w:] „Nowy Kurier Chmielnicki” // http://www.chmielnik.com/asp/pliki/download/offiary_nkwd_081209.pdf

S. Rogala., „Chmielnik – miasto i gmina”, Kielce 2003, s. 84–85; Agnieszka Dziarmaga, „Honor policjantom, ofiarom zbrodni katyńskiej”, [w:] „Niedziela Kielecka” nr 15/2011 // http://www.niedziela.pl/arttykul_w_niedzieli.php?doc=ed201115&nr=9

„Policjanci związani z woj. kieleckim” // <http://www.osrp.swietokrzyska.policja.gov.pl/media/doc/315.%20kieleckim>

„Policjanci PP II RP z Chmielnika” / „Rodzina Policyjna 1939” // <http://www.osrp.swietokrzyska.policja.gov.pl/?dzial=2&artykul=10410>

Michał Kowaluk

ANGIELSKI Stefan Zygmunt (ur. 1929), lekarz, profesor nauk medycznych, członek Polskiej Akademii Nauk, kawaler Orderu Odrodzenia Polski. Urodził się 6 stycznia 1929 r. w Lubomlu na Wołyniu. Specjalista w zakresie biochemii klinicznej patobiochemii nerek. Od 1989 członek korespondent a od 2002 – członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk. Kierownik Zespołu Nefrologii Komórkowej i Molekularnej Instytutu Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej PAN i Akademii Medycznej w Gdańsku. Członek korespondent Polskiej Akademii Umiejętności. Członek Ukraińskiej Akademii Nauk i Europejskiej Akademii Nauki i Sztuki. Były rektor Akademii Medycznej w Gdańsku (dalej: AMG). W latach 1949–1954 studia na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Gdańsku. Cztery lata później na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *„Aminokwasy moczu bliźniąt jedno i dwujajowych”* RW Lekarskiego AMG przyznany został stopień dr n. med. W roku 1963 roku nadanie stopnia docenta za pracę pt. *„Działanie i przemiana kwasu maleinowego w ner-*

ce". Tytuł profesora nadzwyczajnego nadano w 1973 roku a zwyczajnego w roku 1980. Autor wielu książek i artykułów naukowych. Nagrody i odznaczenia: Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski „Polonia Restituta” za wybitne osiągnięcia w działalności naukowej oraz zasługi w pracy dydaktycznej (1998); Medal Komisji Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania (1998); Nagroda Naukowa Miasta Gdańska im. Jana Heweliusza (1990); Medal Polskiego Towarzystwa Hematologów i Transplantologów; Distinguished Medal Kidney Foundation USA.

Zob.: biogram w Wikipedii // http://pl.wikipedia.org/wiki/Stefan_Angielski

Michał Kowaluk

ANIELEWSKI Wincenty (1882 – po 1924), sędzia pokoju w Równem. Urodził się 11 stycznia 1882 r. w Równem w gub. wołyńskiej. Syn Franciszka. Uczeń Szkoły Realnej w Równem. Student Wydziału Mechanicznego Politechniki Ryskiej w latach 1903–1905, Wydziału Chemicznego w latach 1905–06, Wydziału Rolniczego w 1908 r., Wydziału Handlowego w latach 1911–1912. Członek korporacji akademickiej Welecja. W II RP sędzia pokoju w Równem. Zmarł po 1924 roku.

Zob.: „Korporacja Welecja. Lista członków”, [w:] „Archiwum Korporacyjne” // <http://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/ryga/k-welecja/>

Redakcja WSB

ANIELÓWNA Jadwiga, polska nauczycielka we wsi Paszowa w gminie Boremel w powiecie dubieńskim. Ciężko ranna z 8 na 9 maja (kwietnia) 1943 r. w czasie napadu UPA.

Zob.: Władysław Siemaszko, Ewa Siemaszko, „*Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939–1945*”, t. I, Warszawa 2000, s. 57.

Redakcja WSB

ANLICH Arnold, ziemianin. Właściciel majątku Moszczanica Wielka, gmina Buderaż Włoszczański, powiat zdołbunowski, województwo wołyńskie, o powierzchni 84 ha.

Zob.: Tadeusz Epsztein, Sławomir Górczyński (oprac.), *„Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930”*, Warszawa 1996, s. 37; *„Księga Adresowa Polski dla Handlu, Przemysłu, rzemiosła i Rolnictwa 1926/27”*, Warszawa, 1930, s. 2153.

Redakcja WSB

ANSEROW Georgij, ziemianin. Właściciel majątku Michałówka, o powierzchni 65 ha.

Zob.: Tadeusz Epsztein, Sławomir Górczyński (oprac.), *„Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930”*, Warszawa 1996, s. 37.

Redakcja WSB

AN-SKI SZYMON, właśc. **SZLOJME-ZAJNWEL RAPOPORT**, jid. **רפפורט זאיןוועל שלוימ (1863–1920)**, pisarz żydowski, tworzący w języku rosyjskim i (od 1904) w jidysz, publicysta i folklorysta; związany z rosyjskim ruchem narodników. Urodził się 27 października 1863 r. w Czaśnikach. Pochodził z biednej żydowskiej rodziny ortodoksyjnej. Syn Aarona Rapoporty i Chany. Otrzymał tradycyjne wykształcenie religijne, poza tym był samoukiem. Imał się różnych zajęć, był m.in. nauczycielem. Związał się z rosyjskim ruchem narodników. W 1883 r. debiutował opowiadaniem na łamach pisma „Woschod”. W latach 1892–1905 mieszkał w Paryżu. W 1905 r. napisał hymn partii Bund „*Di Szvue*” (jid. „*Przysięga*”). W latach 1911–1914 stanął na czele wyprawy etnograficznej do miasteczek żydowskich na Wołyniu i Podolu – zebrany materiał folklorystyczny wykorzystał m.in. w pisany jednocześnie po rosyjsku i w jidysz dramacie „*Dybuk*” (1919, wystawiony w 1920 w Wilnie), opartym na żydowskich podaniach ludowych, przetłumaczonym na wiele języków (m.in. hebr., pol., ukr., ang., niem., franc.); na jego podstawie powstała opera z muzyką L. Rocca oraz film (1938 w Polsce). W 1918 r. przybył do Wilna, gdzie przez osiem miesięcy był przewodniczącym Związku Literatów i Dziennikarzy Żydowskich. Był zwolennikiem poglądu, że do Związku Literatów i Dziennikarzy Żydowskich mogą należeć nie tylko twórcy piszący w jidysz i po hebrajsku, lecz również twórcy posługujący się innymi językami – rosyjskim czy polskim – ale podejmujący tematykę żydowską. W roku 1919 odwiedził Warszawę, gdzie został współpracownikiem żydowskiego dziennika „Der

Moment". W swych wspomnieniach „*Hurban ha-Yehudim be-Polin, Galicja u-Bukowina*” (hebr. „*Zagłada Żydów w Polsce, Galicji i na Bukowinie*”, t. 1–4, 1921–1928) opisał spustoszenia i zniszczenia, dokonane w czasie I wojny światowej przez armię rosyjską oraz własne próby ratowania zabytków. Zmarł 8 listopada 1920 r. w Otwocku. Jest pochowany wraz z Icchokiem Lejbem Perecem i Jakubem Dinezonem w Mauzoleum Trzech Pisarzy w alei głównej na Cmentarzu Żydowskim przy ul. Okopowej w Warszawie (kwatery 44). Jego prace etnograficzne były przez wiele lat ukryte w radzieckich archiwach, dopiero po 1990 r. zwrócono na nie uwagę.

Zob.: Anski Szymon, „*Hurban ha-Yehudim be-Polin, Galitsyah ve-Bukowinah*”. Tel Awiw: A. I. Stibel 1936; „*Polski Słownik Judaistyczny. Dzieje – Kultura – Religia – Ludzie*”, oprac. Zofia Borzymińska i Rafał Żebrowski t. 1, Warszawa 2003, s. 87–88; Joanna Lisek, „*Miedzy Warszawą a Wilnem. Kontakty środowisk literackich w okresie międzywojennym*”, [w:] „*Studia Judaica*” r. IX: 2006, nr 1(17), s. 69–81; Gabriella Safran, Steven J. Zipperstein (red.), „*The Worlds of S. An-sky: A Russian Jewish Intellectual at the Turn of the Century*”, Stanford University Press, 2006 Сергеева І. А. «Ан-ський Семен Якимович» // «Енциклопедія сучасної України». – Т. 1. – К., 2001. – С. 537; «Еврейская энциклопедия». – Т. 1. – Санкт-Петербург, 1908; Шаргородская Ф. «О наследи Ан-ского» // «Еврейская старина». – 1924. – Т. 11.

Michał Kowaluk

ANTCZAK Jerzy (ur. 1929), reżyser teatralny i filmowy, scenarzysta i aktor. Ukończył Wydział Aktorski PWSF w Łodzi (1953). Urodził się 25 grudnia 1929 we Włodzimierzu Wołyńskim. Współzałożyciel studenckiego kabaretu „*Czerwony wąż*”. 1952 debiutował jako aktor, wystąpił m.in. w filmach: „*Celuloza*” (1953, reż. J. Kawalerowicz, według powieści I. Newerlego), „*Czas przeszedł*” (1960, reż. L. Buczkowski). Od 1959 reżyser spektakli Teatru Telewizji. W latach 1963–1975 naczelnym reżyserem Teatru Telewizji. Zrealizował m.in. filmy: „*Hrabina Cosel*” (1968), „*Epilog Norymberski*” (1970), Laureat nagrody państwowej I stopnia (indywidualnej 1964 i 1970, zespołowej 1976). Film „*Noce i dnie*” (1975) otrzymał Grand Prix w Gdańsku i w 1976 r. był nominowany do Oscara w kategorii najlepszy film nieanglojęzyczny. Od 1980 wraz z żoną Jadwigą Barańską mieszka w USA, gdzie jest wykładowcą (z tytułem pro-

fesora) amerykańskiej uczelni UCLA – Uniwersytetu Kalifornijskiego w Los Angeles, na Wydziale Filmu i Telewizji. Od początku lat 90. czasowo przebywa w Polsce, realizując dwa filmy: „Dama Kameliowa” (1994) i „Chopin. Pragnienie miłości” (2001, również wersja angielska – „Chopin. Desire for love”) oraz dwa przedstawienia teatru telewizji: „Cezar i Pompejusz” oraz „Ścieżki chwały”. 29 października 2008 r. z rąk ministra kultury i dziedzictwa narodowego Bogdana Zdrojewskiego otrzymał Złoty Medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”. Żona: Jadwiga Barańska. Syn: Mikołaj (ur. 1965).

Zob.: Leszek Bubel, [w:] „Wielka Encyklopedia Żydów” // <http://www.polskapartianarodowa.org/lista-z/E-F.htm>

„Jerzy Antczak” // http://portalwiedzy.onet.pl/31546,,,antczak_jerzy,haslo.html

Michał Kowaluk

ANTERHOFF (ANTERHOFT) Jerzy (?-?), → zob.: **AUTERHOFF Jerzy (?-?).**

ANTERHOFF Wilhelm, „Willy” (?-?), → zob.: **AUTERHOFF Wilhelm, „Willy” (?-?).**

ANTONIEWICZ (Antonowicz) Wanda, z domu Meryngier, Polka. Jedna z osób pochowanych w zbiorowej mogile pomordowanych w latach 1941–1944 pod Górą Krzyżową w Krzemieńcu. Została rozstrzelana przez Niemców i prawdopodobnie kolaborujących z nimi Ukraińców podczas akcji eksterminacji inteligencji polskiej w Krzemieńcu.

Zob.: Beata Marcisz I Szczepan Rudka, (oprac.), „Krzemieńskie Nekropolie. Cmentarz Polski oraz polskie zabytki sztuki nagrobnej w Krzemieńcu”, Warszawa 1999, s. 68; „Szukam osób, których rodziny pochodzą z Wołynia” // http://forum.gazeta.pl/forum/w,76,12039249,,Szukam_osob_ktorych_rodziny_pochodza_z_Wolynia.html?s=1&v=2

Michał Kowaluk

ANTONIUK Olha (zm. 1943), Ukrainka. Cywilna mieszkanka nieistniejącej obecnie wioski Myszakowa (rejon Berezne). Zamordowana latem 1943 r. przez „Polaków z sowiecką partyzantką”.

Zob.: Рівненський краєзнавчий музей. Особистий архів О. Денищука, спр. 1340 РБ; Олександр Денищук. «Злочин польських шовіністів на Волині. Книга перша: Рівненська обл.» – Рівне, 2003. – С. 209.

Redakcja WSB

ANTONIUK Pelahija (1890–1943), Ukrainka. Cywilna mieszkanka nieistniejącej obecnie wioski Myszakowa (rejon Berezne). Zamordowana latem 1943 r. przez „*Polaków z sowiecką partyzantką*”.

Zob.: Рівненський краєзнавчий музей. Особистий архів О. Денищука, спр. 1340 РБ; Олександр Денищук. «Злочин польських шовіністів на Волині. Книга перша: Рівненська обл.» – Рівне, 2003. – С. 209.

Redakcja WSB

ANTONIUK Roman (zm. 1943), Ukrainiec. Cywilny mieszkaniec nieistniejącej obecnie wioski Myszakowa (rejon Berezne). Zamordowany latem 1943 r. przez „*Polaków z sowiecką partyzantką*”.

Zob.: Рівненський краєзнавчий музей. Особистий архів О. Денищука, спр. 1340 РБ; Олександр Денищук. «Злочин польських шовіністів на Волині. Книга перша: Рівненська обл.» – Рівне, 2003. – С. 209.

Redakcja WSB

ANTONOW Aleksiej Innokientiejewicz (1896–1962), radziecki działacz wojskowy, generał armii. Urodził się 15 (28) września 1896 r. w Grodnie w rodzinie oficera carskiej 26 brygady artyleryjskiej. Matka – Teresa, c. Ksawerego (zm. w 1915 r.). Uczył się i ukończył gimnazjum w Ostrogu. W 1915 r. rozpoczął studia w Uniwersytecie Petersburskim. W 1916 r. zostaje powołany do wojska i zostaje skierowany do Pawłowskiego Studium Wojskowego. W latach Wielkiej Wojny Ojczyźnianej był naczelnikiem Sztabu Generalnego. Zmarł na służbie, w rozkwicie sił twórczych, 18 czerwca 1962 r. w Moskwie, w wieku 65 lat.

Zob.: Баталов О. Допомогти музею Антонова // Зоря комунізму [Острог]. – 1988. – 23 серп.; Баталов В. Новий музей [прославленому полководцю О. І. Антонову відкрито в Острозі] // Зм-

іна. – 1985. – 26 жовтня.; Бондарчук А. Здесь жил полководец: [В Остроге открыт музей А. И. Антонова – видного сов. военачальника, где прошли его детские и юношеские годы] // Правда Украины. – 1985. – 13 ноября.; Гладуненко О. Слово про земляка: До 100-річчя з дня народження О. І. Антонова // Життя і Слово [Остроп]. – 1996. – 2 жовтня.; «Антонов Алексей Иннокентьевич» // <http://wwii-soldat.narod.ru/MARSHALS/ARTICLES/013-antonov.htm>

Michał Kowaluk

ANTONOWICZ Maria, ziemianka, właścicielka majątku Mohilno, gmina Werba, powiat włodzimierski, o powierzchni 137 ha.

Zob.: Tadeusz Epsztein, Sławomir Górczyński [oprac.], *„Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930”*, Warszawa 1996, s. 37. // http://www.ornatowski.com/index/ziemianie_wolyn_1929.htm

Redakcja WSB

ANTONOWICZ Piotr (1927–1943), mieszkaniowiec polskiej kolonii Ludwikówka w gminie Młynów. Zginął 13 lipca 1943 r. w płomieniach w czasie pacyfikacji tej osady przez oddział składający się z SS, własowców i policji ukraińskiej.

Zob.: Władysław Siemaszko, Ewa Siemaszko *„Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939–1945”*, t. I, Warszawa 2000, s. 88; „Ludwikówka” // <http://wolyn.ovh.org/opisy/ludwikowka-01.html>

Anna Sobkiewicz-Foremska, „Ludwikówka” // <http://www.stankiewiczze.com/ludobojstwo/zgloszenia.html>

Redakcja WSB

ANTONOWICZ Roman (1890 – po 1929), polski inżynier. Urodził się 11 lipca 1890 r. w gub. wołyńskiej. Syn Aleksandra. Uczeń Gimnazjum w Wilnie. Student Wydziału Inżynieryjnego PR 1912–1916, przyjęty do Arkonii w 1912 r. (nr ew. 860), później student Bałtyckiej Technicznej Szkoły Wyższej, w II RP kierownik budowy Funduszu Kwater Wojskowych w Wilnie. Zmarł po 1929 roku.

Zob.: „Lista członków”, [w:] „Archiwum korporacyjne” // <http://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/ryga/k-arkonia/>

Redakcja WSB

ANTONOWICZ Stanisław (1916–1943), mieszkaniec polskiej kolonii Ludwikówka w gminie Młynów. Zginął 13 lipca 1943 r. w płomieniach w czasie pacyfikacji tej osady przez oddział składający się z SS, własowców i policji ukraińskiej.

Zob.: Władysław Siemaszko, Ewa Siemaszko *„Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939–1945”*, t. I, Warszawa 2000, s. 88; *„Ludwikówka”* // <http://wolyn.ovh.org/opisy/ludwikowka-01.html>

Anna Sobkiewicz-Foremska, *„Ludwikówka”* // <http://www.stan-kiewiczze.com/ludobojstwo/zgloszenia.html>

Redakcja WSB

ANTONOWICZ Władysław (1872 – po 1930), ziemianin. Urodził się 15 października w gub. wołyńskiej. Uczeń Szkoły Realnej w Równem. Student Wydziału Rolniczego Politechniki w Rydze w latach 1892–1893, przyjęty do Arkonii 1892 (nr ew. 532). Gospodarował we własnych dobrach Kwasów, gmina Podberezie, powiat horochowski w gub. wołyńskiej, a następnie w województwie wołyńskim, o powierzchni 207 ha. Zmarł po 1930 roku.

Zob.: Tadeusz Epsztein, Sławomir Górczyński [oprac.], *„Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930”*, Warszawa 1996, s. 37. // http://www.ornatowski.com/index/ziemianie_wolyn_1929.htm

„Lista członków”, [w:] *„Archiwum korporacyjne”* // <http://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/ryga/k-arkonia/>

Redakcja WSB

ANTONOWSKI Giennadij Michajłowicz (1859–1903), rosyjski architekt. Urodził się 31 sierpnia 1859 r. w Petersburgu. Ukończył I Szkołę Realną w Petersburgu. W latach 1881–1887 uczył się w Studium Budowlanym i otrzymał uprawnienia inżyniera cywilnego 1 klasy. W latach 1887–1881 brał udział w budowie Kolei Samara-Ufa. W latach 1890–1891 pracował w guberni wołyńskiej. Nagrodzony za służbę. Wśród jego prac są wnętrza Szkoły Realnej w Równem (1890). Od 1891 r. pracował w głębi Rosji – jako technik przy Nowogrodzkim Ziemstwie Gubernialnym. Od 1896 r. architekt gubernialny w Kijowie. Zaprojektował i zbudował wiele budowli w Kijowie w stylu neorenesansu i neobaroku. Zmarł 13 maja 1903 r.

Michał Kowaluk

ANTONOWYCZ Wołodymyr (ANTONOWICZ Włodzimierz) (1834–1908), ukraiński historyk, archeolog, etnograf, działacz społeczny pochodzenia polskiego, jeden z liderów ukraińskiego odrodzenia narodowego w Imperium Rosyjskim. Urodził się 30 stycznia 1834 w Machnówce w guberni kijowskiej w polskiej rodzinie szlacheckiej. Rodzice byli nauczycielami. W 1855 r. ukończył wydział medyczny, a w r. 1860 historyczno-filologiczny Uniwersytetu Kijowskiego. W okresie przed Powstaniem Styczniowym działacz polskiego Związku Trojnickiego na Uniwersytecie Kijowskim. Był odbierany przez studentów polskich jako jeden z głównych liderów tego ruchu, mimo tego odmówił udziału w powstaniu styczniowym. Oficjalnym zerwaniem ze szlachtą i polsnością był jego artykuł „Moja spowiedź” («Моя исповедь»), opublikowany w 1862 w rosyjskojęzycznym czasopiśmie ukraińskim „Osnowa”. W 1861 przyłączył się do tzw. „chłopomanów”, dążących do zbliżenia się z ludem ukraińskim. Później żarliwy działacz ukraińskiego ruchu narodowego, był jednym z organizatorów kijowskiej Hromady. Dzięki swoim znajomościom przyczynił się do objęcia przez Mychajła Hruszewskiego katedry historii Ukrainy na Uniwersytecie Lwowskim w latach 90. XIX wieku. W latach 1863–1880 był głównym redaktorem Tymczasowej Komisji dla Przeglądu Dawnych Akt w Kijowie przy kijowskim generalnym gubernatorze (Kijowska Komisja Archeograficzna). Od 1870 r. docent i w latach 1878–1890 profesor historii Rosji na Uniwersytecie Kijowskim. Od 1881 r. przewodniczący Towarzystwa Historycznego Nestora-Litopisca przy wspomnianym uniwersytecie. Członek wielu instytucji naukowych i towarzystw. Od 1902 r. członek-korespondent Rosyjskiej Akademii Nauk w Petersburgu. Twórca pojęcia „*wielmożni koloniści*” na określenie polskiej szlachty na Ukrainie. Pojęcie to przejęli inni działacze ukraińscy, m.in. Wacław Lipiński (Wiaczesław Łypynśkyj). Autor ponad 300 prac i publikacji z dziedziny historii, archeologii i etnografii Ukrainy, m.in. z historii kozaczyzny. Stworzył tzw. kijowską szkołę historyków (Dmytro Bahalij, Mychajło Hruszewski, M. Downar-

Zapolskyj, Iwan Łynnyczenko. Pod jego redakcją wyszło m.in. 15 tomów „Archiwum Południowo-Zachodniej Rosji” («Архив Юго-Западной России»). Zajmował się też historią Wołynia – „*Мара archeologiczna guberni wołyńskiej*” („*Археологічна карта Волинської губернії*”, 1902). Razem z M. Drahomowem wydał „*Pieśni historyczne narodu małoruskiego*” („*Історическіе песни малоруского народа*”, 1874–1875). Staraniem słuchaczy Koła Ukrainoznawczego zostały zebrane i opublikowane jego wykłady z historii kozactwa – „*Wykłady o czasach kozackich na Ukrainie*” („*Виклади про часи козацькі на Україні*”, 1912). Głównym kierunkiem studiów historycznych Antonowycza były stosunki socjalne: kozactwo (jako siła społeczna), włościanie i szlachta (jako stany), mieszczaństwo, ruchy socjalne, procesy kolonizacyjne. Zajmując się wojnami kozackimi widział w nich przejaw walki o zachowanie społecznego charakteru ustroju socjalnego. Wojny kozackie odzwierciedlały konflikt dwóch idei nacjonalnych – demokratycznej i szlachecko-arystokratycznej. W przeciwieństwie do swoich poprzedników – Pantelejmona Kulisza i Apollona Skałkowskiego – Antonowycz podkreślał owocny charakter działalności ukraińskiego kozactwa. Uważał, że kozactwo najpełniej wcieliło demokrację – ideę przewodnią narodu ukraińskiego. Wśród uczniów Antonowycza trzeba wymienić wybitnych historyków: Mychajło Hruszewski, Wasyl Laskoronski, Mitrofan Downar-Zapolski, Iwan Kamanin i Dmytro Bahalij. Włodzimierz Antonowicz urodził się jako Polak–katolik, na prawosławie przeszedł w latach młodzieńczych. W późniejszych latach życia był jednym z czołowych działaczy ukraińskiego ruchu narodowego, choć prawie nie pisał w języku ukraińskim, a w mowie i we własnej twórczości naukowej posługiwał się językiem rosyjskim. Zmarł 21 marca 1908 w Kijowie. Pochowany został na Cmentarzu Bajkowym w Kijowie.

Zob.: Włodzimierz Antonowicz, „*Moja spowiedź*”, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, t. 6–7, Warszawa 1998; Bogdan Gancarz, „*My, szlachta ukraińska. Zarys życia i działalności Wacława Lipińskiego 1882–1914*”, Kraków 2006; Wacław Lipiński, „*Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów*”, Kraków 1909; Jan Mioduszewski, „*Antonowycz Wołodumyr*”, PSB, t. 1, Kraków 1935, s. 142–144 (reprint: Kraków 1989); Антонович В. Б. «*Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори*». – Київ, 1995; Лях С. Р. «*Антонович В. Б.*». «*Енциклопедія українського козацтва*» –

Запоріжжя, 2001; Томашівський С. «Володимир Антонович». – Львів, 1906; Довнар-Запольский М. «Исторические взгляды В. Б. Антоновича». – Київ, 1909; Грушевський М. «Володимир Антонович. Основні ідеї його творчості і діяльності» // «Записки Українського наукового товариства у Києві». – Т. III. – Київ, 1909. – С. 5–14; «Матеріали для біографії В. Б. Антоновича». – Київ, 1929; Дорошенко Д. «Володимир Антонович. Його життя й наукова та громадська діяльність». – Прага, 1942; Оглоблин О. «Володимир Антонович та його історична школа» // «Олександр Оглоблин. Студії з історії України: Статті і джерельні матеріали». – Нью-Йорк–Київ–Торонто, 1995. – С. 201–218; Ричка В. М., Смолій В. А. «В. Б. Антонович як історик українського козацтва» // «Український історичний журнал». – 1990. – № 9. – С. 109–115; Киян О. І. «Життєвий та творчий шлях В. Б. Антоновича» // «Український історичний журнал». – 1991. – № 2. – С. 64–76; Ульяновський В. «Син України (Володимир Антонович: громадянин, учений, людина)» // Антонович В. Б. «Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори». – Київ, 1995. – С. 5–76; Дорошенко Д. «Огляд української історіографії». – Київ, 1996. – С. 127–136; Ульяновський В., Короткий В. «Володимир Антонович: образ на тлі епохи». – Київ, 1997; Ярмошик І. І. «Вплив київської історичної школи В. Б. Антоновича на розвиток волинського краєзнавства в 2 п. 19 ст.» – «Третя академія пам'яті професора Володимира Антоновича» – Київ, 1996. – С. 171–190.

ks. Witold Józef Kowalów

ANTROPOWA Klaudia (?-?), Właścicielka ziemiska. W 1875 r. nabyła od Władysława Jabłonowskiego wioskę Wołoskowce k. Ostroga, także Moszczanicę, które wcześniej księżna Ostrogska Anna-Aloiza Chodkiewiczowa przekazała w uposażenie Kolegium Jezuitów w Ostrogu. Po kasacie zakonu cały klucz moszczanicki oszacowano w 1774 r. na 37.777 złp z rocznym procentem 1.700 złp.

Zob.: Ярослав Пура. «Край наш у назвах». – Ч. 4. – Рівне, 2002. – С. 140, 142–143; Zob.: „Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564–1995”, opracował Ludwik Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków 1996, s. 758. // <http://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=OSTROGU&f=3&p=403>

Redakcja WSB

ARCHYPENKO Jewhen (1884–1959), ukraiński działacz polityczny i państwowy, agronom i wydawca. Urodził się w mieście Kahorlik (Кагарлик) k. Kijowa. Z wykształcenia agronom.

W latach 1906–1909 wydawał czasopisma ukraińskie „Pszczelarstwo Ukraińskie” («Українське Бджільництво») w Petersburgu i „Rola” («Рілля») w Kijowie. Był jednym z liderów Ukraińskiej Partii Narodowo-Republikańskiej. W latach 1919–1920 był ministrem spraw ziemskich w rządzie B. Martosa i ministrem gospodarki narodowej w rządzie W. Prokopowicza. Pod koniec kwietnia 1919 r. razem z członkami Ukraińskiej partii Socjalistów-Samostijnyków poparł próbę przewrotu państwowego na czele którego stanął hetman W. Oskiłko. Od 1921 r. przebywał na emigracji. Do 1928 r. wydawał na Wołyniu czasopismo „Ukraiński Pasiecznik” («Український Пасічник»), jako organ spółdzielni „Rój” («Рій»). Od 1944 r. mieszkał w RFN. Autor podręczników z pszczelarstwa i prac naukowych poświęconych heraldyce. Zmarł w mieście Dornstadt.

Zob.: Рудка Б. «Євген Порфирівич Архипенко» // Український пасічник. – 1996. – № 8; Сидоренко Н. «Архипенко Євген» // Українська журналістика в іменах. – 1999. – Вип. 6; Лященко О. А., Пивовар І. І. «Науково-популярні видання із бджільництва Є. Архипенка» // http://www.rusnauka.com/12_EN_2008/Istoria/31256.doc.htm

Biogram w Wikipedii // http://uk.wikipedia.org/wiki/Архипенко_Євген_Порфирівич

Michał Kowaluk

ARCIUCH Tadeusz (ur. 1955), polski lekarz psychiatra, reżyser, także scenarzysta i producent filmowy. Urodził się 6 marca 1955 r. w Stalowej Woli. Absolwent Wydziału Reżyserii PWSFTv i T w Łodzi (1983) oraz Akademii Medycznej w Warszawie (1988). W latach 1988–1992 pracował jako lekarz (m.in. w paryskim Instytucie Pasteur’a). Od 1993 r. zajmuje się wyłącznie reżyserią (przede wszystkim filmów dokumentalnych i krótkometrażowych oraz reklamą. Współscenarzystą i współreżyser (razem z Maciejem Wojciechowskim) filmów „Było sobie miasteczko” (2009) i „Zapomniane zbrodnie na Wołyniu” (2009).

Zob.: Krzysztof Pańkowski, „Powiększenie”, [w:] „Film”, nr 11 z 1995 r., s. 94-100; biogram w Wikipedii // http://pl.wikipedia.org/wiki/Tadeusz_Arciuch

Michał Kowaluk

ARHUN Petro (zm. 1943), Ukraińiec, więzień polityczny. Zginął 15 października 1943 r. w uroczysku Wydumka w czasie rozstrzeliwania przez Niemców i polską żandarmerię więźniów politycznych z więzienia rówieńskiego.

Zob.: Рівненський краєзнавчий музей. Особистий архів О. Денищука, спр. 2150 Р; «Із криниці печалі». – Рівне. Вип. 2. – 1995. – С. 95–107; Олександр Денищук. «Злочин польських шовіністів на Волині. Книга перша: Рівненська обл.» – Рівне, 2003. – С. 153–154.

Redakcja WSB

ARISTOWA Switłana (ur. 1950), prawnik, pedagog, b. przewodnicząca rady miejskiej Kuzniecowska. Urodziła się 19 stycznia 1950 r. w mieście Magadan (Rosja). Córką Hnata Wydaja (1911–1992) i Tamary (ur. 1923 r.). W latach 1991–1996 studiowała na wydziale prawoznawstwa w Charkowskiej Narodowej Akademii Prawnej Ukrainy. Przewodnicząca rady miejskiej Kuzniecowska (od 1998 r.). Nagrodzona orderem „Księżny Olgi” III stopnia (1998) i medalem „Za zasługi” III stopnia (1998). Bezpartyjna. Swobodnie włada językiem rosyjskim. Mąż – Borys Aristow (ur. 1939 r.) – kierownik centrum przygotowania kadr dla elektrowni atomowych przy Rówieńskiej Elektrowni Atomowej w Kuzniecowsku. Córką – Iryna (ur. 1977) – specjalistka banku „Awal”.

Redakcja WSB

ARKUSZ Józef (ur. 1929), operator i reżyser filmów oświatowych. Urodził się 18 marca 1929 r. w Peratynie k. Włodzimierza Wołyńskiego. Pracownik Wytwórni Filmów Oświatowych. Otrzymał nagrodę Urzędu Miejskiego w Łodzi za działalność reżyserską w dziedzinie filmu oświatowego i naukowego.

Redakcja WSB

ARNDT Nikolaus (ur. 1928), autor licznych prac poświęconych Niemcom na Wołyniu, publikowanych głównie na łamach czasopisma „Wolhynische Hefte”. Urodził się 19 grudnia 1928 r. w wiosce Korzyść (Koryst’) w województwie wołyńskim.

Zob.: ARNDT, Nikolaus: „Die Deutschen in Wolhynien: ein kulturhistorischer Überblick”. Würzburg: Kraft, 1994. ISBN 3-8083-2016-8;

ARNDT, Nikolaus: *„Die Shitomirer Arndts. Eine Familienchronik auf dem Hintergrund der 150jährigen Geschichte der westlichen Ukraine“*. Würzburg: Holzner, 1970; *„Kolonie Korist – Entstehung, Entwicklung und Auflösung einer deutschen Bauernsiedlung im mittleren Wolhynien in den Jahren 1867–1940“*, [in:] *„Wolhynische Hefte“* Folge 1, S. 5–41; ARNDT Nikolaus, *„15 Jahre Historischer Verein Wolhynien“* / Folge 6, S. 5–8; ARNDT Nikolaus, *„20 Jahre Historischer Verein Wolhynien“* / Folge 9, S. 7–9; ARNDT Nikolaus, *„Aus den «Veröffentlichungen der Forschungsgesellschaft Wolhyniens» 1911–1912 (zusammengestellt)“* / Folge 6, S. 96–97; ARNDT Nikolaus, *„Berühmte Porzellanfabrik und erste evangelisch-lutherische Gemeinde in Korez“* / Folge 2, S. 66–75; ARNDT Nikolaus, *„Historische Splitter und Literaturhinweise: Der Fürstennamen Reuss und Wolhynien, Lessja Ukrainka verpachtete an deutsche Kolonisten, O. Schulz: Verbannung der Ostwolhynier 1915–16, W. Medrzecki: Gesell. und politische Veränderungen in Wolhynien 1917–1921, Kirchgang der Umsiedler im Sudetenland 1940, Luxemburger auf Partisanenbekämpfung 1943–44 um Nowograd und Korez, J. Pawlykowskij: Westwolhynien – Beitrag zur Lösung der landwirtschaftl. Produktions- und Ernährungswirtschaftsprobleme im Jahre 1944“*. / Folge 11, S. 169–172; ARNDT Nikolaus, *„Der Ort Wolyn, der Wolhynien den Namen gegeben hat (nach Prof. Dr. Max Vasmer Und Prof. Dr. Andrzej Poppe)“* / Folge 14, S. 6; ARNDT Nikolaus, *„Der vergessene, rätselhafte Wohltäter Baron Theodor Steinheil aus Gorodok bei Rowno und sein erstes wolhynisches Museum“* / Folge 6, S. 93–95; ARNDT Nikolaus, *„Deutsche in Wolhynien im Verlaufe der Jahrhunderte – Referat vom 16.10.2002 in Gernrode beim Hilfskomitee der ev.-luth. Deutschen aus Polen“* / Folge 14, S. 54–65; ARNDT Nikolaus, *„Die Ostgrenzen Polens innerhalb Wolhyniens – Historische und aktuelle Aspekte“* / Folge 6, S. 144–152; ARNDT Nikolaus, *„Die Sprachgruppen der Wolhyniendeutschen“* / Folge 12, S. 106; ARNDT Nikolaus, *„Die Wolhyniendeutschen und die Machtinteressen in Ost und Mitteleuropa – Eine Studie zur Ostgrenze Polens. (Siehe Bemerkungen von Prof. Dr. G. Rhode)“* / Folge 2, S. 91–140; ARNDT Nikolaus, *„Dorosini Kreis Luzk, Einwohnerliste“* / Folge 12, S. 114; ARNDT Nikolaus, *„Einführung. 25 Jahre Historischer Verein“* / Folge 12, S. 11–14; ARNDT Nikolaus, *„Einiges aus der polnischen Zwischenkriegszeit (zusammengestellt aus gewerbeamtlichen und anderen Archivalien des Staatsarchivs Riwne)“* / Folge 10, S. 83–90; ARNDT Nikolaus, *„Erinnerungen an Rowno 1860–1939. Über deutschen Holzhandel vor 1914. Familie Franzke, Firma Wolf Hermann u.a.“* / Folge 10, S. 27–28; ARNDT Nikolaus, *„Erste deutsche Blutopfer in Ostwolhynien 1937–1938 – Zur Verhinderung der Entstehung einer 5. Kolonne in der Sowjetunion während des Zweiten Weltkrieges fielen 1937–1938 Tausende wehrfähige deutsche Ostwolhynier zum Opfer“* / Folge 14, S. 66–73; ARNDT Nikolaus, *„Familien aus Anette und Josefine bei Nowograd-Wolynsk“* / Folge 5, S. P 13, 13b; ARNDT Nikolaus, *„Hinweise und Er-*

läuterungen zu Publikationen, über Otto Somschor und über die Vernichtung des tschechischen Dorfes Malin" / Folge 7, S. 171–177; ARNDT Nikolaus, „Splitter – verschiedene historische Begebenheiten; Literaturhinweise und Rezensionen: Buch von Daniel Beauvois, Schriftsteller Jurij Klen, Evangelische 1931, Zwangsaussiedlung Anette, Ferien-Kinder-Austausch 1937, Konferenz in Nowograd-Wolynsk 1995" / Folge 10, S. 134–142; ARNDT Nikolaus, „Historische Splitter, Raritäten – Kurzberichte, Informationen, Nachdrucke (zusammengestellt)" / Folge 6, S. 153–154; ARNDT Nikolaus, „Judenschicksale 1941–1944 – Auszüge über: Massenvernichtungen, Widerstände, aber auch über Unterstützungen von Juden in Rowno, Tutschin, Korez und Luzk (zusammengestellt)" / Folge 8, S. 103–105; ARNDT Nikolaus, „Kantor Julius Laufmann in Korist und Rowno" / Folge 12, S. 111; ARNDT Nikolaus, „Kolonie Korist – Entstehung, Entwicklung und Auflösung einer deutschen Bauernsiedlung im mittleren Wolhynien in den Jahren 1867–1940" / Folge 1, S. 5–41; ARNDT Nikolaus, „Kolonie Korist – Einwohnerverzeichnis mit Karte" / Folge 3, nach S. 184; ARNDT Nikolaus, „Kolonie Korist – Ergänzungen zur Chronik" / Folge 10, S. 79–82; ARNDT Nikolaus, „Lodomerien – Lodomeria. Einiges über die Entstehung und Verwendung des lateinischen Namens Wolhyniens" / Folge 11, S. 11; ARNDT Nikolaus, MOKRYZKIJ Georgij, „Swjatoslaw Richter – gestorben im August 1997 in Moskau. Über die Beziehungen des berühmten Pianisten zur Geburtsstadt Shitomir, zu Wolhynien und Deutschland" / Folge 11, S. 161–165; ARNDT Nikolaus, „Motive zur Verbannung der Wolhyniendeutschen im Ersten Weltkrieg – Politische Und publizistische Entwicklungen in Deutschland und Russland lassen Schatten über der Zukunft des Wolhyniendeutchtums aufkommen" / Folge 4, S. 184–222 (siehe Diskussionsbeitrag von Prof. Dr. Edgar Hösch); ARNDT Nikolaus, „Nachkommen von Bughauländern in Sibirien" / Folge 11, S. 82; ARNDT Nikolaus, „Ostpreußen und die Wolhyniendeutschen. Erfahrungen in der Landwirtschaft vor 1915, später als Kriegsflüchtlinge. Zur besonderen Situation Ostpreussens (Literaturauszüge S. 65–73)" / Folge 11, S. 64–65; ARNDT Nikolaus, „Russischer Außenminister Nikolaj Karlowitsch Giers (1820–1895)" / Folge 14, S. 12–14; ARNDT Nikolaus, „Tschechen in Wolhynien. Aus der Siedlungsgeschichte 1862–1947, mit Vergleichen zur Situation der Deutschen" / Folge 6, S. 71–84; ARNDT Nikolaus, „über Schweipolt Fiol, Elisa Radziwill: Jugendliebe des Deutschen Kaisers Wilhelm I., Honoré de Balzac" / Folge 8, S. 135–146; ARNDT Nikolaus, „Umsiedler, Flüchtlinge, Vertriebene, Zurückgehaltene – Ein Versuch, etwas mehr Klarheit zu diesen Begriffen zu bringen" / Folge 14, S. 86–90; ARNDT Nikolaus, „Umsiedlung wolhyniendeutscher Kolonisten ins Baltikum 1907 bis 1913 – Ein Muster für geplante und begonnene Eindeutschungen während der beiden Weltkriege in Osteuropa" / Folge 5, S. 91–214; ARNDT Nikolaus, „Verzeichnis bedeutender Landeigentümer

*vor dem Ersten Weltkrieg; aus dem Archiv Shitomir (zusammengestellt)" / Folge 7, S. 159–167; ARNDT Nikolaus, „Zeittafel zur Geschichte Wolhyniens" / Folge 2, S. 141–148; „ARNDT, Nikolaus" // http://wiki.wolhynien.net/index.php/ARNDT,_Nikolaus
„Wolhynische Hefte, Inhaltsverzeichnis nach Autoren" // [http:// wolhynien.de/HVW/pdf/WH_Autor_Inhalt.pdf](http://wolhynien.de/HVW/pdf/WH_Autor_Inhalt.pdf)*

Redakcja WSB

ARSZYNOW Hryhorij (ur. 1961), budowlaniec, przedsiębiorca. Urodził się 9 marca 1961 r. w rodzinie nauczycieli. W 1978 r. ukończył Ostrofską Szkołę Średnią nr 1. W 1983 r. ukończył z odznaką Rówieński Państwowy Uniwersytet Techniczny uzyskując specjalność inżyniera-budowlanca budownictwa przemysłowego i cywilnego. W latach 1983–1993 przeszedł drogę od majstra do głównego inżyniera „Rajahrobudu” w Ostrogu. Brał udział w wielu budowach na terenie Ostroga, rejonu Ostrofskiego, pracował w budownictwie mieszkaniowym i sfery socjalnej w obwodzie kijowskim i w rejonie młynowskim w ramach programu likwidacji skutków awarii Elektrowni Atomowej w Czarnobylu. W 1993 r. został jednym z założycieli i dyrektorem firmy „Wieża” („Вежа”). Przedsiębiorstwo to aktywnie pracowało przy restauracji zabytków architektury, wniosło wkład do rozbudowy Uniwersytetu Narodowego „Akademii Ostrofskiej” – budowa biblioteki uniwersyteckiej. W latach 2005–2010 kierowana przezeń firma wykonywała zamianę dachu na kościele farnym w Ostrogu – prace nie zostały ukończone.

Zob.: «Передвиборча програма кандидата у депутати Рівненської обласної ради Григорія Аршинова» (druk ulotny, b.d.m.).

Michał Kowaluk

ARTIEMJEW Bazyli (1979–1945), kapłan obrządku bizantyjsko-słowiańskiego. Urodził się w 1879 roku. Świecenia kapłańskie przyjął w 1934 roku. W drugiej połowie lat 30. XX wieku profesor seminarium duchownego w Łucku – wykładał język rosyjski. Od 1938 r. proboszcz parafii bizantyjsko-słowiańskiej w Łucku. Zmarł w 1945 roku. Nie wspomina o nim w swojej pracy Florentyna Rzemieniuk – brakuje go w sporządzonym

przez nią spisie: „*Duchowieństwo parafialne obrządku bizantyjsko-słowiańskiego w Polsce w latach 1924–1939 (1949)*”.

Zob.: EDL 1937, s. 18; EDL 1938, s. 18, 95; Florentyna Rzemieniuk, „*Kościół Katolicki obrządku bizantyjsko-słowiańskiego (Neounia)*”, Lublin 1999, s. 126.

ks. Witold Józef Kowalów

ARTIUCH Wadym Stepanowycz (ur. 1944), ukraiński archeolog zajmujący się m.in. przeszłością Wołynia. Urodził się 21 sierpnia 1944 roku. Kandydat nauk historycznych. Pracownik Lwowskiego Muzeum Historii Religii, mieszczącego się w dawnym klasztorze oo. dominikanów w Lwowie. Jest m.in. autorem takich prac, jak: „*Sprawozdanie z pracy oddziału archeologicznego ekspedycji «Szelf» na terenie obwodu wołyńskiego*” (1988), „*Znalezisko staroruskiego enkolpionu na Jeziorach Szackich*” (1997) i innych. Członek lwowskiego towarzystwa „Poszuk” współpracującego z „Memoriałem”. Członek Socjalistycznej Partii Ukrainy.

Zob.: Артюх Вадим Степанович. «Язичество та раннє християнство стародавньої Галичини» / Сергій В. Громов (пер. з рос.). – Львів, 2006; Артюх В.С. «Отчет о работе археологического отряда экспедиции «Шельф» на территории Волынской области». – Львов, 1998; Артюх В., «Знахідка давньоруського енкальпйона на Шацьких озерах» // «Волинська Ікона». – Луцьк, 1997. С. (83–84); Мацкевой Л. Г., Артюх В. С., Боднар Г. Е., Тарасенко Л. Л. «Работы Закарпатской экспедиции». – «Археологические открытия 1977 г.». – Москва, 1978. – С. 357–358; «Соціалістична партія України (...)». Вибірчий список до Львівської міської ради» // http://cupol.lviv.ua/uploads/media/spu_lviv_m.htm

Michał Kowaluk

ARTÓWNA Zofia (?-?), pedagog. Kierowniczką II Państwowej Wędrownej Szkoły Rolniczej w Ochłapowie na Wołyniu (od 8 listopada 1930 r.).

Zob.: „*Wołyński Dziennik Wojewódzki*” nr 12 z 6 sierpnia 1931 r., s. 260. // <http://pbc.biaman.pl/Content/9052/Syg.+Wołyński+Dziennik+Wojewódzki+1931++nr+12+++6+++sierpnia+.pdf>

Redakcja WSB

ARTYNOW Grigorij (1860–1919), rosyjski architekt. W 1889 r. ukończył Petersburski Instytut Inżynierów Cywilnych. W latach 90. XIX wieku pracował na Wołyniu. Według jego projektu została wzniesiona Cerkiew Św. Pantalejmona na Rowanciach w Łucku. Pracował także w Krzemieńcu i Dubnie. Później pracował na Podolu – jego zasadnicza działalność architektoniczna powiązana jest z zabudową miasta Winnicy na przełomie XIX i XX wieku. Według jego kreśleń w formie wczesnego i dojrzałego modernizmu został wzniesiony hotel „Savoignon” (1907) i Teatr Miejski (1910). Był autorem przystosowania konwiktu jezuickiego w Winnicy na gimnazjum i Cerkiew Ikony Matki Bożej Kazańskiej. W Winnicy zachowało się ok. 30 budynków wzniesionych wg jego projektów. Do 1914 r. sprawował funkcję generała-lejtnanta komisji budowlanej. Zmarł 9 grudnia 1919 roku.

Zob.: Мельник Віктор. «Посидимо на Ейфелі. У Вінниці увіchnили архітектора, який сто років тому сформував обличчя міста» // «Україна Молода» ч. 178 від 25 вересня 2010 р. // <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1745/219/61745/> biogram w Wikipedii // http://uk.wikipedia.org/wiki/Артинов_Григорій_Григорович

ks. Witold Józef Kowalów

ASTRACHAŃSKI Jan, ksiądz z rezydencji oo. jezuitów w Markowiczach, 24 lipca 1746 r. ochrzcił dziecko w kościele parafialnym w Zaturcach. Nie występuje w „*Encyklopedii wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*” (Kraków 1996).

Zob.: ks. Stanisław TYLUS, „*Nieznane losy jezuitów na Wołyniu po kasacie 1773 r.*”, [w:] ABMK t. 68 (1997), s. 465–469, s. 467.

Redakcja WSB

ATAMANENKO Ała Jewheniwna, doktor nauk historycznych, docent katedry historii Uniwersytetu Narodowego „Akademia Ostrogska”. Autorka prac z historii Wołynia. Dyrektor Instytut Badań nad Diasporą Ukraińską przy Uniwersytecie Narodowym „Akademia Ostrogska”.

Zob.: Алла Атаманенко, „*Кирило Лукаріс (1572–1638)*” // „*Острозькі просвітники XVI–XX ст.*”, збірник статей. – Острог, 2000. –

С. 56–60; Алла Атаманенко, *“Гаврило Дорофеевич (Дорофеевич) (р.н. невід. – після 1624)”* // *“Острозькі просвітники XVI–XX ст.”*, збірник статей. – Острог, 2000. – С. 108–113; Алла Атаманенко, В. К. Борисенко. *«Українки в історії: нові сторінки»*. – Київ, 2010; Атаманенко А., Атаманенко В. *«Українське історичне товариство та М. П. Ковальський»* // http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&task=view&id=255&Itemid=25

Алла Атаманенко. *«Українське історичне товариство та міжнародні історичні конгреси»* // *«Наукові записки»*. Серія “Історичні науки” Випуск 14. Острог, 2009. – С. 260–272. // http://naub.ua.edu.ua/wp-content/uploads/2011/12/21_aatamanenko.pdf

Алла Атаманенко. *«Олег Кандиба і Український науковий інститут в Америці: 1937–1939»* // http://naub.org.ua/?p=491#_edn29

Алла Атаманенко. *«Журнал “Український історик” і творення Українського історичного товариства (До 45-ліття УІТ)»* // *«Наукові записки»*. Серія “Історичні науки” Випуск 11. Острог, 2008. – С. 142–159. // http://eprints.ua.edu.ua/36/1/NZ_Vyp_11.pdf

Любомир Винар, Алла Атаманенко. *«Видатний дослідник мазепинської доби»* [Олександр Мезька-Оглоблин (1899–1992)] // <http://litopys.org.ua/coss3/ohl03.htm>

Алла Атаманенко. *«Вивчення християнізації Русі як складова діяльності Українського Історичного Товариства»* // *«Наукові записки»* Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Острог: Національний університет «Острозька академія», 2011. – Вип. 18. – С. 192–203; Алла Атаманенко. *«Українське історичне товариство: ідеї, постаті, діяльність»*. – Острог, 2010.

Redakcja WSB

ATAMANENKO Wiktor Borysowicz, historyk. Kandydat nauk historycznych, docent katedry historii Uniwersytetu Narodowego „Akademia Ostrogska”. Uczeń prof. Mikołaja Kowalskiego. Autor wielu prac z historii Wołynia.

Зоб.: Атаманенко В. Б. *«Положение и классовая борьба крестьянства Волыни во 2 п. 16 в.: по материалам Луцкого гродского уряда»*. – Дп.: автореф.к.и.н., 1990 г. – 16 с; Атаманенко В. Б. *«Статистичні джерела з історії Острога XVI – XVII ст.»* / В. Б. Атаманенко // *«Матеріали V історико-краєзнавчої конференції «Остріг на порозі 900-річчя»»*. – Остріг, 1994. – С. 4–7; Атаманенко В. Б., *«Характеристика та шляхи підвищення інформативності волинських інвентарів 2 п. 16 ст.»* – *«Джерелознавчі та історіографічні проблеми історії України»*, Дніпропетровськ, 1995; Атаманенко В. Б. *«Вірогідність поборових документів XVI століття»* / В. Б. Атаманенко // *Дніпропетровський історико-археографічний збір-*

ник. – Дніпропетровськ, 1996. – Вип. 1. – С. 49–58; Віктор Атаманенко, Ігор Пасічник, *«Андрій Римша (біля 1550-після 1595)»* // *«Острозькі просвітники XVI–XX ст.»*, збірник статей. – Острог, 2000. – С. 67–83; Віктор Атаманенко. *«Василь Суразький (біля 50-х рр. XVI ст.-поч. XVII ст.)»* // *«Острозькі просвітники XVI–XX ст.»*, збірник статей. – Острог, 2000. – С. 98–107; Атаманенко В. *«Описово-статистичні джерела XVI–XVII ст. з історії Ковельщини»* // *«Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині»*. – Луцьк, 2003. – Ч.1; Атаманенко В. Б. *«Описи Острожчини кінця XVI – початку XVII ст. як історичне джерело»* // В. Б. Атаманенко // *Наукові записки: Історичні науки*. – Острог, 2004. – Вип. 4. – С. 106–116; Віктор Атаманенко. *«Міста Заславщини на початку XVII ст.»* // *«Метафора спільного дому: Заславщина багатьох культур»*. – Ізяслав – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2006. – С. 32–38. // <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Local/Zaslav/LandOwners/ZaslavTowns.html>

Віктор Атаманенко. *«Документи Литовської Метрики як джерело вивчення еволюції джерел статистичного характеру»* // *«Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів»*. – Випуск 17. – Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського: Київ, 2009. // [http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nzzpmv/2009_17/Str\(5-19\).pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nzzpmv/2009_17/Str(5-19).pdf)

Віктор Атаманенко. *«Розвиток просторової організації Острога в останній чверті XVI – Першій чверті XVII ст. (за свідченнями описів міста)»* // *Наукові записки: Історичні науки*. – Острог, 2009. – Вип. 14. – С. 32–47. // http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nznuoa/ist/2009_14/4_V.%20Atamanenko.pdf

Redakcja WSB

AUGUSTYNOWICZ Wawrzyniec (zm. 1752), kapłan w zakonі bernardynów. Urodził się w rodzinie ormiańskiej. Wstąpił do zakonu bernardynów, gdzie otrzymał święcenia kapłańskie; lektor i wykładowca w klasztorze w Łucku. Zmarł tamże 13 listopada 1752 roku.

Zob.: Ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski, *„Słownik biograficzny księży ormiańskokatolickich i księży rzymskokatolickich pochodzenia ormiańskiego w Polsce w latach 1700–2000”*, Kraków 2001.

ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski

AULICH Arnold (?-?), ziemianin, właściciel majątku Moszczanica Nowa, gmina Buderaż, powiat Zdołbunów, na Wołyniu o powierzchni 82 ha.

Zob.: Tadeusz Epsztein, Sławomir Górczyński [oprac.], *„Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930”*, Warszawa 1996, s. 37.

Redakcja WSB

AULICH Witold Witoldowycz (1928–1994), ukraiński archeolog, badacz zamierzchłej przeszłości Wołynia. Autor i współautor wielu publikacji na ten temat. Prowadził wykopaliska archeologiczne grodziska koło wioski Zimne opodal Włodzimierza Wołyńskiego, grodziska książęcego Halicza, w Dorohobużu i innych miejscach Wołynia i Galicji. W swoich pracach W. W. Aulich pisząc o plemieniu Dulibów umieszczał ich na terenie Zachodniego Wołynia i Górnego Podniestrowia. Teren ten ograniczał umowną linią Włodzimierz Wołyński – Równe na północy, lewym brzegiem Dniestru na południu, górnym biegiem Horynia i Żłotej Lipy na wschodzie i basenem Bugu (Zachodniego Bugu) na zachodzie.

Zob.: Аулих В. В. «Луцк» // «Археология Прикарпаття, Волини и Закарпаття». Киев, 1990; Аулих В. В. «Древнерусские городища в западной Волини». – А066, 1967 г., С. 249–250; Аулих В. В., Герета І.П., Пеняк С.І. «Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині ранньослов'янського та давньоруського періодів». – Київ, 1982; Аулих В. В. «Зимнівське городище – слов'янська пам'ятка VI–VII ст. н. е. в Західній Волині». Київ, 1972; Аулих В. «Матеріали з верхнього горизонту Городища біля с. Зимне, Волинської області» // «Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині». – Вип. 3. – Київ, 1961. – С. 128–139; Аулих В. «Металеві пряжки і прикраси з верхнього горизонту Городища в с. Зимне, Волинської області» // «Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині». Вип. 4. – Київ, 1962. – С. 92–105; Аулих В. В., Грибович Р. Т., Павлив Д. Ю., Петегрич В. М. «Работы в центральных районах Волинской обл.». – А086, 1987 г., С. 253–254; Бондаренко Г. В. «Археологія і пам'яткознавство Волині: історіографічний огляд (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)» // Краєзнавство. – 2006. – № 1–4. – С. 150–157; Войтович, Леонтій. «Король Данило Романович та історія Галицько-Волинської держави в дослідженнях інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України» // «Доба Короля Данила в науці, мистецтві, літературі (Матеріали міжнародної наукової конференції). 29–30 листопада 2007 р. Львів». – Львів, 2008. – С. 98–119; Онищук, Ярослав. «Етнічні процеси на Волино-Подільському пограниччі напередодні утворення держави Данила

Галицького» // «Доба Короля Данила в науці, мистецтві, літературі (Матеріали міжнародної наукової конференції. 29–30 листопада 2007 р. Львів)». – Львів, 2008. – С. 176–81; Петегирич, Володимир. «Внесок Вітольда Ауліха у дослідження княжого Галича» // «Матеріали і дослідження археології Прикарпаття і Волині». Вип. 14. 2010. С. 11–15 [бібліографія].

ks. Witold Józef Kowalów

AUTERHOFF (ANTERHOFF lub ANTERHOFT) Jerzy (?-?), właściciel majątku „Zamczysko” w gromadzie Załuże, gmina Szumsk, powiat krzemieniecki, na Wołyniu. Polak pochodzenia austriackiego. Kapitan Wojska Polskiego. W latach 1929–1939 był wójtem gminy Szumsk. Był to człowiek: wykształcony, inteligentny, kulturalny, szlachetny, uczciwy, czynny i bardzo pracowity. Polski patriota. Bardzo dobry organizator i gospodarz gminy – dbał o rozwój oświaty i szkolnictwa, rozwój budownictwa i rzemiosła oraz rozwój bankowości – m.in. założył Kasę Stefczyka i organizował kursy spółdzielczości dla ludności. Prawdopodobnie w 1939 r. (lub później) wyjechał do Wiednia lub Warszawy. Żona – Józefa z Rossowskich – i córka – Danuta (potem Małecka) – zostały w kwietniu 1940 r. deportowane do Kazachstanu. Dom i zabudowania gospodarcze – stajnie, obory, stodoły i magazyny zbożowe – wybudowane na początku lat 20. XX wieku, zostały w 1943 r. spalone przez OUN-UPA. W Internecie dostępne jest zdjęcie: Na balkonie: Jerzy Auterhoff z żoną Józefą z Rossowskich i córeczką Danusią oraz Paulina Rossowska (matka Józefy). Własność Danuty Małeckiej.

Zob.: „Wołyń naszych przodków. Śladami życia – czas zagłady”, Warszawa 2008, s. 147, 153; „Załuże” // <http://wolyn.ovh.org/opisy/zaluze-05.html>

zdjęcie // <http://www.nawolyniu.pl/zdjecia/krzemieniecki/80.htm>

Michał Kowaluk

AUTERHOFF Józefa (?-?), żona kapitana Jerzego Auterhoffa, właściciela majątku Zamczysko, gmina Szumsk, pow. Krzemieniec, na Wołyniu. Razem z córką Danutą deportowana w kwietniu 1940 r. do Kazachstanu. Wymieniona w Liście Strat Ziemianstwa. Jej wiersze pisane w Kazachstanie zostały opublikowane na łamach pisma „My, Sybiracy” (Łódź 1991). Również fragmenty jej pamiętnika pt. „Podróż w nieznane” zostały opu-

blikowane na łamach „Głosów Podolan” (Warszawa 2005). W internecie dostępne są jej dwie fotografie. Brat – ks. Mieczysław Aleksander Rossowski – kapłan diecezji łuckiej, w latach 1923–1925 prefekt szkoły w Szumsku, w latach 1925–1928 w Zdołbunowie. Od 1928 r. proboszcz nowo utworzonej parafii Kuty (Katy) w dekanacie krzemienieckim. Od 1932 r. proboszcz parafii pw. Najświętszej Maryi Panny Jazłowieckiej w Horyńgrodzie. Od 1938 r. proboszcz w Bereznem nad Słuczą i dziekan kostopolski. Od 1940 roku, kiedy do Kazachstanu wywieziono wiele rodzin wojskowych, służby leśnej, policji i innych (m.in. jego siostrę Józefę Auterhoff i jej córkę Danutę), pomagał ześłańcom, posyłając pieniądze oraz paczki z odzieżą i żywnością.

Zob.: Ziuta Rossowska-Auterhoff, „Podróż w nieznane”, „Głosy Podolan” 2005, nr 70 z maja-czerwca, s. 9–17; Józefa Auterhoff „Wiersze pisane w Kazachstanie”, „My, Sybiracy” Związek Sybiraków Oddział w Łodzi 1991, nr 2; Biogram ks. Mieczysława Aleksandra Rossowskiego w Wikipedii // http://pl.wikipedia.org/wiki/Mieczysław_Rossowski

Fotografia: Józefa Auterhoff przed magazynem w majątku Zamczysko, lata 1935–1936. Własność Danuty Małeckiej // <http://www.idn.org.pl/medykon/wolyn/krzemieniecki/81.htm>

Fotografia: Majątek „Zamczysko”, lata 1936–1937. W ogrodzie Józefa Auterhoff z córeczką Danusią. Własność Danuty Małeckiej. // <http://www.idn.org.pl/medykon/wolyn/krzemieniecki/92.htm>

Michał Kowaluk

AUTERHOFF Karol (?-?), wraz z Luizą (zoną?) był właściciel majątków Litowiszczce i Załuże, gmina Szumsk, powiat krzemieniecki, na Wołyniu. Zostali zamordowani w 1917 r. przez „bandę miejscowych Ukraińców”.

Zob.: „Wołyń naszych przodków. Śladami życia – czas zagłady”, Warszawa 2008, s. 146.

Michał Kowaluk

AUTERHOFF (ANTERHOFF) Wilhelm, „Willy” (?-?), hr, Polak pochodzenia austriackiego, zarządca majątku-folwarku Zamczysko w gromadzie Załuże, gmina Szumsk, powiat krzemieniecki, na Wołyniu. Kawaler. Młodszy brat Jerzego Anterhoffa, właściciela majątku Załuże (gromada Załuże, gmina Szumsk, powiat Krzemieniec, województwo wołyńskie, parafia Szumsk). Wychowanek Liceum Krzemienieckiego. Kawaler, młodszy brat

Jerzego Auterhoffa. Po wojnie mieszkał w Warszawie. Wydał książkę *„Bazanty w województwie warszawskim”* („Łowiec Polski” – Warszawa 1962). Łowczy warszawski. W latach 1977–1997 prezes Związkowego Klubu Strzeleckiego w Warszawie. Zmarł 31 marca 1997 roku.

Zob.: *„Bibliografia Kampinoskiego Parku Narodowego”* // http://www.kampinoski-pn.gov.pl/index.php?option=com_bibliografia&Itemid=127&kat=i44

„baza danych literaturowych mazowiecko-świętokrzyskiego regionu ornitologicznego” // <http://m-sto.org/artykuly/literatura/literaturacz02.htm>

„Wołyń naszych przodków. Śladami życia – czas zagłady”, Warszawa 2008, s. 147, 153; *„Załuże”* // <http://wolyn.ovh.org/opisy/zaluze-05.html>

zdjęcie // <http://www.nawolyniu.pl/zdjecia/krzemieniecki/80.htm>

„Zmarli na literę A”, „nekrologi warszawskie” // http://www.nekrologi-baza.pl/nazw/str_a5.html

Wiesław Auterhoff, *„Historia Związkowego Klubu Strzeleckiego – Warszawa”* // http://www.zks.waw.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=122&Itemid=67

Anna Milewska – Młynik, *„Historia przedwojennej krzemienieckiej fotografii”* // <http://www.kresy.org.pl/1408-2/>

Michał Kowaluk

AWEDYK Bonawentura (1704–1762), kapłan Zakonu OO. Dominikanów. Urodził się w 1704 r. w rodzinie ormiańskiej. Wstąpił do zakonu dominikanów w 1725 r. w Łucku, studia teologiczne w Warszawie i Krakowie, wyświęcony ok. 1732 roku. Lektor w studiach klasztornych w Poznaniu i Łucku w latach 1732–1737, przeor we Włodzimierzu Wołyńskim od 1739 r., a od 1746 r. w Łucku. W tym samym roku uzyskał stopień bakałarza teologii; sprawował urząd kaznodziei w trybunale w Lublinie i kościele Mariackim w Krakowie. Autor wielu kazań przygodnych m.in. *„Konsolacja w smutku”* (Poznań 1734), *„Akademia niebieska”* (Poznań 1734), *„Zodiak ojczystego Rogali”* (Lwów 1737), *„Donatywa bez aggrawacji rodziny”* (Lwów 1739). Zmarł w 1762 r. w Łucku.

Zob.: Ks. Sadok Barącz, *„Zarys Zakonu Kaznodziejskiego”*, t. I, Lwów 1861, s. 78; Robert Świętochowski, *„Awedyk Bonawentura”*, [w:] *„Encyklopedia Katolicka”* t. I, k. 1179; Ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski, *„Słownik biograficzny księży ormiańskokatolickich i księży rzymskoka-*

ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski

AWEDYK Konstanty (1708–1771), kapłan z zakonu OO. Jezuitów. Urodził się 11 marca 1708 r. na Wołyniu. Do zakonu wstąpił 24 sierpnia 1724 r. w Krakowie. Świecenia kapłańskie przyjął 12 czerwca 1735 r. w Krakowie. Profesor filozofii we Lwowie (1741–1743), kaznodzieja we Lwowie (1739–1741), Lublinie (1744–1745), Kaliszu (1745–1746), Piotrkowie (1746–1748), Poznaniu (1748–1753), Gdańsku (1754–1755) i Lublinie (1757–1759), misjonarz dworski w Ostrogu w latach 1756–1757 i 1762–1767, profesor teologii moralnej i prawa naturalnego we Lwowie (1760–1762), superior w Białej Cerkwi (1767–1771). We Lwowie brał udział w dysputach w sprawie żydowskiej w związku z nawracaniem się frankistów i zawdzięczamy mu dokładną wiadomość o wspomnianych dysputach w wydany w tej okazji utworze *„Kazanie po dysputach Contratalmudystów”* (*„Opisanie wszystkich dworniejszych okoliczności nawrocenia do wiary s. contra-talmudystów, albo historia krótka, ich początki y dalsze sposoby przystępowania do wiary s. wyraziłaca”*, Lwów 1760). Autor kazania kołédowego *„Mądrość Każdego Kondycyi proporcjonalna Jasnie Oswieconemu Trybunałowi...”* (Kalisz 1748), *„Kazań na niedziele całego roku”* (Lwów 1766) i *„Kazań w niektórych materiach”* (Lwów 1757) odznaczających się prostotą oraz czystością języka i stylu. W kazaniach przebija się *„umysł autora trzeźwy, jasny, pozbawiony ciasnoty, rozumiejący ludzi współczesnych, potrzeby i niebezpieczeństwa czasu”* (ks. Stanisław Bednarski). Zmarł 30 marca 1771 r. w Białej Cerkwi.

Zob.: Awedyk Konstanty, *„Kazanie gdy pierwsza wiadomość przysłała o nominacji JWX Wacława Hieronima Sierakowskiego...”*, Lwów 1759; Awedyk Konstanty, *„Kazania Na Niedziele całego Roku...”*, Lwów 1766 [Dedykacja Michałowi Grocholskiemu]; Awedyk Konstanty, *„Mądrość Każdego Kondycyi proporcjonalna Jasnie Oswieconemu Trybunałowi...”*, Kalisz 1748 // <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/sre-sults?action=SearchSimilarAction&eid=60892>

Ks. Stanisław Bednarski TJ, *„Awedyk Konstanty (1708–1771”*, PSB t. 1, Kraków 1935, s. 189–190; *„Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995”*, oprac. Ludwik Grzebień SJ przy

współpracy zespołu jezuitów, Kraków 2004, s. 22 // <http://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&n=163&q=0>

Ks. Ludwik Grzebień SJ, *„Awedyk Konstanty (1708–1711”*, SPTK, t 1, Warszawa 1981, s. 79–80; Edmund Oleszczak, *„Awedyk Konstanty”*, EK, t. 1, Lublin 1973, kol 1179–1180; Bp Józef Pelczar, *„Zarys dziejów kaznodziejstwa w Polsce”*, Kraków 1917, s. 238; H. Rolicki, *„Zmierzch Izraela”*, Warszawa 1932, s. 410; Joanna Tokarska-Bakir, *„Musia!”* // http://www.archiwumetnograficzne.edu.pl/readarticle.php?article_id=81

Michał Kowaluk

AWERKIUSZ (AWERKIJ 1879–1937), w świecie **Polikarp Pietrowicz KIEDROW**, prawosławny biskup (Rosyjski Kościół Prawosławny) ostrogski, wołyński i żytomierski. Święty nowomęczennik. Urodził się 2 marca 1879 r. w Jarańsku koło Wiatki w rodzinie kapłana prawosławnego. W 1900 r. ukończył seminarium duchowne w Wiatce, a w 1904 r. studia teologiczne w Petersburskiej Akademii Duchownej. Wykładowca Pisma Świętego w seminarium duchownym w Litowsku. Według różnych źródeł 2 lub 5 lipca 1910 r. złożył śluby zakonne przed arcybiskupem wyborskim i fińskim Sergiuszem (Stragorodskim). 4 lipca 1910 r. został hierodiakonem, zaś następnego dnia został hieromnichem. W 1911 został rektorem Wołyńskiego Seminarium Duchownego, już jako archimandryta. 27 czerwca 1915 r. miała miejsce jego chirotonia na biskupa pomocniczego eparchii wołyńskiej z tytułem biskupa ostrogskiego. W 1917 r. wziął udział w Soborze Lokalnym Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. W 1920 r. podniesiony do godności arcybiskupiej. Biskup wołyński i żytomierski (1922–1926). W 1922 r. wyświęcił na kapłana ks. Antonija Chotowyckiego, przyszłego arcybiskupa winnickiego i bractawskiego Alipija. W tym samym roku został aresztowany i skazany na zesłanie do Uzbekistanu, przy czym już po dwóch latach pozwolono mu na powrót do Moskwy. Stamtąd ponownie przyjechał do Żytomierza, gdzie w listopadzie 1926 został znów aresztowany. Początkowo przetrzymywany w więzieniach w Żytomierzu i na Butyrkach, został ponownie skazany na zesłanie do Archangielska. W 1927 r., po wydaniu przez locum tenens tronu patriarchego Moskwy Sergiusza (Stragorodskiego) deklaracji lojalności wobec władz ZSRR poparł opozycję wobec niego (tzw. antysergiańskie). W związku z tym w 1929 r. został aresztowany ponownie

i skazany na dalsze trzy lata zsyłki w Archangielsku. Przebywał w różnych miastach na północy europejskiej części Rosji. W 1935 r. znów aresztowany i zesłany do Birska. 23 czerwca 1937 r. został tam aresztowany i skazany na śmierć przez rozstrzelanie. Wyrok wykonano 27 listopada tego samego roku. W 2000 r. kanonizowany jako jeden z Soboru Nowomęczenników i Wyznawców Rosyjskich. Jego bracia również zostali biskupami prawosławnymi: Pachomiusz (Kiedrow) – arcybiskupem czernihowskim, zaś Michał (Kiedrow) – biskupem wrocławsko-szczecińskim w Polskim Autokefalicznym Kościele Prawosławnym.

Zob.: «Волынские епархиальные ведомости». 1915. № 27–28. ФПС I, № 65, с. 3, II, с. 2, IV, с. 1, V, с. 2; Pelica G. J., „*Kościół prawosławny w województwie lubelskim (1918–1939)*”, Lublin 2007, s. 387; Biogram w Wikipedii // [http://pl.wikipedia.org/wiki/Awerkusz_\(Kiedrow\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Awerkusz_(Kiedrow))

E. L., „*Episkopy ispovedniki*”, San Francisco 1971, s. 10–25; Аверкий (Кедров) // http://krotov.info/history/19/1890_10_2/1879_kedrov.htm

Michał Kowaluk

AWRAMCZUK Jakub (?-?), przewodniczący Rady Gminnej w Zdołbicy, pow. Zdołbunów.

Zob.: „Wołyń” 1934.

Redakcja WSB

AWRAMCZUK Marija (ur. 1946), nauczyciel, filolog. Urodziła się 14 września 1946 r. w osiedlu Roziwka w obwodzie zaporoskim. W 1946 r. ukończyła szkołę średnią w Zdołbicy koło Zdołbunowa. W 1968 r. ukończyła fakultet filologiczny Równieńskiego Instytutu Pedagogicznego. Do 1970 r. pracowała jako nauczyciel w Szkole Średniej w Dermaniu, a następnie w Hilczy, a od 1976 r. jako nauczyciel-filolog w Szkole Średniej w Zdołbicy. Przewodnicząca ośrodka Związku Ukraińek w Zdołbicy.

Zob.: „Волинь” 1994. – Ч. 15 від 24 червня. – С. 5.

Michał Kowaluk

AWRAMCZUK Mykoła (1914–2000), spółdzielca, bankowiec. Urodził się 22 maja 1914 r. w Zdołbicy koło Równego. Główny księgowy pierwszego banku ukraińskiego na Wołyniu. Praco-

wał w Polsce i USA. W Nowym Jorku pracował jako audytor finansowy. Znałca historii. Jako emeryt pomagał ludziom starszym, chorym i samotnym jako ochotnik organizacji AARP. Pierwszy przewodniczący ukraińskiej Organizacji Emerytów i wieloletnim prezesem organizacji „Samopomoc” («Самопоміч») w Kerhonkson, NY. Zmarł 18 kwietnia 2000 roku. Pogrzeb odbył się 22 kwietnia 2000 r. na cmentarzu Pine-Bush w Kerhonkson, NY.

Zob.: „Swoboda” 2000, nr 17, s. 35 [neкроlog].

Jan Kowalczuk

AWSIUKEWYCZ-Berezowska Marfa (1880–1965), ukraińska aktorka. Urodziła się 13 lipca 1880 roku w mieście Katerynosław (obecnie: Dniepropietrowsk). W latach 1906–1920 pracowała w teatrze Mykoły Sadowskiego, z tym zespołem w 1919 r. przebywała na Tarnopolszczyźnie. W latach 1927–1939 kierowała teatrem amatorskim przy Towarzystwie „Proswita” w Krzemieńcu, gdzie razem ze swoim mężem H. Berezowskim (1878–1952), który był reżyserem i aktorem tego teatru, wystawili wiele sztuk autorów ukraińskich – Tarasa Szewczenki, Łesi Ukrainki, M. Staryckiego.

Zob.: П. Медведик. «Авсюкевич-Березовська Марфа» // «Тернопільський енциклопедичний словник». – Т. 1. – Тернопіль, 2004; Biogram w Wikipedii // http://uk.wikipedia.org/wiki/Авсюкевич-Березовська_Марфа

Петро Андрухов, „600 імен в історії Великої Волині”. – Острів, 1993. – С. 3.

Michał Kowaluk

OŚRODEK „WOŁANIE Z WOŁYNIA”

Od 1997 roku Ośrodek „Wołanie z Wołynia” zajmuje się publikowaniem książek wydawanych przez „Wołanie z Wołynia” – pismo religijno-społeczne ukazujące się na Ukrainie od 1994 roku. Wokół pisma skupionych jest kilka osób, które wzięły na siebie trud dokumentowania najnowszej historii i ukazywania aktualnych problemów Kościoła Katolickiego na Ukrainie, ze szczególnym uwzględnieniem Wołynia i diecezji łuckiej. Zainteresowania naszej redakcji obejmują także: sytuację wierzących w społeczeństwach krajów postsowieckich, kontakty katolicko-prawosławne, wysiłki ekumeniczne, stosunki polsko-ukraińskie, kultura i osiągnięcia myśli filozoficznej Ziemi Wołyńskiej, wybitni Wołynianie. Równocześnie z pismem ukazuje się seria wydawnicza: Biblioteka „Wołanie z Wołynia”. W latach 1997–2012 wydaliśmy 77 tytułów–książek.

ZAPRASZAMY DO WSPÓŁPRACY!!!

Dotychczas nakładem Ośrodka „Wołanie z Wołynia” ukazały się:

T. 1. „Хресна Дорога”, Острог 1997.

T. 2. Br. Adrian Waclaw Brzózka, *Milczące cienie*, Ostróg 1997.

T. 3. О. Ян Попель, „Розмови про молитву”, Білий-Дунаєць 1997.

T. 4. O. Remigiusz Kranc OFMCap., *W drodze z Ostroga na Kołymę* – pod red. ks. Witolda Józefa Kowalowa i o. Józefa Mareckiego OFMCap., Biały Dunajec–Kraków 1998.

T. 5. О. Єдвард Станєк, „Педагогічні принципи Вчителя з Назарету”, Білий-Дунаєць, 1998.

T. 6. Tadeusz Kukiz, *Wołyńskie Madonny i inne obrazy sakralne z diecezji łuckiej*, Biały Dunajec 1998.

T. 7. Ks. Witold Józef Kowalów, *Zmartwychwstały Kościół cz. 1, Diecezja łucka 1989–1998: odrodzenie Kościoła Rzymsko-katolickiego w obecnym dekanacie rówieńskim*, Biały Dunajec 1998.

T. 8. О. Альбін Яноха OFMCap., *“Отець Серафим-Алоїз Кашу-ба (1910–1977)”*, Білий-Дунаєць, 1999; O. Albin Janocha, OFMCap., *Ojciec Serafin Alojzy Kaszuba (1910–1977)*, Biały Dunajec 1999.

T. 9. Ks. Witold Józef Kowalów, Ks. Michał Stanisław Głowacki *„Świętopełk” (1804–1846). Folklorysta i współorganizator powstania*, Biały Dunajec–Ostróg 1999.

T. 10. Ks. Witold Józef Kowalów, *Sursum corda. W górę serca. Wybór artykułów prasowych z lat 1992–1997*, Biały Dunajec–Ostróg 1999.

T. 11. Krzysztof Kołtun, *Szelest róży*, Biały Dunajec–Ostróg 1999.

T. 12. С. Михайлина Алекса RM, *“Слуга Божий Архієпископ Зигмунт-Щенський Фелінський (1822–1895). Син Волинської Землі”*, Білий-Дунаєць, 1999.

T. 13. О. Андрій Зволінський, *“Ясько”*, Білий-Дунаєць–Остріг, 1999.

T. 14. О. Ієронім Варахім OFMCap., *“Духовний силует Слуги Божого О. Серафима Кашуби OFMCap.”*, Білий-Дунаєць–Остріг, 2000; O. Hieronim Warachim OFMCap., *Duchowa sylwetka Sługi Bożego O. Serafina Kaszuby OFMCap.*, Biały Dunajec–Ostróg 2000.

T. 15. Ostróg. *Ilustrowany przewodnik krajoznawczy*, Biały Dunajec–Ostróg 2000.

T. 16. Ks. Władysław Knapieński, *Sprawa o Kościół w Ostrogu na Wołyniu*, Biały Dunajec–Ostróg 2000.

T. 17. Leon Karłowicz, *Nie zostawiajcie mnie tu... Obrazy z życia deportowanych do Kazachstanu*, Biały Dunajec–Ostróg 2000.

T. 18. О. Иоанн Павел Мухарский OFMCap., *“И ты утверждай своих братьев. К Великому Юбилею 2000 года”*, Biały Dunajec–Ostróg 2000.

T. 19. Галина Гандзілевська, *“Чекатиму тебе...”*, Biały Dunajec–Ostróg 2000.

T. 20. Krzysztof Rafał Prokop, *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

T. 21. *Listy z Kozielska burmistrza miasta Ostroga*, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

T. 22. Ks. Władysław Bukowiński, *Do moich przyjaciół*, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

T. 23. *Spotkałem człowieka*. Ks. Władysław Bukowiński w pamięci wiernych i przyjaciół, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

T. 24. Krzysztof Kołtun, *Wołyńska litania*, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

T. 25. Ks. Witold Józef Kowalów, *Szkice z dziejów kościelnych Ostroga i okolicy*, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

T. 26. Romuald Wernik, *W Zdołbunowie zakwitły kaczeńce*, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

T. 27. Ks. Andrzej Kwiczala, *Dzieje parafii rzymskokatolickiej w Ostrogu na Wołyniu (1939–2000)*, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

T. 28. Богдан Колосок, *“Кафедральні споруди Луцька. Історико-архітектурне дослідження”*, Biały Dunajec–Ostróg 2002.

T. 29. Maria Przybylska, *Karawana ze Wschodu*, Biały Dunajec–Ostróg 2002.

T. 30. O. Ієронім Варахім OFMCap., *“Апостол Церкви Мовчан-ня. О. Серафим Кашуба OFMCap.”*, Білий-Дунаєць–Остріг, 2002; O. Hieronim Warachim OFMCap., *Apostoł Kościoła Milczenia. O. Serafin Kaszuba OFMCap.*, Biały Dunajec–Ostróg 2002.

T. 31. Ks. Kamil Kantak, *Juliusza Słowackiego życie i idee religijne*, Biały Dunajec–Ostróg 2003.

T. 32. Krzysztof Rafał Prokop, *Biskupi kijowscy obrządku łacińskiego XIV–XVIII w. Szkice biograficzne*, Biały Dunajec–Ostróg 2003.

T. 33. O. Hieronim Warachim OFMCap., *Kapucyńska Odyseja przez Podole i Wołyń*, Biały Dunajec–Ostróg 2004.

T. 34. Marek A. Koprowski, *Wołyńia dzień dzisiejszy*, Biały Dunajec–Ostróg 2004.

T. 35. *“Старий Кривин: дослідження та матеріали з історії Південно-Східної Волині”*, вступ, нарис, упорядкування Тарас Вихованець, Ігор Тесленко, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

T. 36. *Krzemieniec*, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

T. 37. Ułás Samczuk, *Wołyń*, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

T. 38. *“Стародруки Речі Посполитої XVI–XVIII ст. у зібраннях Музею книги та друкарства м. Острога і Волинського краєзнавчого музею. Каталог”*, Луцьк 2005.

T. 39. Stanisław J. Kowalski, *Powiat buczacki i jego zabytki*, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

T. 40. *Materiały do dziejów diecezji łuckiej. Relacje o stanie parafii i dekanatów 1941–1944*, oprac. Maria Dębowska”, Biały Dunajec–Lublin–Łuck–Ostróg 2005.

T. 41. O. Kasjan Korczyński, *Katedra kijowska*, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

T. 42. Інна Шостак, “Луцько-Житомирська римо-католицька дієцезія наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття”, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

T. 43. Adrian Waclaw Brzózka, *Zawieszeni w czasie*, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

T. 44. Ks. Witold Józef Kowalów, *Memores Domini. Pamiętający o Panu. Wybór artykułów prasowych z lat 1998–2002*, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

T. 45. Swietłana Pyza, *Życie heroiczne i myśl ojca Serafina Kaszuby*, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

T. 46. Tomasz Kempa, *Akademia i drukarnia Ostrogska*, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

T. 47. Henryk Dąbkowski, *Polesie – moja mała Ojczyzna*. Wybór artykułów prasowych z lat 1989–2000, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

T. 48. Paweł Grabczak, *Seminaria duchowne łucko-żytomierskiej diecezji w latach 1798–1842*, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

T. 49. *Biesiada Krzemieniecka*, zeszyt 1, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

T. 50. *Spotkałem człowieka. Ks. Władysław Bukowiński w pamięci wiernych i przyjaciół*, cz. 2, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

T. 51. Michał Rudzki, *Notatnik wołyński*, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

T. 52. Ks. Władysław Bukowiński, *Wspomnienia z Kazachstanu*; O. Serafin Alojzy Kaszuba OFMCap., *Zapiski z Kazachstanu*, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

T. 53. “*Стародруки Речі Посполитої XVII–XVIII ст. у Волинських книгозбірнях. Каталог*”, Луцьк 2006.

T. 54. *Biesiada Krzemieniecka*, zeszyt 2, Biały Dunajec–Ostróg 2007.

T. 55. Krzysztof Rafał Prokop, *Biskupi kamienieccy od średniowiecza do współczesności. Szkice biograficzne*, Biały Dunajec–Ostróg 2007.

T. 56. Teresa Tyszkiewicz, *Archipelag śladów Boga*, Biały Dunajec–Ostróg 2007.

T. 57. Józef Dunin Karwicki, *Wędrówka od źródeł do ujścia Horynia*, Biały Dunajec–Ostróg 2007.

T. 58. Br. Adrian Wacław Brzózka OFM, *Sny utraconej ziemi*, Biały Dunajec–Ostróg 2007.

T. 59. Jan Paweł II – Йоан Павло II, *Tryptyk rzymski – Римський триптих*, Biały Dunajec–Ostróg 2008.

T. 60. Marek A. Koprowski, *Między Bugiem a Styrem*, Biały Dunajec–Ostróg 2008.

T. 61. *Różaniec w życiu biskupa Adolfa Piotra Szelągza – Розарій у житті Єпископа Адольфа-Петра Шельонжека*, oprac. s. Sabina Irena Gumkowska CST i s. Beniamina Karwowska CST. Biały Dunajec–Ostróg 2008.

T. 62. Adam Hlebowicz, *Biło-żółta Ukrajina (Biało-żółta Ukraina)*, Biały Dunajec–Ostróg 2009.

T. 63. Jan Fitzke – Z Wołynia 1936–1939. Biały Dunajec–Ostróg 2009.

T. 64. *Biesiada Krzemieniecka*. Zeszyt 3, „Liceum Krzemienieckie 1920–1939”. Biały Dunajec–Ostróg 2009.

T. 65. Ks. Stanisław Szczypa, *Z Żytomierza na Podhale*, Biały Dunajec–Ostróg 2009.

T. 66. Данута Ленік – Danuta Lenik, *Зі сходу на Захід... – Ze Wschodu na Zachód...*, Biały Dunajec–Ostróg 2009.

T. 67. Tatjana Jurczenko, *Duchowość misyjna kapłanów pracujących w ZSRR po II wojnie światowej*, Biały Dunajec–Ostróg 2009.

T. 68. *Kalendarz «Wołania z Wołynia» 2010*, Biały Dunajec–Ostróg 2010.

T. 69. Marek A. Koprowski, *Podolskie klejnoty*, Biały Dunajec–Ostróg 2010.

T. 70. Ks. Władysław Bukowiński, *Historia nauczycielką życia*, Biały Dunajec–Ostróg 2010.

T. 71. Ks. Zygmunt Chmielnicki, *Kartki wspomnień*, oprac. Maria Dębowska, Biały Dunajec–Ostróg 2010.

T. 72. Krzysztof Rafał Prokop, *Arcybiskupi halińscy i lwowscy obrządku łacińskiego. Szkice biograficzne*, Białý Dunajec–Ostróg 2010.

T. 73. О. Ян Попель, *“Розмови про молитви”*, Білий-Дунаєць-Острог, 2011.

T. 74. Jan Nowak, *Rekolekcje z ks. Władysławem Bukowińskim*, Białý Dunajec–Ostróg 2011.

T. 75. Marek A. Koprowski, *Od Humania do Krzemieńca: Irena Sandecka*, Białý Dunajec–Ostróg 2012.

Dzieje współczesnej „Siłaczki” ukazane w kilku szkicach napisanych na podstawie rozmów z Ireną Sandecką z Krzemieńca. Jej opowieść spisana z taśmy w sposób jak najwierniejszy z niewielkimi tylko dopełnieniami autora jest swoistą spowiedzią ze swego życia. Stanowi ona niezwykle zapis miłości do Krzemieńca. Jest też wyznaniem wiary i wyrazem postawy pełnej heroicznego oddania się bez reszty sprawie.

T. 76. Maria Kielar-Czapla, *Ojciec Ludwik Wrodarczyk OMI. Portret duchowy*, Białý Dunajec–Ostróg 2012.

Portret duchowy o. Ludwika Wrodarczyka OMI (1907–1943), duszpasterza na Polesiu Wołyńskim, który w burzliwym czasie II wojny światowej dawał świadectwo wiary i przypieczętował je męczeńską śmiercią z rąk nacjonalistów ukraińskich.

T. 77. Feliks Jasiński, *Kronika. Losy Polaków parafii Kąty, powiatu krzemienieckiego, województwa wołyńskiego w latach 1939–1945*, Białý Dunajec–Ostróg 2012.

Dzieje parafii rzymskokatolickiej w miejscowości Kuty (Kąty) na Wołyniu w okresie II wojny światowej. W pracy zawarto wiele wykazów i spisów polskich mieszkańców wszystkich wiosek wchodzących w skład tej parafii należącej do dawnego dekanatu krzemienieckiego diecezji łuckiej.

**Wymienione książki można zamawiać
pod następującymi adresami:**

**Ośrodek „Wołanie z Wołynia”
skr. poczt. 9, 34-520 Poronin
<http://www.wolaniecom.parafia.info.pl/>
e-mail: vykovaliv@gmail.com**

lub

“Волення з Волині”
вул. Кардашевича, 1
35800 м. Остріг, Рівненська обл.
Україна

«Wołanie z Wołynia»
Pismo religijno-społeczne
Rzymskokatolickiej Diecezji Łuckiej

To tytuł dwumiesięcznika, który wydajemy w diecezji łuckiej. Pismo to jest redagowane przeze mnie w rzymskokatolickiej parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Ostrogu na Wołyniu. Na łamach „**Wołanie z Wołynia**” zamieszczamy m. in. rozmaite opisy, relacje i wspomnienia dotyczące przeszłości wołyńskiej ziemi, kościołów i duszpasterzy. Celem tych tekstów jest uchronienie przed zapomnieniem chociaż części wołyńskiego dziedzictwa. Zwracam się do wszystkich ludzi pochodzących z Wołynia, którzy osiedlili się w różnych częściach Polski i Za Granicą, aby nadsyłali swoje wspomnienia, refleksje, spostrzeżenia lub materiały do opublikowania ich w dwumiesięczniku „**Wołanie z Wołynia**”. Mile widziane będą także zdjęcia dawnych duszpasterzy kościołów.

ks. Witold Józef Kowalów

Zainteresowanych współpracą z redakcją naszego pisma
proszę o kontakt listowny w Polsce:

Ks. Witold Józef Kowalów
skr. poczt. 9, 34-520 Poronin
<http://www.wolaniecom.parafia.info.pl/>
e-mail: vykovaliv@gmail.com
lub telefoniczny w Ostrogu:
tel./fax +380 (3654) 2-30-38

